

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

9(47.925)

U-55

Handwritten signature or scribble at the top right corner.

Faint, illegible text or markings in the upper right quadrant.

Faint, illegible text or markings in the middle right section.

///
///

19 AUG 2011

24 JAN 2006

ԱՆԱՆՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳԻՐ ՅՕՐԻՆԵԱԼ Յ' Է. ԴԱՐՈՒ

Ի

ՀՆԱԳՈՅՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱՅ

ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԵԿԵԱԼ

ՆԵՐԱՇՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԵԱՄԲԻՔ

Ի Ս Ո Ւ Բ Բ Ե Ղ Ա Զ Ա Ր

ՎԵՆԵՏԻԿ

1904

Ա. Ց.

(9(47.325)

Ա-55

ԱՆԱՆՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳԻՐ ՅՕՐԻՆԵԱԼ Յ' Է. ԴԱՐՈՒ

Ի

ՀՆԱԳՈՅՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱՅ

ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԵԱՄԲԲ

Ի Ս Ո Ւ Բ Բ Ղ Ա Ջ Ա Ր

ՎԵՆԵՏԻԿ

1904

11 FEB 2013

5533

12714

9

541

47

Ի

ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԻՆԻ

ՍՈՒՐԲ ՔԱՀԱՆԱՑՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԶԻԱՊԱՏԻԻ ՏԵԱՌՆ

ՏԵԱՌՆ ԻԳՆԱՏԻՈՍԻ Վ. Ի ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵԻ

ԸՆԳՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՐԲԱՀՕՐ ՈՒԽՏԻՍ

ՆՈՒԲԻԻ ԽՈՐԷ ՅԱՐԳԱՆՕՐ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹՒԻՒՆՍ ՆԱԽՆԵԱՅ

Ի ՀԱՅՐԱՍԷՐ ՈՐԴԻՈՅ

ԱՌ ՍԻՐՈՂՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՑ

ՅԱՐԶԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՍՋԻԿԱՑ գրուածս որ ի վաղուց գրուած էր մեր ուշա-
գրութիւնը, կը պատկանի՝ ամենայն հաւանականութեամբ՝ Է. դա-
րու մեր ուսումնասէր նախնեաց: Եթէ նախնեաց ո՛ր և է գրաւոր
երկասիրութիւն հնութեան աղագաւ ընդհանրապէս նուիրական ե-
ղած է յետագայիցս համար, ասոր մասին կրնանք ըսել իրաւամբ, որ
նաև յոյժ հետաքրքրական է և կարևոր՝ թէ՛ նիւթին նորութեան և
թէ՛ ընտիր գրութեանը համար: Եթե՛ներորդ դարէն քիչ բան հա-
սած է մեզ, և այդ քիչերուն մէջ իսկ անոնք աւելի ուշագրաւ են
— որպիսիք են Զենոր Գլակ, Սերէոս և Ղևոնդ Երէց — որոնք
պատմական, ժամանակագրական և աշխարհագրական մասնագի-
տութիւնքը կը ներկայացնեն մեզ շափով մը: Սյս տեսակէն է
ահա նոյնպէս անանուն գրութիւնս, որ թէև քանակով միւսներէն
աւելի պզտիկ, սակայն պարունակութեան կողմէն շատ աւելի
հանրազգային է և ընդարձակ:

Գրուածքիս կարևորութիւնը միայն ասոր մէջ չի կայանար,
այլ անով իսկ առաւելապէս շահագրգիռ է, զի կը ներկայացնէ
մեզ նախ հինաւուրց ժամանակագրութեանց անյայտացած մնա-
ցորդները, և կամ հայեցի թարգմանութիւնքը, որոնց մասին մինչև
այսօր մենք որոշ տեղեկութիւն չունէինք: Բ. խորենացւոյ պատմու-
թեան հետ ունեցած աչքի զարնող աղերսներովը: Վերջին տեսա-

կէտի նկատմամբ արդէն զիտած և գրած ենք 1903 ամի « Բազմավիպի » Նոյ. և Գեկ. թիւերուն մէջ, ինչ որ կարող էինք գիտել և գրել համառօտիւ: Իսկ առաջին տեսակէտը այս սեղ պիտի փորձենք բարգաւաճել — ինչպէս որ խոստացած էինք:

Անանուն ժամանակագրութիւնս — ինչպէս պիտի տեսնեն ընթերցողք — զանազան աղբիւրներէ կազմուած խմբագրութիւն մ'է: Խմբագրութեանս է. դարուն կատարուած ըլլալն, ըստ իս, առանց երկբայութեան է: Այս բանիս ակնյայտնի տպացոյցները կրկին են: Նախ որ բիւզանդական կայսերաց և սասանեան թագաւորաց պատմութիւնը Հերակլով և որմզդեան Խոսրովով կ'աւարտէ: Բ. բոլոր գրութեան մէջ չկայ. — ըլլայ քաղաքական, ըլլայ եկեղեցական վիպաց և դիպաց վերաբերեալ — բան մը՝ որ յիշեալ դարու պարունակէն ասդին անցնի: Այս այսպէս ըլլալով՝ կը հետևի, ուրեմն, նախ գիտնալ, թէ որո՞նք են այդ նախնական աղբիւրները: Երկրորդ՝ թէ ո՞վ եղած է զանոնք հաւաքող և կարգաւորող հեղինակը, և ի՞նչ կերպով: Երրորդ՝ թէ ի՞նչ բան յատուկ է կամ սեփական խմբագրին: Թող աւելորդ չհամարուի ըսել, որ այս գլխաւոր կէտերու պարզարանութենէն պիտի իմացուի գրուածքիս աւելի կամ նուազ կարեւորութիւնն ու յարգը:

Մեր բնագրի մէջ՝ առանձին խորագրի ձևով նշանակուած տնուններէն դատելով — եթէ ստուգիւ խմբագրի զրէն ելած են — չորս եղած են անոր գէթ գլխաւոր աղբիւրները. այսինքն են Խորենացի, Անդրեաս, Եւսեբիոս և Եպիփան:

Աղբիւրներէս առաջնոյն վերագրուած մասը երկու էջ հազիւ կ'ըլլայ. այսինքն է՝ Ազամէն մինչև Նոյ իրարու յաջորդող նախաջրհեղեղեան նախապետներու ծննդարանութիւնքը: Այս բանս անտարակուսելի է. վասն զի Հայոց պատմութեան Ա. Գրոց Գ. դիտուն հետ ունեցած նմանութիւնը բառական է: Սակայն պէտք է ըսել, որ անանուն ժամանակագրին՝ իր գործին մէջ — այսինքն է՝ երրորդ և չորրորդ աղբիւրաց վերաբերեալ մասերուն և անոնցմէ դուրս արչուած և սղգային անցեալ դիպաց վրայ խօսած ժամանակ իսկ-բազում անգամ Խորենացոյ դիմած և անկէ փոխառութիւններ ըրած է: Եւ այդ փոխառութիւններէն մի քանիսը արդէն մենք նշանակած ենք « Բազմավիպի » Նոյ. թուով հրատարակած մեր յօդուածին մէջ: Զատնք առհասարակ աւելորդ կը համարինք հոս նշանակել, զի աւելի յարմար դատեցանք բնագրի տեղիացը վրայ ծանօթագրել:

Անդրէասին տրուածը — որ ամբողջ գրուածին երկու երրորդ մասը կը կազմէ — ամենէն նորը և հետաքրքրականը կարելի է համարել. զի կը խօսի մանրամասնօրէն Նոյի երեք որդւոց և ջըրհեղեղէն վերջ անոնցմէ յառաջ եկած շտերունդներու և ժողովրդոց, անոնց բաժանմանց և ստորաբաժանումներուն, հողագինգոյս վրայ գրուած երկիրներուն կամ սղգարնակութեանց, լեզուներուն, գրոց և գրից, կղզիներուն և գետերուն, քաղաքներու և լեռներուն, յարանուանակոչութեանց, և երբեմն երբեմն ալ բարուց ու սովորութեանց վրայ: Այսպէս և առանձին կերպով Փաղեկէն սկսեալ բոլոր Հրէից նահապետներուն, դատաւորներուն, թագաւորներուն ու մարգարէներուն վրայ մինչև ցԿիւրոս, հեթանոսական անցից և անձնաւորութեանց ու իրենց վերաբերեալ պատմական եղելութիւններովը:

Անանուն ժամանակագիրն իրաւամբ, ուրեմն, հարկ դատած էր դիմելու Անդրէասին, զի Եւսեբիոսի քով կարելի չէր գտնել աշխարհագրական այդ պիւնտը՝ փոքրիկ պարունակի մը մէջ ամփոփուած լակոնաբանութեամբ և այնքան ընդարձակ հմտութեամբ: Հետեւաբար՝ մենք ալ նոյնքան իրաւամբ պետք ենք հարցնել, թէ ո՞վ էր այդ հին սղգաց և աշխարհաց պատրուակը պարզող Անդրէասը, որը սակայն անծանօթ մնացած է միջնագրեան ժամանակագիրներուն: Թէև շատ են այս անուամբ մատենագիրներ, սակայն Անդրէաս Կեսարիոյ եպիսկոպոսին, և կամ Կրետացոյն համար միայն կրնայ ըսուիլ՝ որ այսպիսի գործ մը գրած ըլլան: Հեղինակներէս առաջինը ծանօթ է հնոց՝ միայն իբրև մեկնիչ Յովհաննու « Յայտնութեան » . իսկ վերջինը՝ զոր Անանիա Երևակացի երկիցս կը յիշէ¹ որպէս եղբայր Անտիոքայ եպիսկոպոսին Մանգնոսի, նշանաւոր է Կոստանդ կայսեր օրով² յօրինած Տումարովը, որ երկհարիւր ամաց շրջան կամ մեծ կոնովն³ ևս կ'անուանի: Բայց դիտելով մէկ կողմէն՝ որ այս Կանոնիս՝ գէթ մնացորդը՝ շատ տարբեր է մեր խնդրոյ նիւթ եղող ժամանակագրական քաղուածքէն. և միւս կողմէն ալ որ յիշուած չէ բնաւ հին ժամանա-

1. Այսինքն՝ նախ Ի Չատիկ տեսնել խորագրած տոմարական ճառին, և ապա սոյն այս Ժամանակագրութեան մէջ յիշեալ կայսեր գործերը պատմած ժամանակ:
2. Այն է, ըստ Սամ. Անեցոյն, յամի Տեառն 352;
3. Տես Migne T. 87, p. 789-1444:

կազմուցող քով յանուն Արէտացւոյն ժամանակագրական այսպիսի մի գրուած: Ուրեմն՝ կարելի է ըսել, որ մեր անանուն ժամանակագրութեան մեզ ներկայացուցած այդ մասը կամ Արէտացւոյն անյայտացած ուրիշ գրուածի մը համառօտ թարգմանութիւն է. և կամ վրիպակաւ Անդրէասին վերագրուած է, այլ խիստակաւ ուրիշ անձի մը գործ ըլլալու է: Ենթադրութեանցս վերջինն ստոյգ լինելով, հետեւաբար այդ տեղ յիշուած Անդրէասն ալ հաւանօրէն անոր թարգմանիչն եղած ըլլալու է. և գուցէ՝ Տարօնի հռչակաւոր Ս. Ղազար վանքի զիտնական վանականն ու Ս. Սահակայ աշակերտը¹, որ իբրև հոգևոր հայր Ս. Շուշանկան՝ ի միասին կ'երթար ի Վիրս, կ'ըլար անոր վշտացը մխիթար, և մեռնելէն վերջ ալ կը գրէր իր և Ս. Նունէի խաչի Պատմութիւնը, Քրիստոսի 475 թուականէն վերջ:

Այս երկու կէտերս իսկ առանց երկբայութեան կ'երևին, և կարելի է սպացուցանել զանոնք թէ ներքին և թէ արտաքին փաստերով: Նկատմամբ առաջնոյն՝ զիտել կու տանք, որ բազդատելով անանուն ժամանակագրութեանս Անդրէասին վերագրուած մասը՝ Հիպպոլիտոսի Բոստրացւոյ կամ Պորտուէնացւոյ (Portuensis) անուամբ հրատարակուած² Chroniconի, կամ ըստ ըստ Liber generationis յորջորջուած թարգմանութեան հետ՝ — այսինքն է՝ Ա. Հատածին (Sect. I) մինչև ԺԲ. Հատածը (Sect. XII) — բառ առ բառ նոյն և իրարու յարև նման գտանք: Այնպէս որ տեղ տեղ երկուքին մէջ եղած տարբերւելու, յատուկ անուանց, և ուրիշ տարբերութիւններով հանդերձ, կրնանք ձեռքի գրածի պէս ըսել, որ թէ հայն և թէ լատինը մի և նոյն գործի յունարէն բնագրէն թարգմանուած են անտարակոյս. կամ լաւ ևս խմբագրուած այլ և այլ ժամանակներում: Հիպպոլիտոսի յոյն բնագիրն արդէն ի վարուց անյայտացած է դժբաղդաբար: Հայերէն թարգմանութիւնէն ակներև կը տեսնուի անոր երբեմնի գոյութիւնը. վասն զի աշխարհագրական յատուկ անուանքը ոչ միայն յունական ձևով գրուած են, այլ յաճախակի նաև այն լեզուին և գրութեան յատուկ եղող շեշ-

տաւորութեամբ: Որովհետև լատին գրչագրերն առանց հեղինակի անունն կը ներկայացնեն զայն, և իրարմէ կը զանազանին երեք խմբագրութեամբք, ուստի ոմանք Յրեքի հետ տարակուսեցան, որ սանք իրօք Հիպպոլիտոսի ժամանակագրականին բուն թարգմանութիւն չըլլան, այլ անկէց միայն օգտուած և անկախ գործեր: Իսկ ոմանք ալ ի սկզբան շփոթելով Հիպպոլիտոսայ Chronologiaն՝ Չասի. կանոն կոչուած տարբեր երկասիրութեան մը հետ, տարակուսեցան Liber generationisի հարազատութեան վրայ: Բայց մէկ կողմէն Հիպպոլիտոսի հրաշարուեստ անդրինն գտնուիլն ի Հոսով, որուն պատուանդանին վրայ արձանագրուած է — ի շարս միւս գրուածոց հեղինակին — նոյնպէս Χρονικων προς Ελληνας, Αποδειξις χρονων του Πασχα էն. և միւս կողմէն ալ գրութեան բացորոշ թուականը, այսինքն է՝ Աղեքսանդր Մամէայ կայսեր ԺԳ. տարին (= 234) որով կ'աւարտի, փարատեցին ամէն տարակոյս: Մեր նպատակէն դուրս կը համարինք այս տեղ ծանրանալ Հիպպոլիտոսի ժամանակագրականի և անոր եռատեսակ լատին խմբագրութեանց ծագման, պարունակութեան և սղրերաց վրայ: Փափաքողները կը զրկենք Մոմբնի¹, Կ. Յրեքի², Յ. Գրեզելէի³, Հեն. Գէլլերի⁴, Ա. Հատնակի⁵ և Բարդէնհաւերի⁶ այդ մասին այնքան ձեռնհասութեամբ հրատարակած գործերուն:

ԺԲ. Հատածին (Sectio XII) վերջը գրուած դարագրուիններու վերաբերեալ հասուածովը հայերէնին՝ Liber generationisի հետ ունեցած բառական նմանութիւնն ու նոյնութիւնը կը դադարի — թէպէտ և Պարսից թագաւորներու, Պաղմեանց, Հրէից քահանայապետներու և Կայսերաց ժամանակագրութիւնը գրեթէ նոյն կարգաւ կը շարունակուի երկուստեք յաջորդ Հատածներուն մէջ: Պատճառն յայտնի է. վասն զի Սեբոսի որդւոյն՝ Աղեքսանդր Մամէայ կայսեր 13 տարեթուին — որ նշակուած է լատիններէնի

1. Տես. Հ. Ալիշանի Հայաստան, տպ. Վենետիկ 1901, Պատմութիւնը Հայոց, եր. 153-154:
 2. Մեր ձեռք եղածն էր Համբուրգի տպ. յամին 1716: Գինդորֆի հրատարակութիւնը, որ լաւագոյնը համարուած է՝ դժբախտօրէն կարելի չեղաւ գտնել ոչ վանացս և ոչ ալ Ս. Մարկոսի գրատան մէջ:

1. Sæc Chronica minora Sæc. IV, V, VI, VII, I (Monum. Germ. hist. auct. antiquiss. IX), Berol. 1892.
 2. Chronica minora. Göllegit C. Frick, I. Lipsiæ 1892.
 3. Zum Syntagma in der Zeitsch. f. Wissensch. Theolog. XLVI (1903) 78-80.
 4. Sext. Joul. Afrikanus und die byxant. Cronogr. Tl. II. Abt. 1. Leipzig, 1885-1-23.
 5. a. a. O. II 1. 149.
 6. Gesch. der Altkirch. litteratur, II Band. S. 539-541.

մէջ որպէս վերջին դարագլուխ — կ'աւարտէր Հիպպոլիտոսի ֆրոն-
 նիկոնը: Սակայն դիտողութեան արժանի կէտ մ'է և այս. զի հայե-
 ընէն հոս անմիջապէս յաւելուածով մի ուրիշ դարագլուխ մ'ես կը
 յարէ. այսինքն է՝ Աղեքսանդր Մամէայէն մինչև Սրկադէոս և Ուո-
 բիոս, 177 տարի և մի ամիս, և ՂԺԲ Յորէլեան հաշուելով Ազամէն:
 Ահա այս միջոցին վերաբերեալ մասը կարելի է Անդրէասին ըն-
 ծայել, եթէ գրած էր նա երբէք ժամանակագրութիւն մ'ալ: Այս ա-
 նակնկալ երևութիւն կը յայտնէ լուեւայն խմբագիրն, որ ինքն սակէց
 վերջ ուրիշ աղբիւրներու կը դիմէ. վասն զի կամ Հիպպոլիտոս ո՛ր
 իրեն չէր կրնար ծառայել լիապէս, և կամ անդին իրեն աւելի նպա-
 տակայարմար առաջնորդներ կային: Եւ իրօք՝ երևութիւն անմիջապէս
 յաջորդած է գործը. զի Պարսից աքեմենեան թագաւորաց վերա-
 բերեալ մասը ըստ ամենայնի համաձայն է Կեսարացուն. իսկ մնա-
 ցածին նկատմամբ՝ որչափ որ Հիպպոլիտոսէն կը հեռանայ, այն-
 չափ ալ Եւսեբիոսի (տես Քրոն. Բ. եր. 32-304) կը զուգընթանայ,
 թէ և ոչ միշտ և յամենայնի:

Հոովմէական կայսերաց առաջին ցանկը — Սեւերոսէն մին-
 չև Լիկիանոս — ըստ որում նշանակուած են իւրաքանչիւրին
 մահուան տեղին ու եղանակը՝ նոյն է Եւսեբիոսի (Քր. Բ. եր.
 36-38) ցանկին՝ հետ. սակայն անոնց թագաւորութեան և քանիցս
 անգամ հիւպատոսանալուն վերաբերեալ տարեթիւերը — զորս խնամ-
 քով գտած և նշանակած է հայ խմբագիրը՝ անոնց իւրաքանչիւրին
 հանդէպ, բոլորովին կը պակսին Եւսեբիոսի ժամանակագրութեան
 դէթ մեզի հասած հայերէն թարգմանութեան մէջ: Իրաւ է որ
 Կանոնին մէջ նշանակուած են կայսերաց թարգաւորութեան տարե-
 թիւերը. սակայն այդ տեղ իսկ չենք գտներ նախ անոնց իւրա-
 քանչիւրին քանիցս հիւպատոս կարգուին. երկրորդ կայսերքն ևս
 առհասարակ այդ Կանոնին մէջ անցուած չեն: Իսկ անցուածներուն
 հանդէպ նշանակուած տարեթիւերն իսկ կը տարբերին յաճախ մեր
 անանուն ժամանակագրութեան առաջին ցանկի մէջ նշանակուածնե-
 ընէն: Հետեւարար՝ այդ մասը ուրիշ երկու ժամակագիրներէ փոխ առ-
 նուած և լրացուած է. որոնց առաջինը կը հասնէր մինչև Լևոն Ա. յա-
 ջորդ Անթիմիոս կայսրը (?). իսկ երկրորդը՝ մինչև Հերակլ: Եւ այս բա-
 նիս յայտնի սպառնոյցն այն է, որ Չենոնէն սկսեալ միւս բիւզան-
 դական կայսերաց հանդէպ թագաւորութեան տարեթիւերը միայն
 կը շարունակուին նշանակուել, իսկ հիւպատոսութեանց այլ ևս յի-
 շատակութիւն չըւընուիր:

Սասանեան թագաւորաց ժամանագրական ցանկը — որ կը
 յաջորդէ անմիջապէս բիւզանդականին — նկատմամբ թագաւո-
 բելու տարեթուոց՝ իրաւ է որ ըստ մեծի մասին կը համաձայնի
 առ Սերիոսի (Գպր. Բ.) եղած ցանկին, սակայն մեր ժամանակա-
 գրութեան ցանկի անձանոթ խմբագիրն 45 տարի յառաջ է՝ քան
 Անանունը (Սա. Տարօնեցի) առ Սերիոսի. որովհետև որմզդեան
 Խոսրովով կ'աւարտէ իր ցանկը, մինչդեռ վերջինս կը շարունակէ
 մինչև Յազկերտ վերջինի մահը և Սասանեան հարստութեան բար-
 ձումը Արարացուոց ձեռքով:

Այս ցանկիս կը յաջորդէ անմիջապէս՝ Եւսեբի ժամանակագրի,
 խորագրի ներքև մի քանի տողէ բաղկացած հատուած մը, որը
 այդ հսկայ խորագրին ներքև այնպէս կեցած է, ինչպէս — ներու-
 բացատրութեանս — մեծ գլխու մը տակ՝ կտրատուած անգամ մը
 միայն: Սակայն սակէց աւելի զարմանալի է հետագայ երևոյթը.
 այսինքն է՝ միւս երեսին վրայ խոշոր վերատուրեմամբ կը ներ-
 կայանայ Եպիփանու անունը, կարծէք թէ կորզել ուզելով Կեսա-
 րացիէն այն ամենակարևոր մասը, որ իրօք անոր ըլլալու բնոյթն
 ունի: Իսկզբան ևս մեծ յոյս ունէի, որ ստուգիւ հետաքրքրական
 այդ մասը Կիւրացուոյն ըլլայ, և թէ ազով կարելի պիտի լինէր՝
 վերայայտնել մեծ հայրապետիս ժամանագրական ընդարձակ գրու-
 թիւն մ'իսկ, որ կազմէր օրուան նորութիւնը: Ըսուած է, որ մարդ
 բարակ թելով մ'իսկ կը յաջողի դուրս ելնել անելանելի բաւզէ մը՝
 կծկելով զայն: Իսկ ևս Եւսեբիոսին վերագրուած հատուածի տեղերը
 որոնելով և զանելով՝ անոր Քրոնիկոնին մէջ, անով կարացի պար-
 գել նաև Եպիփանին խորագրուած ընդարձակ մասի գաղտնիքը:
 Այսինքն՝ սկիզբէն մինչև Գիոկղետիանոս կայսրը՝ հայ ժամանա-
 կագիրն հետևած է Եւսեբիոսի, փոխ առ փոխ ամբողջական պար-
 բերութիւններ արտադրելով՝ մերթ Քրոնիկոնի Բ. Մասէն (այ-
 սինքն՝ Կանոնէն), և մերթ Եկեղ. Պատմութիւնէն՝ յօրինած է գե-
 դեցիկ ամբողջ մը: Մանաւանդ թէ զուգել ուզած է հեթանոս և
 քրիստոնեայ աշխարհի քաղաքական և այլ բաղմապիսի վիպաց ու
 դիպաց հետ՝ նաև եկեղեցական և գրականական բոլոր կարևոր
 անցքերը: Ահա ասով իսկ կը մեկնուի նոյնպէս և այն երևոյթը,
 թէ ինչո՞ւ համար հայ ժամանակագիրն իր փոքրիկ ժամանակագրա-
 կանին մէջ կրկին անգամ խօսած է ինչ ինչ նիւթերու վրայ, և

1. Ըստ հայկական հին թարգմանութեան:

մասնաւորապէս Արեւմտեան և Արեւելեան կայսերաց ևս և սասանեան թագաւորաց մասին.

Յոյց տալու համար ընթերցողին, թէ ինչ չափով գործածած է կարծեցեալ Նպխիանը՝ զԵւսեբիոս. կամ լաւ ևս՝ թէ վերջինս ի՞նչ տեղ կը գրուէ անանունի հայերէն խմբագրութեան մէջ, կը նշանակենք ասոր ամէն մի պարբերութեան վերջը՝ Կեսարացու յիշեալ գրուածոց էջերը, ուսկից քաղուած են: Որոնց եթէ աչք մը տայ ուշիմ ընթերցողը, իբր ի հայերէնով պիտի տեսնէ մեր ըսածի ճշմարտութիւնը: Ո՞վ կը կարծէր որ Է. դարու գրչի մը ներքեւ այդ կերպով ծածկուած ըլլար Եւսեբեայ հին թարգմանութիւնը: Սակայն նոր բան չէ այս միջնագարեան գրողաց համար. զի Գ. Սինգեղըս և ուրիշներ իսկ այդպէս վարուած են մեծ Կեսարացւոյն և Ափրիկանոսի հետ: Այլ դարմանքն այն է՝ որ ցարդ Ան. Շիրազ կացւոյն կը արուէր Ե. դարու շարագրութիւնս ևս:

Եւ սակայն Եւսեբիոսէն դուրս ուրիշ անձանոթ աղբիւրներ ևս նոյն կերպով ցուցադրուած են հոս, որոնք առաջնոց կը հակասեն յաճախ — նոյն իսկ մի և նոյն անձերու և դիպաց նկատմամբ, — և ունենալու են անշուշտ յատուկ կարեւորութիւններ:

Մեծն Կոստանդիանոսէն մինչև Կոստանդին Բագրնատոսի որդին Յուստինիանոս (այսինքն է Յուստինիանոս Բ.) — որով վերջ կը գրուի ժամանակագրութեանս — բիւզանդական կայսերաց վերաբերեալ մասը՝ երթալով աւելի ընդարձակուած է կրօնական խնդիրներով: Շատ ջանացինք բիւզանդական պատմչաց և ժամանակագրաց կարգին մէջ որոնել գտնել հայ խմբագրութեան նաև այդ մասի աղբիւրները. բայց բազդատութիւնները զրական արդիւնք մը չտուին մեզ, և մենք չուզեցինք հեռուոր աղբիւրներով գոհ ըլլալ: Այսու հանդերձ՝ համոզուած ենք, որ մինչև փոքր թէնոքոս աւանգուածներն՝ ուղղակի և կամ անուղղակի կերպով — այսինքն է՝ սոսմային երիցագոյն յիշատակարաններու միջոցով — յունական աղբիւրներէ քաղուած ըլլան: Իսկ մնացածը — մասնաւորապէս եկեղ. պատմութեան վերաբերեալ տեղեկութիւնները — ըստ մեծի մասին անտարակոյս Զ. և Է. դարու առաջին կիսում գրուած ասորի և հայ այնպիսի յիշատակարաններէ հաւաքուած են, որոնք միաբնեայց կուսակցական ոգովը սողորուած, կամակորուած և պատմական ստուգութենէ զուրկ են: Այսպիսի են, օրինակի աղագաւ, Պատմ. Երուսաղէմի կոչուած աղբիւրն, ուր այլ ընդ այլոյ հրաշքներ կատարուած կը պատմուին յԵրուսաղէմ, Յուս-

սիանոսի օրով, և Քաղկ. Ժողովի պատմութիւնը, ուր իբր թէ Սիմէոն Սիւնակեաց՝ կրակը ձգած և այրած ըլլայ ստորագրութեան համար իրեն զրկուած Գ. ընդհանրական Ժողովի վճիռը: Այսպէս և Տիմոթէոս Արեքսանդրացւոյն և նմանեաց հալածուելուն պատճառաւ Լեոն կայսեր ժամանակ երեցած երկնասաստ բարկութեան սարսափելի նշաններն և արեւմտեայ զօրաց կրած ահագին կոտորածը, Փլաբիանոսի և Պրոտերի մահուան յեղաշրջուած պատճառքն՝ այլովք հանդերձ: Յովհաննէս Անտիոքացին ևս գրած է նման ժամանակագրութիւն մը, Յուլ. Կեսարէն մինչև Զենոն կայսրը. բայց ամբողջ բնագիրը մեզ հասած չըլլալով, չենք կրնար գտնել թէ ասկէց ի՞նչ աստիճան օգտուած է հոյ խմբագիրը, ինչպէս նաև Կայսերական կոչուած զիբքի յոյն կամ ասորի բնագրէն:

Յիրաւի, ընթերցողն ինքնին պիտի տեսնէ անհաւաստի կամ տարբեր աղբերաց զոյութիւնը, եթէ բազդատէ միայն կայսերաց վերջին ցանկը՝ առաջինի հետ: Այդ ցանկի մէջ յիշուած չեն հոսովմէական կայսրներէն շատերը — որոնք առաջնոյն մէջ նշանակուած են չափազանցօրէն իսկ. ինչպէս օր. իմն, Լեւոն մեծին իբրև յաջորդ Ալեքսիս օր. — և բիւզանդական երեքէն չորս կայսրք ևս մուտք գտած են, և ոմանք ալ (օր. իմն, Յուստինոս Ա) կրկնուած: Բ. թէ Արեւմտեան և թէ Արեւելեան կայսերաց վարած թագաւորութեան տարեթիւերէն շատերն ընդհանրապէս չհաւատալի կերպով կը տարբերին՝ Ա. ցանկի մէջ եղածներէն, և ոմանցն ալ իրարու հետ ի միասին հաշուուած: Գ. Գիտել կուտանք, որ այս ցանկիս խմբագիրը՝ առաջինէն շատ տարիներ ետքը սպրած և գրած է: Այս բանիս յայտնի սպացոյցը նա ինքն սուած է մեզ արդէն. զի ոչ միայն կ'արձանագրէ նաև Կոստանդին Գ.ի որդին Յուստինիանոս, — վրիպակաւ թագաւորել տալով անոր երկու տարի միայն. — այլ և Խաղրաց արշաւանքն, ու Հայոց, Վրաց և Աղուանից վրայ տիրապետելը՝ ի թու. Հայ. ճՂԳ = 685. — զոր և կը զնէ իրց վերջակէտ իր գրութեան:

Ուստի ամիսիերով մեր մինչև հոս ըրած դիտողութիւնները՝ կրնանք եզրակացնել, որ մեր հրատարակած անանուն Ժամանակա-

1. Այս նկատմամբ դիտել կուտանք սակայն, որ վերջին ցանկում հոսովմէական կայսերաց թագաւորութեան վերաբերեալ տարեթիւերը Եւսեբիոսի քրոնիկոնի Կանոնին մէջ նշանակուածերուն աւելի կը համաձայնին, քան Ա. ցանկին մէջ եղածները:

գրութիւնը՝ հինգէն վեց աղբիւրներէ բաղկացած է: Կը են Ա. Մ. Խորենացի, որուն կը վերաբերին, բայց ի առաջին երկու երեսներէն, ուրիշ մասնական շատ տեղեր և տեղեկութիւններ ևս, որ ցիր և ցան կը գտնուին Եպիփանին վերագրուած «մասին մէջ» մինչև Զենոն կայսրը. Բ. Հիպոլոյիտոս՝ Անդրէասի խմբագրութեամբ. Գ. Էւստերիոս՝ որուն — բայց ի Եպիփանին ընծայուած ընդարձակ մասէն — հասուածները կը վիստան նոյն իսկ գրեթէ ամբողջ գրուածին մէջ. այսինքն է՝ սկիզբէն մինչև Լիկիանոս եղող միջոցում: Գ. Ալիքիակոնոս՝ որուն հասուածները յաճախ երեսն կու գան — ուղղակի թէ անուղղակի կերպով, չգիտեմ — առաջին և երկրորդ մասերու մէջ. և մենք զիսմամբ նօտրագրեցինք: Ե. Վեցերորդ դարու անպաշտօնական գրուածներ, զորս կարելի է մասամբ Մաբուքի եպիսկոպոս Փիրոքսենին և Տիմոթեոս Աղեքսանդրացոյն վերագրել. այնու մանաւանդ՝ որ երկուքն ևս ի նախնեացմէ թարգմանուած կ'աւանդուին և մեծ ընդունելութիւն գտած միաբնակ կուսակցութեան պաշտպան Հայերու մէջ. և մասամբ ալ Կայսերական գրոց ընդարձակագոյն խմբագրութենէն, և յիշեալ դարու հայկական ուրիշ յիշատակարաններէ:

Հիպոլոյիտոսի թարգմանողն եղած է՝ հաւանօրէն՝ կամ Ե. դարու մեր թարգմանիչներէն մին, այն է Անդրեաս Տարօնեցին, զոր ի վեր անդր յիշեցինք. և կամ Անանիա Երակացին: Առաջին ենթագրութեան, իրաւ է՝ որ զրական փաստեր չունինք, բայց և այնպէս կան հաւանական պատճառներ այդպէս կարծելու: Կայսր որ գրչագիրներու մէջ յիշուած է այդ անունը որպէս ազգային ժամանակագիր, երբեմն Մ. Խորենացոյ հետ զուգուած և երբեմն ալ Ան. Երակացոյն¹: Բ. Քանի որ ապացուցուած է՝ որ անանուն ժամանակագրութեան այն մասը Հիպոլոյիտոսի է, շատ աւելի բանաւոր է որ գործն ալ հայագրի Անդրէասէ մը թարգմանուած ըլլայ: Գ. Այդ գրուածի թարգմանութեան հնութիւնն և գործածութիւնը սոհմային պատմագրաց և հին մեկնչաց քով: Գ. Ինչպէս տեսանք, այդ մասին վերաբերեալ կայսերաց ցանկին մէջ Անթեմիա ևս յիշուած է իբր կայսր, զոր բեւաբանական ժամանակագիրներն այնպէս չեն ձանչնար. և որ աւելի նշանակալից է՝

1. Տե՛ս Յուլ. գրչգ. Վիեննայի. եր. 829, ուր թիւ 376 Հաւաքածոյին մէջ « Անանիա և Անդրեաս բազմավէպ գրութեամբ ճառեցին » (վասն ժամանագրութեան):

Զենոնով կը դադրին հիւպատոսութեան յիշատակութիւնը, և յաջորդ կայսերք ամէնքն ալ ստակապէս թագաւորած տարեթիւերովը միայն կը նշանակուին: Այս անակնկալ փոփոխութենէս կը հետևի՝ որ Զենոնով — որուն ժամանակը կ'ապրէր Անդրէաս տարօնեցին — կ'աւարտէր կայսերաց ցանկը իսկ մնացածն յետագայ մէկու մը ձեռքով շարունակուած է մինչև Հերակլ:

Իսկ գալով Եպիփանեան խմբագրականին՝ զիտել կու տանք, որ այդ անունն — եթէ պարզապէս ընդօրինակողաց ձեռքով յետոյ ուրեմն գրուած չէ Ժամանագրութեանս վերջին մասին վրայ — հարկ է անոր ևս նմանօրինակ նշանակութիւն մը տալ. վասն զի ինչպէս ամէն երևոյթ՝ այսպէս և այս ունենալու է իր յատուկ պատճառը: Արդ՝ ըստ իս աւելի բանաւոր է յատկացնել այդ անունը Կիպրացիէն աւելի — ուսկից երկու վկայութիւններ միայն մէջ կը բերուին և ոչինչ աւելի — կամ Է. դարու առաջին կիսում ապրող Գլակայ վանից առաջնորդին և Մամիկանէից եպիսկոպոսին, զոր իբր աստուածարան կը տանէր Եզր կաթողիկոս ի Ժողով Կարնոյ. և կամ Եպիփան Կիպրացոյն ընծայուած՝ հայկական խմբագրութեամբ՝ մի անվուեր գրութեան հեղինակին, որը կարելի է նոյնացնել Գլակայ առաջնորդին հետ: Արչափ որ ալ պատմական փաստեր կը պակսին առ այս, սակայն մէկ կողմէն Ա. ցանկին մէջ Զենոն կայսերէն մինչև Հերակլ եղած յաւելուածն, որուն կը համաձայնի սասանեան թագաւորաց շարքը. և միւս կողմէն ալ Եպիփան Կիպրացոյ ի սկզբնագիր արարածոց եւ յաւելուածն անակն ընդգրկեանց՝ որ ըստ Գուկայ՝ խորագրուած հետաքրքրական գրուածին հայեցի ընտիր թարգմանութիւնը՝ հայկական իրաց մասին եղած շահագրգիռ յաւելուածներով — որոնցմէ օգտուած է ապա Ժամանակագրութեանս խմբագիրը — կը թուին հաստատել զայդ:

Գործս չի ներեր մանրամասնօրէն նշանակել սակեց անուած բոլոր այն տեղերը. բայց կրնամ ըսել, որ կայսերաց վերջին և ընդարձակ ժամանակագրականին մէջ ազուցուած կեղեցական

1. Այս գրուածիս հայերէն թարգմանութեան մի միայն օրինակ հասած է մեզ կամ ծանօթ է, այն է՝ թիւ 1649, գրչգ. որ կը գտնուի վանացո Մատենադարանին մէջ: Իսկ արաբական և եթովպական թարգմանութեանց հրատարակութեանց վերաբերեալ տեղեկութիւնքը տես Հ. Յ. Տաշեանի Յուլեանքը:

հնաւանդ տեղեկութեանց այն ինչ ինչ մանրամասնութիւնքը, որ Եւսեբիոսի քով չեն գտնուիր, կամ ուղղակի Կեսարացիէն քաղուած չեն, այդ գրուածէն ըստ մասին օժանդակուած կ'երևին: Այս բանին մի ուրիշ ապացոյց կրնայ համարուիլ եւ հետեւալը. այսինքն, թէ Եպիփանին ընծայուած Այսարածոց մեկնորեան հայերէն թարգմանութեան և թէ մեր անանուն Ժամանակագրութեան մէջ կը գտնուին Մ. Խորենացիէն զանազան փոխառութիւններ՝ միևնոյն իրաց վրայ: Ուստի կրնայ մակարերուիլ՝ որ նոյն իսկ առաջնոյն միջոցով ինչ ինչ բաներ անցած ըլլան վերջնոյ մէջ: Վերջապէս այս կերպով կը մեկնուի ոչ միայն Եպիփան անունը՝ այդ մասին վրայ արձանանալուն, այլ եւ կայսերաց ժամանակագրական կրկին ցանկերէն իւրաքանչիւրին՝ եռակի աղբիւրներէ խմբագրուած ըլլալուն և ժամանակին վերաբերեալ գաղտնիքը:

Հուսկ ի վերջոյ կը մնայ գիտնալ, թէ ո՞վ եղած է անանուն Ժամանակագրորէանս վերջին խմբագիրը, որ ժամանակաւ իրարմէ տարբեր այդ աղբիւրներն ու մասնական խմբագրութիւնքը հաւաքելով ի մի ձուլած է և ամբողջ մարմին մը կազմած. և թէ ի՞նչ պատճառով և պարագայի մէջ:

Արդ՝ յետ ուշի ուշով և խզճամիտ քննութեանց՝ ես իսկ այն եզրակացութեան յանգեցայ, որը Հայկ. բառարանի յօրինողներէն սկսեալ՝ ուրիշ շատեր ևս մակարերած էին. այսինքն թէ՛ Անանիա Շիրակացին ըլլալու էր այն, և Հայոց շարժական տոմարը ուրիշ ազգաց պէս անշարժ կամ հաստատուն գործելու նպատակաւ գրած: Ահաւասիկ իմ փաստերը: Եթա և առաջ հաւատարիմն ու հաւատաւորաբար՝ մեր պատմչաց մէջ՝ Ստ. Առողիկ¹ բացորոշ կերպով ոչ միայն Շիրակացւոյն կ'ընծայէ այդ գրութիւնը, այլ և Տօմարէն կը զանազանէ, հետագայ խօսքերով. « Իսկ Անաստաս (կթդ.) խորհեալ Հայաստանեացս կարգել տօմար անշարժ, ըստ այլոց ազգաց, և հրամայէ Անանիայի Շիրակացւոյ կարգել գրքոնիկոն հրաւրան, յորում գտօնար մեր կարգեաց անշարժ: Եւ Անաստասայ խորհեալ ժողովով և եպիսկոպոսօք հաստատել գրքօնիկոնն՝ վախճանի², կեցեալ ամս վեց »: Ասկէց զատ նաև պատմութեան Ա.

գլխում երկիցս կը յիշէ զայն՝ իր Ժամանակագրութենէն մէջ բերած մէկ տեղովը: Մենք չենք գիտեր, ստուգիւ և մանր պարագաներով, որ Երեսէս Բ. կաթողիկոսէն կամ լաւ ևս հայ թուականը հաստատուած օրէն մինչև Անաստասի կաթողիկոսութեան ժամանակ՝ որքան խոտորած էին Հայք արևմտեայցմէ իրենց շարժական տոմարով. և թէ ինչպիսի շփոթութիւնք տեղի ունեցած: Սակայն պէտք է ըսել, որ զանիկայ ուրիշ ազգաց անշարժ տոմարին համաձայնեցնելու համար՝ հարկ էր անհրաժեշտ, որ Անանիա նշանակէր ճշգրութեամբ, աշխարհի ստեղծումէն կամ նախամարդէն սկսեալ, մինչև իր օրերը իշխող այդ ազգաց և թագաւորաց, երևելի անցից և մարդկային պատմութեան մէջ զարագուիս կազմող վիպաց ու զիպաց ժամանակը կամ տարեթիւերը: Առանց հանրազգային ժամանակագրական այս շրջանակիս՝ տոմարը լոկ մակամտածական բան մը պիտի ըլլար: Բայց զանիկայ կազմելն իսկ դիւրին բան չէր: Հետեւաբար նա պէտք զգաց դիմելու այն հնագոյն և հաւատարմագոյն աղբիւրներուն, որոնք արդէն ոչ միայն հայկական թարգմանութեամբ մատչելի դարձած էին Հայոց, այլ և մեծ հեղինակութիւն և վարկ ստացած անոնց մէջ. և նոյն իսկ հայկական հին յիշատակարանաց:

Բ. Ինչպէս տեսանք, անանուն Ժամանակագրութիւնը կ'աւարտի ի թու. հայոց ՃԼԻ, այն է՝ յամի Տեառն 685: Իսկ որովհետև Սամ. Անեցիէն գիտենք, որ այդ թուականէն վերջ իսկ գեռ կ'ապրէր Անանիա՝ Հայոց մեծ գիտնականը, ուրեմն հետևութիւնն յայտնի է:

Գ. Ժամանակագրութեանս ներքին փաստերն իսկ, որպիսիք են լեզուական նմանութիւնք, զանազան իրաց վերաբերեալ պատմական ակնարկութիւններ և ամբողջական կտորներ իսկ, որոնք սերտ առնչութիւն մը կը հաստատեն մեծ Շիրակացւոյն ճառական, տոմարական և պատմական միւս գրուածներուն հետ: Օրինակի տղաբաւ, գլխաւոր դարագրութիւնները — Ազամէն մինչև ջրհեղեղ, և անտի մինչև Քրիստոսի ծնունդը — զորս կը նշանակէ այս տեղ, նոյնութեամբ կը գտնենք նաև իր Տօմարին մէջ: Այսպէս նաև 72 ազգերու յիշատակութիւնն և ի մասնաւորի 12 ազգերու անուանակոչութիւնքը՝ որոնք զպրութիւն և գիր կը գործածէին ի հնումն, նոյն է երկու գրուածոց մէջ ևս: Յովսէպոսէն առնուած մէկ տեղին, ուր կը պատմուի յաւուրս Պենտակոստէից Երուսաղէմի տաճարին մէջ կատարուած մեծագորրդ հրաշքն և

1. Տպ. Պարիզու 1858, էր. 101:
 2. Ասկէ կը տեսնուի՝ որ Անաստաս կաթողիկոսի օրով պաշտօնական հանտատութիւն չգտաւ Անանիայի տոմարը: Այս բանիս բացայայտ կերպով կը վկայեն նաև Յովհ. պատմաբան կաթողիկոս, Կիրակոս և Վարդան պատմիչ:

բարբառը. « Գնամք աստի, գնամք » այլովք հանդերձ, մէջ բե-
րուած է՝ բառ առ բառ՝ նոյնպէս Անանիա Երակացւոյ Յաղագս
Յայտնութեան և Ծննդեան հարագատ ճառին մէջ: Յուստինիանոսի
Թագաւորութեան 34 տարին կարգեալ Աղեքսանդրացւոց Իննևտասն-
երեկին վերաբերեալ տեղեկութիւնը, նոյն ժամանակ ապրող
Հռովմայ հայրապետին « Բնդիդիոս » ի (Բիզիլիոս կամ Վիզիլիոս)
անուան միւսնոյն ձեով յիշատակութիւնը, Յուլ. Կետարի ձեռքով
Հռովմայ « Բեսեքիստոն » ի (Bissexti), այսինքն է՝ Լուսնացոյցի
գիւտը, այսպէս նաև Կոստանդին կայսեր օրով Ս. Խաչի երևման
սքանչելիքը, բազմաթիւ Հրէից և հեթանոսաց դարձը, և այս մա-
սին Երուսաղեմի Կիւրեղ կամ Կիւրոս հայրապետին առ կայսրը
գրած նամակի մասին այս տեղ աւանդուածները՝ կը գտնենք
նոյնպէս Երակացւոյ թէ՛ Յայտնութեան և Ծննդեան ճառին, և թէ՛
Տոմարին մէջ: Կան դարձեալ երկուտեք ուրիշ շատ նմանաբանու-
թիւններ ևս. բայց ես չեմ ուզեր աւելի ծանրանալ այնպիսի մի
եղելութեան վրայ՝ որ երկայն բարակ ցուցակութեանց պէտք
չունի:

Գ. և զօրաւոր փաստ մ'ալ այս է, որ ազգային հնագոյն
զրչագիրներէն ոմանց մէջ — որպիսին է Վենետիկոյ ԺԹ. ճառ-
ընտիրը — այս գրուածս կը յաջորդէ անմիջապէս երեք ուրիշ
ճառերու, որոնք Անանիա Երակացւոյ անունը կը կրեն, և որոնց
հարագատութիւնը բնաւ տարակոյս չի վերցնէր: Եւ ազգային ա-
կանատես բանասիրի մը վկայութեան համաձայն՝ Էջմիածնայ Մա-
տենաւարանի զրչագիրն՝ իսկ կը ճանչնայ, իբր վերջին և ընդ-
հանուր խմբագրող Ժամանակագրութեանս, զԱն. Երակացի. զի
կը խորագրէ այսպէս. « Մովսիսի Խորենացւոյ, և Անդրէասայ,
և Անանիայի Երակացւոյ »: Խորենացին և Անդրէաս (այսինքն՝
Հիպոդիոտոս) — ինչպէս տեսանք — որպէս ինքնուրոյն և մասնա-
կան աղբիւրներ մէջ բերուած են խմբագրէն, բայց ոչ են խմբա-
գիրք. ինչպէս Անանիա ալ չէ ինքնուրոյն աղբիւր: Վասն զի
շօշափելի կերպով ցոյց տրուեցաւ արդէն, որ Ժամանակագրու-

1. Մենք ուշի ուշով աչքէ անցնելով Էջմիածնի Մատենադարանի
Պետրգեան ցուցակը, Անանիա Երակացու անուամբ խորագրուած ժամա-
նակագրութեան մը չհանդիպեցանք: Հետևաբար կամ գրչագրերը ցանկողին
աչքէն՝ վրիպած ըլլալու է այդպիսի մի գրչագիր, և կամ յիշեալ ցու-
ցակը շինուելէն վերջ ստացուած էր այն:

թեան այն մասը ոչ ուղղակի Անանիայի կը վերաբերի և ոչ ալ
Եպիփանին, որուն անունը կը կրէ՝ մեզ անյայտ պատճառով:
Ուրեմն՝ Ան. Երակացին՝ որպէս ընդհանուր խմբագրող յիշուած
է Ժամանակագրութեանս:

Այս բանիս կայ մի ուրիշ զրական փաստ ևս, զոր տուած է
երբեմն Յակ. Սիմոնեան Այուրեանց, Մաղրասի « Ազգարար » ան-
դրանիկ թերթին մէջ (տես տարի 1795, էր. 191): Սա՛ Հնդկաստանի
հայկական հին զրչագրաց մասին տուած տեղեկութեանց մէջ՝ կը
զրէր այսպէս. « Անանիա Երակացին՝ սկիզբն արարեալ յԱղա-
մայ, համառօտ դուազանաւ իջանէ մինչև ի ժամանակս Անաստա-
սայ կաթողիկոսին »: Անտարակոյս՝ Այուրեանց տեսած էր իրօք
Երակացւոյ Ժամանակագրութեան՝ զրչագիր օրինակ մը. և իր տեղե-
կագրածն ուրիշ բան չէր՝ բայց եթէ այդ զրչագրի վերնագիրը:
Հակառակ պարագայով՝ նա պիտի կարող չըլլար ոչ անանուն
գրուած մը Անանիայի վերագրել, և ոչ ալ գիտնալ, թէ այդ
գրուածն ուսկէ՛ կը սկսէր և ո՛ւր կ'աւարտէր:

Հանդէպ այսքան և այսպիսի փաստերու՝ ընդառաջ կ'եղնեն
երկու դժուարութիւններ, որոնք կը թուին կասկածի ենթարկել
զրուածիս Անանիայէն խմբագրուած ըլլալու հաւատարմքը. Ա. եթէ
այդ Ժամանակագրութիւնն ստուգիւ Անանիա գրած ըլլար և Հայոց
տոմարը յօրինելու պատեհաւը, այն ստեն այդ Ժամանակագրու-
թիւնը Քրիստոսի 667-669 թուականէն սաղին պիտի շանցնէր.
Վասն զի Անաստաս կաթողիկոսը — որուն հրամանով գրուած և
աւարտուած կ'աւանդուի Տոմարը — այդ միջոցին վախճանած է:
Իսկ Ժամանակագրութիւնն՝ ընդ հակառակն՝ կը շարունակէ այդ
թուականէն 18 տարի վերջ կատարուած դէպքերն ևս արձանա-
գրել. և 685 թուականը գրած է անոր իբրև վերջակէտ: Բ. Պատ-
մութիւնը ներկայացուցած է մեզ զԱնանիա Երակացին՝ որպէս
յունական դպրոցի դաստիարակութեամբ և գիտութեամբը աւելեալ
և յունասէր մէկը, որ կ'ապրէր քաղկեդոնեան դուանութեան յա-
րող կաթողիկոսներու շրջանին մէջ. որ հանած կ'աւանդուի նոյն
դաւանանքին ջերմ պաշտպան այնքան աշակերտներ. որը, մէկ
խոսքով, իր միւս գրուածներու մէջ այնչափ լրջութեամբ և յար-
գանօք վերաբերած էր դէպ ի ժամանակակից յունական եկեղե-
ցին. այնպէս որ Քաղկեդոնի դաւանութեան յայտնի շատագով
և մեր բանիրուն մատենագիրներէն մին անգամ, այն է՝ Գր.
Մաղխտարոս, առ Պետրոս Գետաղարձ կաթողիկոսը գրած թղթով

մեծապէս կը դրուատէ զինքը և իր ողջամիտ և իմաստագեղ գրուածները: Իսկ Ժամանակագրութեան խմբագիրն՝ ընդհակառակն՝ իբր ռիսերիմ թշնամի կ'արձանանայ — վերջին մասում — յուսական եկեղեցւոյն, և մասնաւորապէս քաղկեդոնեան դաւանութեան: Գարձեալ՝ ոչ միայն կը քրտ և անվայելուչ լեզու մը կը գործածէ այն ժողովի և դաւանութեանը նպատող թագաւորներուն և սրբակրօն հայրապետներու դէմ, այլ՝ որ զարմանալին է՝ մեծ Շիրակացւոյն անյարմար և իրարու հակասող տգիտարանութեամբ երբեմն պատմական ստոյգ եղելութիւններն իսկ, ինչպէս և անոնց գրաւոր վարդապետութեան ուղիղ իմաստներն ևս կը խեղաթիւրէ և երբեմն երբեմն ալ — ինչպէս ըսուեցաւ — շինծու և ստսյօզ առասպելները՝ որպէս ճշմարիտ պատմութիւն՝ միամտօրէն մէջ կը բերէ կ'ազուցանէ: Արդ՝ դիտելով որ այս պարագաներս ճշգրիտ հակապատկերը կը կազմեն Շիրակացւոյն, դժուար է, ուրեմն, որ մի և նոյն գրչի և մտքի ծնունդ ըլլան:

Այս դժուարութիւններէս առաջինը մեծ կշիռ մը չունի՝ ըստ իս, եթէ համարինք իսկ՝ որ Ժամանակագրութիւնը՝ Տոմարին հետ մի և նոյն միջոցին գրուած ըլլայ. վասն զի Ժամանակագրութիւնն այնպիսի մի բան է, որ անոր հեղինակը կարող էր 669 թուականէն տարիներ վերջ հանդիպած դէպքերն ևս անոր մէջ նշանակել, ցորչափ ինքը կ'ապրէր: Եւ Սամ. Անեցւոյ վկայութեան նայելով՝ Անանիա 712ին իսկ դեռ կենդանի էր: Թէ այսպիսի գործողութիւն մ'իրօք իսկ կատարուած է, յայտնի ապացոյց է բիւզանդական կայսերաց առաջին ցանկին՝ վերջի շրջանին՝ երկրորդինէն ունեցած Ժամանակագրական տարբերութիւնը — եթէ երկուքն ևս Անանիայի ձեռքով խմբագրուած են. վասն զի Հեւրակէսով՝ այն է՝ Քրիստոսի 641 թուականին կ'աւարտի այն. իսկ այս՝ 685ին:

Իսկ գալով երկրորդ դժուարութեան՝ ես իսկ կը խոստովանիմ, որ խիստ ծանրակշիռ է և դժուարալուծանելի. այնու մանաւանդ, որ սոճմային պատմագրաց՝ Անանիայի մասին աւանդածը ոչ ինչ բան է. և այն ալ իրարմէ առնուած և կրկնուած: Երկրորդ՝ որ Շիրակացւոյ այնչափ և ամենազան գրուածներէն քիչ բան հասած է մեզ, և այն իսկ կիսկատար և համանուն Սանահնեցւոյ և Նաբեկայ վանահօր զոյգ Անանիաներու գործոց հետ շփոթուած¹:

1. Օրին. աղագաւ, նա ինքն կը վկայէ — Ի գատիկն Տեանն ճառին մէջ — իր սոմարին համար, թէ «Եւ գրոջմեցի առանձինն զբնաւ»

Եւ սակայն տարակուսի մէջ մնալու համար տարակուսիլը բնաւ ներելի չէ, այլ տարակոյսը լուծելու նպատակաւ միայն: Ահա այս տեսակէտով կ'ուզեմ արտագրել Սամ. Անեցւոյ մէկ նշանակալից տեղին. « ԶԺԲ. Աշակերտքն Անանիայի՝ Հերմոն և Տրդատ և Ազարիա և Եղեկիէլ և Կիրակոս երթեալ յԵրուսաղէմ՝ հաւանեցան երկարնակացն. և ի դարձին ոչ ընկալաւ զնոսա ճըլմարիտ վարդապետն Անանիա: Իսկ նաքա ուր հասանէին՝ զնա առեին պատճառ հայնոյրեան. գոր մի՛ ոք իշխեսցի առեյ կամ հառառալ: Մեզ յայտնի չէ, թէ ուսկից առեր է Սամուէլ՝ Շիրակացւոյ այս հնգաթիւ աշակերտաց անուանքն և անոնց Երուսաղէմ զնացած ըլլալուն և անոր յարակից միջադէպը. վասն զի մեր նախորդ պատմագրաց քով չի գտնուիր: Բայց կրնանք ըսել, որ Անանիայի զանոնք ի դարձին չընդունելու վարկածն — այն պատճառաւ մանաւանդ՝ որ երկարնակ դաւանութեան յարած էին — բոլորովին անոր լուսաւոր մտքին և ներող հոգւոյն հակառակ են: Եւ իրաւցնէ՝ եթէ պահ մը դիտենք, որ Անանիայի գերագոյն յոյն վարժապետն իսկ Տիւքիկոս երկարնակ էր, և սակայն նա եթէ չի խղճեց ասկէց ուսանել բնական և սրբազան գիտութիւնները, ուստի կարելի՞ բան է, որ ինքն՝ ընդհակառակն՝ մերժած ըլլայ վարդապետել առ ինքն դիմողներուն իր գիտցածն և բուն համագումը — ենթադրելով իսկ, որ տարբեր ըլլային վերը յիշուած աշակերտաց համոզումներէն: Ո՛չ ապաքէն Անանիա ինքնին իր վրայ գրած տեղեկագրին՝ մէջ յայտնապէս կը գոչէ. « Ասէ (Գիրն) Սրի գոսկիս իմ ի սեղանաւորս, և ես եկեալ տոկոսօր պահանջեմ: Ապա ոչ արգելի յռւնքի՝ որք կամեիև ոռասնել, և ոչ այսռնեակ արգելից »: Անանիա այդ տեղեկագրին մէջ դառնացեալ

115
44

մի մի ամ ՇԼԲ, ԻԸ կանոն. որովք զամենայն համարն բովանդակեցի ՇԼԲ կարգ, և գատի մեկնեցի զմի մի կարգ՝ առ մի տարի »: Եւ սակայն՝ այսօր այդ ԻԸ կանոններէ բաղկացած Տոմարը ոչ ամբողջապէս հասած է մեզ, և ոչ ալ հասածին համար կրնանք ըսել, թէ իսկապէս Շիրակացւոյն է. զի վանացս երկու օրինակաց մէջ փոխանակ Անանիայի՝ Տոմար Հայոց խորագրուած է. և Շիրակացւոյն հետ կը յիշուին ստէպ ստէպ, կամ լաւ ևս մէջ կը բերուին նաև Յովհ. Կոզեռն և Սարկաւազ վարդապետներէն և ուրիշներէն ընդարձակ հատուածներ:

1. Տես ք. Պատկանեան, Մնացորածք բանից Ան. Շիրակացւոյ, տպ. Պետերբուրգի 1877. — Հ. Ղ. Ալիշան Հայապատում, հտ. Ա. եր. 527-530. տպ. վենետիկ 1901:

սրտով կը գանգատի իսկ իր ազգակցաց դէմ, ինչպէս երբեմն Յունաստանէն վերագարձող ու ամբաստանող Խորենացին : Ահա անոր խօսքերը . « Զի իբրև եկի ի Հայս, բազումք եկին առ իս ի յուսումն, և սուղ ինչ խելամտեալ՝ ոչ մնացին կատարման արուեստիս, թողին զիս և մեկուսացան . և սկսան ուսուցանել՝ զոր ոչն զիտէին, և ոչ էին հասու : Կեղծաւորք և անափառք, ցուցանել կերպարանս գիտութեան, և կոչիլ ի մարդկանէ ուրբի : Եւ սանկ ի վերայ իմ պարսաւանս՝ որ յիկեկ ¹ էին յերխրեալք . և ես ոչ թէ ունէի շարութիւն իբրև զնոսա՝ ի վարդապետել և ուսուցանել » : Անտարակոյս Շիրակունւոյ այս տեղւոյն վրայ բարձրացուցած է Սամ. Անեցին իր շէնքը, ինչպէս ցոյց կու տայ նօտարագրուած խօսքերու համեմատութիւնը : Եւ կուսակցական ձևուամով այդպէս վարուած է Անանիայի յիշեալ տեղւոյն հետ, անոր վերը յիշած հինգ աշակերտները կասկածելի ընելու իր համախոհներուն, և իր համշիրակէն ալ « երկարնակ » դաւանութեան վերաբերեալ որ և է կասկած փարատելու համար : Սակայն՝ Անեցի ժամանակագրի գործածած չբմեղանաց այդ բանաձևը՝ ճիշտ արձագանգն է այն բանաձևին, զոր Յոհ. կաթողիկոսին հետ ուրիշներ ևս ըրին երբեմն՝ Յովհան Մայրապոստոսի արդարացնելու ձևուամով . հետևաբար՝ անոր նշանակութիւն ևս այնչափ կը զօրէ, որչափ վերջիններու :

Բայց մենք իրաւամբ դիտել կու տանք, որ Անանիայի խօսքը « բազմաց » վրայ է, և Անեցու շեշտածէն տարբեր նշանակութեամբ — ինչպէս կը տեսնուի անոր վերջի խօսքէն իսկ —, և ոչ թէ Հերմոնի, Տրգոտի, Ազարիայի, Էդելիելի և Կիրակոսի մասին . որոնք Շիրակացւոյ իբրև հաւատարիմ ընտրելիներ եղած կ'աւանդուին : Այս ալ ըսենք, որ Անանիա եթէ ընդդիմութիւն մը ցուցած է դէպ ի յունական եկեղեցին, այս ուրիշ բանի համար չէր՝ բայց եթէ ազգային տոմարի, Զատկի, Մենդեան և Յայտնութեան տօնից պահպանման նկատմամբ միայն : Գաւանարանական կետերու մասին՝ ես չեմ յիշեր, որ նա՝ Ան. Սանահնեցւոյ և այլոց նման ընդդիմաբանած ըլլայ Յունաց կամ Քաղկեդոնականաց դէմ, իր գրուածներէն միոյն կամ միւսի մէջ : Բան մը՝ որ հազուադէպ համարելի է Զ. և Է. դարերու մեր շատ մը գրողներու հանդէպ . և հետևաբար՝ ունի լռելեայն իր նշանակութիւնը . և հասկանալ ուղղով՝ դիւրաւ պիտի մտկաբերէ զայն : Այո՛, կարելի

1. Պատկանանի օրինակի համաձայն « որք յինքենէն յերիւրեալք » :

է ըսել, որ նա իր այսպիսի չափաւորութեան և համերաշխութեան համար է, որ ոչ միայն հաճելի չեղաւ թունդ ազգասէրներուն և կուսարարներուն, այլ և պարսաւուեցաւ և կասկածելի ևս եղաւ իր ժամանակակիցներէն շատերուն : Այս հակակրութեան համար է, որ պատմիչներէն ոմանք լուծիւն պահեցին անոր մասին, և ոմանք ալ հազիւ յիշատակեցին զինքն ու իր գործերը անորոշակի, առանց տեղեկութիւններ հաղորդելու իր կրօնական գրութեանց վրայ : Այս պատճառաւ է, որ անոր հանձարեղ տոմարը պաշտօնապէս ընդունելութիւն և հաստատութիւն չգտաւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ, որով և շարունակուեցաւ շարժականն ու խոտորնակը : Մէկ խօսքով, այս պատեհաւ է, որ նա ինքն իսկ ողբաց իր ազգայիններուն՝ իր հետ վարուելու տխուր եղանակը :

Մէկ կողմէն այսպիսի պարագաներ ի նկատի չառնելով ազգային հին և նոր մատենագիրներէն ոմանք, և միւս կողմէն ալ Շիրակունւոյն բանաքաղ՝ Անանիայ Սանահնեցու ընդդէմ Յունաց գրած ճառերը նախորդին սալով շփոթմամբ, այնպէս կարծեցին և կարծեցուցին, որ իբր թէ Է. դարու մեր մեծահաւատ փիլիսոփայն եղած ըլլայ անոնց հեղինակը : Եթէ ստոյգ ըլլար այս ենթադրութիւնը, անտարակոյս պիտի հետեւէր, որ Ժամանակագրութեան վերջին մասի մէջ Մարկիանոսի և Պողքերիայի, Փլարիանոսի և Քաղկեդոնի ժողովին, Լեոնի և անոր Տոմարին, Յուստինիանոսի և համախոհից դէմ մոլեռանդութեամբ գրուած հատուածներն ևս Շիրակացիէն ներմուծուած ըլլան . այսպէս նաև Դիոսկորոսի, Տիմոթէոսի Ալեքսանդրացւոյ, Զենոնի, Անաստասայ և ասոնց համախոհից մասին շուայլուած շատագովականներն ու առասպելները :

Եւ սակայն իրականութիւնը ենթադրուածէն բոլորովին տարբեր գտանք մենք քննութեամբ : Հ. Միք. Չամչեան՝ Ան. Սանահնեցւոյ յիշեալ ճառերու հնագոյն հաւաքածուն դեռ չի տեսած՝ իրաւամբ կը եղբակացներ, թէ անոնց մէջ գործածուած լեզուն՝ ոչ թէ Շիրակունւոյ պէս լուրջ և բանիբուն զիտնականին, այլ Սանահնեցւոյ միայն յատուկ էր և կրնար ըլլալ : Արդ՝ այս բանս հիմնովին կը հաստատուի այսօր՝ Յովհան Երզնկացւոյ ձեռքով հաւաքուած և գաղափարուած ¹ վանացս Մատենագարանի թիւ 304

1. Զի նա ինքն այսպէս կը գրէ. « Նախ քան զմտանել ի դրունս ընթերցման գրոցս, պարտ է մեզ ցուցանել զգիւտ այս պատուական և բարեղի գանձուց : Նուստ և տկարոգի Յոհաննէս Էդելիայ, և սպասաւոր

(Ե. Գ.) բոլորգիր ընտիր Ձեռագրովը: Որչափ որ Երզնկացին իր Հաւարման նախերգանքին մէջ Սանահնեցի վերագիրը տուած չէ Անանիայի, — ինչպէս և սա ալ պարզապէս Անանիա վարդապետ կ'անուանէ ինքզինքը. սակայն այն բարձրատիճան հօտապետները — որպիսիք են Պետրոս (Գեառգարձ) կաթողիկոսն, որուն հրամանովը գրած կ'աւանդէ իր առաջին ճառը՝ ընդգէմ երկարնակաց. և Խաչիկ Բ. որուն կ'ուղերձէ վերջինը, ալ ամէն տարակոյս կը փարատեն, և կ'ապացուցանեն միանգամ ընդ միշտ, թէ նա ինքն Սանահնեցին է, և ոչ թէ Երակացին: Այս բանիս վրայ ես չեմ ուզեր ծանրանալ, զի փաստը անհերքելի է և ջախջախիչ: Սանահնեցոյ լեզուն իսկ՝ իր յատուկ սճով, բառերով և միջնադարեան առումներովը — ինչպէս նաև պատմական իրաց՝ մասին ունեցած վեր ի վերոյ տեղեկութիւններով ու առասպելասիրութեամբ¹ — կը մատնեն զինքը:

Սակայն բան մը որուն վրայ ցարդ խօսուած չէ, և ես կ'ուզեմ շեշտել այս տեղ, է հետևեալը: Սանահնեցին ոչ միայն ընդարձակ արտագրութիւններ ըրած է Երակացոյ Ի գատիկ Տեառն, և Ի յայտնորիւն Տեառն ճառերէն, բառացի կերպով, այլ նոյն իսկ Ժամանակագրութեանն. սակայն առանց իր աղբիւրը յիշելու: Այս բանիս համոզուելու համար՝ բաւական է բաղդատել անոր « Վասն ժողովոյն Քաղկեդոնի », « Վասն տօնի ծննդեանն Քրիստոսի », և « Վասն երկց Սրբասացութեանն » խորագրած ճառերը՝ Երակացոյ յիշեալ գրուածոց հետ. զի Մարկիանոսի, Քաղկեդոնի ժողովին, Յուստինիանոսի, Զենոնի, Անատասայ և ուրիշ զանազան իրաց մասին երկուտտեք գրուած պատմական իրողութիւնները զիրար կ'ընդգրկեն: Իսկ զանոնք պատմելու կերպին մէջ է՝ որ Երակացոյ յիշեալ ճառերէն ըրած բանաբաղութիւններուն իսկ՝

բանի և իմաստից գրոց սրբոց, ծարաւի յոլով ժամանակաւք, և աշխարհամբ բազմաւ ստացայ զայս երեք գիրքս, որ են... Առաջին՝ զԱնանիային զՀայոց վարդապետի. երկրորդ՝ զԾոսրովկայ Թարգմանչի և զհզաւր գիտնականի. երրորդ՝ զՍարկաւազ վարդապետին և զմեծն իմաստասիրի զՀաղբատեցոյ »...:

1. Առ այս՝ բաւական է կարդալ անոր « Վասն ժողովոյն Քաղկեդոնի » ճառը, ուր « Հոովմ Թագաւորանիստ քաղաք » էն սկսեալ՝ բոլոր աշխարհ հակաքաղկեդոնեան կը ջանայ ցուցնել — բաց ի Բիւզանդիոնէ — երկու էջ լեցնելով Թուարկութեամբ անուններու:

կը կցէ Սանահնեցին չափազանցութիւններ: Արդ՝ այս խիստ աչքի զարնող իրողութիւնս ի նկատի առած, մենք իրաւացի կերպով պիտի կարենայինք հետեցնել, որ անանուն Ժամանակագրութեան մէջ — Մարկիանոսէն սկսեալ — բիւզանդական կայսերաց անուանական տարեցուցակին ներքև յաւելցուած եկեղեցական այն ձևառումաւոր տեղեկութիւններէն ոմանք Սանահնեցիէն յետոյ ներմուծուած ըլլան, եթէ Ժամանակագրութիւնը ներկայացնող հին երկաթագիրը 981 թուականին գրուած չաւանդուէր, և կամ Սանահնեցին իր յիշեալ ճառերը այդ թուականէն յառաջ գրած ըլլար: Բայց Խաչիկ Բ. կաթողիկոսին, յամին 1059-1065, ձօնած ուղերձէն դատելով, — որուն կը նուիրէ հեղինակը իր վերջին ճառը, այն է՝ « Պատճառք երկց սրբասացութեանն », անկարելի կ'ընէ զայն: Այդպ, ուրեմն, կը մնայ եզրակացնել, թէ եղած է երկուքին հասարակաց աղբիւր մը — հաւանօրէն ասորական պատմորիւն մը, ուսկից հատուկօր հատուածներ միայն հասած են մեզ. — և թէ մանաւանդ Երակացիէն վերջ իսկ կրնան ներմուծուած ըլլալ խընդրոյ նիւթ եղող հատուածները՝ Ժամանակագրութեան մէջ: Զանոնք ներմուծողն ալ երկու նպատակ կրնայ ունեցած ըլլալ. այսինքն է՝ կամ մեծանուն Երակացին հակաքաղկեդոնեան երեցնելու, և կամ հակաքաղկեդոնեան իրողութիւնները պատմութեան մէջ արձանացնելու և կուսակիցներ վաստակելու համար. ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս վարուած է Սանահնեցին՝ անոր Զատիկի և Յայանութեան վրայ գրած ճառերուն հետ:

Ստուգիւ՝ քննադատութեան խիստ բովէն անցնելով Ժամանակագրութեան կասկածելի այդ մասը, յայտարար նշաններ կը դրանենք այնպիսի յետասմուտ ներմուծութեանց, ոյք բուն բնագրին հետ չեն ներդաշնակուիր. այլ մանաւանդ երբեմն երբեմն հակասական ևս կ'ընեն անոր ըսածները: Գնենք այս տեղ մի քանի օրինակ: Այն իջում, ուր կը յիշուի Եւտիքէսի մուրթութիւնն և Փլաբիանոսի՝ եպիսկոպոսաց ժողովով զանի դատապարտելը, հեղինակն — ըստ կարգի պատմութեան — կ'ուզէ տալ նաև տեղեկութիւն մը Գիոսկորոսի նախագահութեամբ յԵփեսոս գումարուած երկրորդ ժողովի պատմութեանը, ըսելով. « Եւ զիտացեալ զհակառակութիւնս նոցա երանելին Թէոդոս, հրամայէ՝ կրկին անգամ ժողով լինել յԵփեսոս, և քննել յաղագս փոքարիանոսի և Եւտիքէսի »: Արդ՝ այս տեղ — ժողովական եպիսկոպոսաց անուններէն և Եւտիքէսի բնութեանէն յառաջ — իսկոյն խօսքը կը փոխուի Լևոնի Տումարին և առ

Փլաբիանոս զրկուած ԺԿ գլխոց վրայ: Այս գրքէս՝ մարմնացեալ Բանին Աստուծոյ նկատմամբ մէջ բերուած այլանդակ հատուածը՝ որ այն գրոց բնագրէն իսկապէս օտար է և կերպարանափոխուած, յետոյ ներմուծուած է անտարակոյս: Ասոր յայտնի ապացոյց են նախ՝ անկէց ետքը յաջորդող տեղերը, « Եւ ժողովեցան եպիսկոպոսք երկերիւր, Յորնաղիոս Երուսաղէմի », և այլն: Բ: Մարկիանոս սի Ժամանակ ի Քաղկեդոն գումարուած ժողովին պատմութեան մէջ՝ մի և նոյն գրքէն մէջ բերուած դաւանութեան բանաձևն, որ ասոր հակառակն է, և ասոր կը հակասէ: Վասն զի առաջնոյն մէջ մարմնացեալ Բանին երկու կերպարանք կամ դէմք կը տրուի, և կուսէն ծնեալն ու շարչարուողն ալ սոսկ մարդ կ'ենթադրուի. իսկ վերջնոյն մէջ՝ ընդհակառակն մի դիւր, մի անձն՝ միացեալ յերկուց բնութեանց. այսինքն՝ « ըստ աստուածութեան ի Հօրէ, և ըստ մարդկութեան ի կուսէ » կը վարդապետուի: Յաջորդ իջում՝ կը շարունակուի պատմել Մարկիանոսի թագաւորելն և թագաւորութեան երկրորդ ասորին Քաղկեդոնի ժողովը գումարելը: Հաւանօրէն հին բնագրի այս յայտարարութեանը մէջ « Հրամայեաց լինել ժողով ի Քաղկեդոն մայրաքաղաքն Բիւթանացոց », կը յաջորդէին « Իսկ ժողովեալքն ի Քաղկեդոնէն էին վեց հարիւր երեսուն և վեց եպիսկոպոսք, Յորնաղիոս Երուսաղէմի », և այլն, խօսքերը: Հեռաբար՝ այդ խօսքերուն միջանկեալ խորհրդածութիւնները Մարկիանոսի, Պողքերիայի, Փլաբիանոսի և Վեոնի մասին, ինչպէս նաև Նեստորը — ժողովէն ընդունելի ընելու համար — սքսորէն յետ դարձնելուն և Յուզայի և Արիոսի նման աստուածային վերահաս բարկութեամբ. սատակելու մասին տեղեկագրուածներն ոչ պատմական ներմուծութիւններ են: Գարձեալ, նոյն իջում՝ սուրբ ժողովէն — Վեոնի թղթի համաձայն — հաւատոյ սահմանաձևն առաջարկուելէն և Գիոսկորեանց զանիկայ շընդունելէն վերջ՝ բնական էր, որ՝ ըստ հին բնագրին՝ անմիջապէս զրուէր ժողովի ուղիղ դաւանութիւնը և անոր հակառակողաց լուծումը, որ կը սկսի. « Այսպէս խոստովանիմք միարան ամենեքին զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ըստ աստուածութեան ի Հօրէ, ըստ մարդկութեան ի կուսէն », և այլն: Ուստի՝ միջանկեալ ընդարձակ հատուածն, ուր Յորնաղին ընծայուած է հաւատոյ նորօրինակ բանաձև մը, թագաւորին՝ զինազգեստ զինուորներ գումարելն ու սպառնալիքը, լուծեալ թէոգորին ձրի ընծայուած ժողովի նախագահութիւնն, և ժողովի դաւանութեան մասին եղած տխմարական խորհրդածութիւնքը՝ անյարիր ներմուծութիւնք են:

Եւ այսպիսի ներմուծութեան՝ մի սյլ ապացոյց է « յորում կայ յետ սակաւուց » խօսքը, որ զխոմամբ գրուած է՝ այդ ամէն բանէ վերջ, ժողովի դաւանութիւնն ու սահմանը պարունակող հատուածը՝ ցոյց տրուած տեղոյն հետ կապելու և իր կարկատանքը ծածկելու համար: Այս կարգի եկամուտ հատուածներ են Ալեքսանդրիոյ հայրապետին Պոստերի, և երանելոյն Փլաբիանոսի մահուան վրայ յօդած առասպելները. զիտելով մանաւանդ, որ ստոյգ պատմութեան համաձայն՝ վերջինս Գիոսկորոսէն և անոր արբանեակներէն առած հարուածներու տակը մեռաւ, և ոչ թէ երկնից բարկութիւնէն հարուածեալ: Քրիստոնեայ ժողովրդոց միաւորութեան և կայսերական սահմանաց անդորրութեան համար հրատարակուած Զենոն կայսեր Հեկտաիլոն հրովարտակի յիշատակութեանէն վերջ՝ կցկցեալ խորհրդածութիւնքը. այսինքն են՝ անով Քաղկեդոնի ժողովը նզովուելուն, և Հոովմ եղած սաստիկ սովին և երկիրը նեխելու տեղեկութիւնքը — որ մէջ կը բերուին իբր երկնասաստ պատուհաս՝ անոնց կայսերական հրովարտակը շընդունելուն — դիւմամբ ներմուծուած կեղծիք են և կամակորուած առասպելք. որոնց անտեղութիւնն ըմբռնած չէ ներմուծողը, ինչպէս եւ Հենտիկոնի նշանակութիւնը: Ասոնց քովը դնելու է նոյնպէս Անաստաս կայսերէն Քաղկեդոնի ժողովին տրուած գրաւոր նզովքը, զոր կը շփոթէ թէոգորոս Մոպսուեստացոյն և Գիոգոր Տարսոնացոյն նզովին հետ:

Յուստինիանոսի Ժամանակ հանդիպած կրօնական պատմութեան մէջ կան կարկատուած զանազան հատուածներ. բայց ես մէկը միայն կը մատնանշեմ, որը բիւզանդական պատմութեան մէջ չի գտնուիր, այլ Զ. և թերևս աւելի ուշ ժամանակի կցկցանք մ՝ է: Այսինքն է, Տեառնընդառաջի ամըն փոխելու համար յԵրուսաղէմ զրկուած զօրաց բազմութիւնն, արիւնհէղութիւնքն ու տաճարի մէջ գործուած տարապայման հրաշքները. որոնցմով սակայն ներմուծողն իր մտադրած նպատակին իսկ հասած չէ. վասն զի վերջ ի վերջոյ կը դառնայ նոյն տեղը՝ զոր ընդհատեց առասպելովը, ըսելով, թէ « Իսկ յետ մահու երանելոյն Մակարայ՝ Երուսաղէմացիք ընդալան զժողովն Քաղկեդոնի »: Գիտելով որ Տեառնընդառաջի ամի խնդիրը Քաղկեդոնի ժողովին հետ գործ չունի, ինչպէս Յուստոս և Մակար հայրապետները՝ Յուստինիանոսի, կ'ըսենք, որ սակէց աւելի յայտնի ապացոյց չէր կրնար ըլլալ հատուածիս ներմուծութեանը. և թէ բանիբուն Շի-

բակացին դժուար է՝ որ կարկատած ըլլայ այսպիսի առասպելներ:

Հերակլէսին յաջորդող կայսերաց կատարած կրօնական գործերը պատմական են և միայր զրջութեամբ պատմուած: Այս մասին ըսելիք չունիմ. զի Հայոց՝ յունական եկեղեցւոյ հետ ըրած ժողովներն և դաւանաբանական յարաբերութիւններն իսկ անկեղծօրէն յիշատակուած են, այնպէս՝ ինչպէս կը գտնենք Է. դարում հայերէն թարգմանուած հին յիշատակարանի մը, այն է՝ Διηγησης απο του αγιου Γρηγοριου, և այլն, գրուածին և Կարթագինեցի Լիբերատոս Սարկուազի քով: Իսկ պատմելու ընդդիմադրական եղանակը — նկատմամբ Ե. ընդհանուր ժողովին, Մաքսիմոսի, և Մորտինոս, և Ագաթոն և Լեոն քահանայապետաց — դժուար է պատշաճեցնել Շիրակացւոյն, այլ անոր աղբիւրին՝ զոր ուզած է հաւատարմութեամբ մէջ բերել կամ թարգմանել:

Ճամանակագրութեանս մէջ օտար ձեռք խառնուած ըլլալու մի ուրիշ ապացոյց ևս կու տայ հնագոյն երկաթագիրն, ուսկէ ընդօրինակուած է մեր Մատենադարանի լիակատար նօտարգիր օրինակը: Այսինքն է՝ կայսերաց առաջին ցանկին հանդէպ իսկ լուսանցքի վրայ կը կրէ — սատեղանիչով — մերթ համառօտ և մերթ ընդարձակ յաւելուածներ: Օրինակիս գաղափարողը՝ Հ. Կիբեմ Սէթեան՝ կը յայտարարէ, թէ տարբեր զրջութեամբ և մանր երկաթագրաւ գրուած էին այդ յաւելուածները: Նոյնը կ'ըսէ, դարձեալ, Յաննէոս Աղեքսանդրոսէն անմիջապէս վերջը գրուած յաւելուածին համար, որ կը սկսի « Հերովդէս սպան զՀիւրիանոս » բառերով, ոչ թէ լուսանցքի՝ այլ բնագրի երեսը պարսպ մնացած միջոցում « մանրագիր յաւելեալ է յունեմնէ »: Կը հետևի արդ՝ եթէ 981 թուին Քրիստոսի գրուած գրչագրին վրայ եղան այսչափ յաւելուածներ, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել մեզ, թէ Է. դարուն վերջեր և Բ. ին մէջ — երբ այնքան ջերմ կերպով դեռ կը յուզուէին Հայերու և Յոյներու միջև կրօնական վէճեր — անժանօթ և մոլեռանդ մէկը յաւելցուցած չըլլայ նոյնանման և աւելի ընդարձակ բաներ, և նոյն իսկ Անանիայի Ճամանակագրութեան առաջին օրինակներուն վրայ. զորոնք սպա, 981ին, գաղափարողը Անանիայի կողմէն եղած ենթադրելով, և միահետ ընդօրինակելով, լուսանցներէն՝ մարմնոյն մէջ փոխադրած ըլլայ զանոնք: Եթէ հնագրութեան պատմութիւնն և քննաբանութիւնը ի վկայութիւն կու չենք, անոնք ցոյց պիտի տան մեզ, թէ այսպիսի բաներ սոսկ վարկած չեն, այլ ստոյգ եղելութիւններ՝ մատենագրութեան ամէն

մասնաճիւղերու մէջ: Մեր հին պատմագրութիւններէն սկսեալ՝ մինչև եկեղեցական մատենաք իսկ կրած են, ժամանակի և պարագայից բերմամբ, իրարմէ աւելի կամ պակաս նորամուտ յաւելուածներ: Ես չեմ ուզեր ծանրանալ այնպիսի մի բանի վրայ, որը խիստ յայտնի է և անհերքելի: Յամենայն դէպս՝ որուն որ ըլլան, և ինչ ալ ըլլան այն կրօնական ընդդիմաբանութիւններն ու չափազանցութիւնները, մենք ոչ համակարծիք և ոչ ալ պատասխանատու ենք անոնց. այլ միայն որպէս հնութիւն և նախնեաց գործ՝ հաւատարմութեամբ ու ամբողջապէս կը հրատարակենք:

Ճամանակագրութեանս, իր համառօտ՝ բայց ժամանակագրական կարգաւոր դասաւորութեան և կարևոր իրաց պարունակութեան համար, իբրև հիմն ծառայած է Ա. դարու վերջին քառօրէն սկսեալ մինչև ԺԳ. դարու սոհմային ուրիշ ժամանակագրաց և պատմիչներուն: Շատեր անոր հնութեան վրայ վստահացած միայն, և առանց զանազանելու զուտ պատմականն ու հարազատը անհարգատէն, յաճախ անոր սխալներուն իսկ մանակցեր են: Եւ իրօք, բաղդատելով վերջնոցս գործերը առաջնոյն հետ՝ յայտնապէս կը տեսնուի ասոր ազդեցութիւնը անոնց վրայ: Սերիոսի քով Բ. Կարթութեան անանուն հեղինակը — որ Սա. Ասողիկէն տարբեր մէկն ըլլալու յայտարար նշաններ կու տայ — ինչպէս Հայկազունի նահապետաց և պարթև և հայ Արչակունիներու մասին աւանդածներուն մէջ՝ ինչ ինչ տարբերութիւններով հանդերձ՝ Խորենացւոյն հետ սերտ աղերս ունի, որուն համար եւ անկէ առած կ'աւանդուի. այսպէս ալ կայսերաց և սասանեան թագաւորաց վրայ գրածները Շիրակացու Ճամանակագրութենէն քաղած է հաւանօրէն: Ասոր իբրև ապացոյց կրնայ համարուիլ հետևեալ իրողութիւնը. այսինքն՝ սասանեան թագաւորաց տարեթիւերը՝ բաց ի երկու երեքէն — որք կարող են նոյն իսկ ընդօրինակողէն սպրդած ըլլալ — լաւ կը համաձայնին երկուստեք:

Մ. Կաղանկատուացւոյ Ա. գրքի Բ. գլուխն ամբողջապէս, որ խորագրուած է՝ « Գիր ազգաբանութեան Յարեթի և ծննդոց նորին », և Գ. գլխուն ալ կէսը՝ — որուն վերնագիրն է՝ « Թէ սր ազգ են, որ պիտեն զգարութիւն », ուղղակի այդ Ճամանակագրութենէն քաղուած են: Ինչ ինչ անուանց տարբեր ուղղագրութիւնքը՝ մասամբ գաղափարողաց և մասամբ ալ ապագրութեան վրիպակներ համարելի են. օրինակի աղագաւ, « Սկզկայ (Սկիկիա) և Իթրակէ » (ի Թրակէ):

Ուխտանէս, իր Պատմութեան Ա. Գրոց Բ. գլխում, թէպէտև « Յաղագս Նոյի » կը ծանուցանէ մեզ որոշակի որպէս աղբիւր զՄ. Խորենացի, ըսելով « Գեղեցիկ իմն յարգարէ զբանս Մովսէս ստուգագիրն » . սակայն համեմատութիւնը ցոյց կու տայ, որ նա ոչ միայն այդ գլուխը, այլ եւ նախորդն ու յաջորդ գլուխները՝ Շիրակացոյ Ժամանակագրութեան առաջին էջերուն համաձայն — որոնք նոյնպէս Խորենացոյն տրուած են — կարգաւորած է՝ Նոյին յաջորդող եռաճիւղ կամ եռընտանի նահապետներու ժամանակագրութիւնը: Սակայն Կաղանկատուացին շատ աւելի ընդարձակօրէն օժանդակուած է մեր Ժամանակագրութենէն. այնպէս որ՝ կարելի է ըսել՝ թէ Պատմութեան Ա. Գիրքը ըստ մեծի մասին — ըլլայ աղագաց և աշխարհաց բաժանումներու և աշխարհագրական անուանակոչութեանց, ըլլայ հռովմէական կայսերաց, Հայկազանց և Սասանեանց վերաբերեալքն — փոխառութիւնք են՝ մերթ Խորենացոյ պատմագրութենէն և մերթ Ժամանակագրութենէս. զորոնք երբեմն կրճատելով և երբեմն ալ յաւելուածներով կամ եղանակաւորմամբ մէջ ընդ մէջ կը հիւսէ փոփոխակի: Կթ. գլխում մեծին Կոստանդիանոսի և Նիկիոյ ժողովի մասին աւանդածները՝ սակայն՝ Խորենացիէն աւելի՝ Ժամանակագրութեանս կը համաձայնին բառացի կերպով:

Յովհան կաթողիկոսի Պատմագրութեան Ա. գրքի Ա. գլխում հազիւ որոշ հետքեր կը նկատուին Ժամանակագրութեանս, ուսկից կրնայ գուշակուել՝ որ ուրիշ պարագաներու մէջ ևս օգտուած ըլլայ. սակայն՝ Բարգրատունեաց գովարան երրորդ պատմագիրն այնքան սոգորուած է Խորենացիով, որ կը դժուարինք որոշել Ժամանակագրութեանս անոր մէջ թողած ճիշտ բաժինը:

Ստ. Ասողկի՝ կրկնակի նշանաւոր է՝ նկատմամբ Ժամանակագրութեանս. նախ որ բաւական փոխառութիւններ ըրած է սակէ, և այդ փոխառութիւնները տեղ տեղ այնքան բառական են և հաւատարմօրէն արտագրուած, որ Պողոտեանց անուանքը ուղղորդելու ձևերուն և տարեթիւերուն մէջ՝ մինչև անգամ իր աղբիւր վրիպակներէն իսկ զգուշացած չէ — եթէ ընդօրինակողներէն յառաջ եկած Համարինք այդպիսի վրիպակներ: Աւելորդ կը համարինք մանրամասն նշանակել այդ փոխառութիւնները. բաւական է աչք մը տալ Ա. Գրքի Ա. գլխում՝ Պարսից աքեմենեան թագաւորաց ցանկին — որ յէջ 23 — և Գ. գլխում՝ Հրէից քահանայապետներու մասին աւանդածներուն, համոզուելու համար՝ թէ նա ուղղակի իր առջևն ունեցած է Շիրակացոյ Ժամանակագրութիւնը:

Ուրիշ կերպ անկարելի է այդպիսի բառացի նմանութիւն, բոլոր մանր պարագաներով:

Միայն Հերովդէսի ինկետաւերտոյ տարին՝ զոր հանդիպցուցեր է Տիրբերի ինկետաւերտորդ տարւոյն, կը պակսի Շիրակացոյ քով. թէպէտև անոր յաջորդող նախագատութիւնն իսկ « Յիսուս օժեալն Աստուծոյ, ըստ մարգարէութեանց որ զնմանէ, գայ ի չարչարանս » երկուտեք նոյն է: Երկրորդ՝ Ասողկը միակն եղած կը կարծեմ, որ իր պատմութեան Ա. գլխում երկիցս կու չած է Անանիա Շիրակացին՝ — Որոզինէսի հետ ի միասին — Եւսերիոսէն և Հրէից բարունիններէն տարբեր կերպով ներկայացուած դարագլուխ մը որոշելու համար. այսինքն է՝ Եգիպտոսէն ելնելէն մինչև Սողոմոնի ձեռքով կատարուած տաճարի շինութիւնը: Ըստ կեսարացի ժամանակագիրն՝ 480ին, իսկ ըստ Անանիայի և Որոզինէայ 490ին ըլլալու էր, կ'ըսէ: Ահաստ որ Շիրակացոյ Ժամանակագրութեան այդ տեղւոյն մէջ միայն առաջին թիւը « Ն.... » մնացած է, իսկ յաջորդն եղծուած: Մատենագարանիս Զ. Ոսկեփ. թիւ 1091, որ համառօտագրութիւն մ'է, ունի « ՆԶ »: Սակայն դժուար է՝ որ այսպէս նշանակուած ըլլար նաև Ասողկի գործածած օրինակին մէջ. ապա թէ ոչ՝ նա Եւսերիոսէն իբրև տարբեր բան մի պիտի չկոչէր, և ոչ ալ կանգ առնոյր՝ հաշուելու և հաւաստելու անոր ճշգրութիւնը:

Սամ. Անեցի՝ թէև Անանիայի Ժամանակագրութիւնն որոշակի չյիշէր, ի շարս իր գործածած աղբիւրներուն. սակայն խնամոտ բաղդատութիւն մը ցոյց կու տայ յայտնապէս, որ ճանչցած էր զայն, այլ և ընդարձակաբար օգտուած անկէ: Գժուար է այդ փոխառութիւնները ծայրէ ի ծայր նշանակել, անով մանաւանդ՝ որ ազանց շատերը կը գտնուին — ինչպէս տեսանք — Եւսերիոսի և Խորենացոյ քով իսկ, զորոնք յաճախ յանուանէ կը կոչէ: Հետեւաբար՝ մենք կ'ուզենք հոս ցոյց տալ միայն այն մի քանի տեղիքը, որոնք գէթ Եւսերիոսին քով չկան և Անանիայի Ժամանակագրութեան կը համաձայնին: Յէջ ¹ 12-14, Սեմայ, Քամայ և Յաբեթի ծննդոց մասին խօսած ժամանակը, կը յայտարարէ նա, թէ « Բայց թողով զանվաւերան՝ ի զրոց աստուածայնոց սկսցուք շա

1. Կոչումները կ'ըլլան Էջմիածնի 1893ի հրատարակութեան հաձայն:

րագրել»։ Սակայն համեմատելով Սամուէլի այդ երեք էջերը՝ Ծննդոց Գրքի Ժ. զլսում աւանդուածներուն հետ, կը գտնենք առաջնոյն քով այնպիսի ազգագրական կամ աշխարհագրական անուններ, որոնք վերջինիս մէջ չկան և չէին ալ կարող լինել. զի Ծննդոց գրքէն ուշ և հեթանոսական ծագումն ունին։ Արդ՝ այս ամենայն — իրենց յարակից տեղեկութիւններով հանդերձ — Երաւակացւոյ խմբագրութեան Ա. մասէն՝ առնուած են անտարակոյս։ Գարձեալ զիտելու է, որ Եւսերիտի Ժամանակագրութիւնը՝ Կոստանդիանոսի Քաանաճեակոյր կ'աւարտի. ուրեմն՝ ասկէց անդին յաջորդ կայսերաց և անոնց ժամանակը կատարուած այն զէպքերը երբ Երակացւոյ Ժամանակագրութեան մէջ աւանդուածներուն կը զուգընթանան, մանաւանդ թէ երբեմն երբեմն բառացի կերպով իսկ անոնց հետ կը նոյնանան, սխալած չենք ըլլար, եթէ եզրակացընենք, որ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով անկէ օժանդակուած են։ Այս կարգէս են, օրինակի աղագաւ, յէջ 65, Կոստանդին կայսեր և Կիւրեղ Երուսաղէմի հայրապետի օրով Ս. Խաչի երևումն յԵրուսաղէմ, յամին 352 Անդրէաս Կրեոսացու ձեռքով երկհարիւրամեայ շրջանի հաստատութիւնն և Արտեմոնի ընկերցուածի զրութեան յիշատակութիւնը, որուն համար կը յարէ Սամուէլ. « Յայսմ ժամանակի ասն լիալ »։ Յէջ 66, Վաղէսին ժամանակակից կը զրուին մեծն Բարսեղ, իր եղբայրը՝ Գրիգոր և Գր. Սատուածաբանն, և Երեսիսի աքսորն «ի կղզիս»։ Յէջ 71, Մաքկիանոսի հրամանաւ Քաղկեդոնի ժողովն և 636 հայրապետաց գումարուին։ Յէջ 72, Չենոնի ձեռքով Քաղկեդոնի ժողովին դէմ հրատարակեալ զրուածն ու երկոտասան նգովքը։

Իրարմէ աւելի կամ պակաս աղերս ունին Ժամանակագրութեանս հետ նոյնպէս Անանիա Սանահնեցի, Սարկաւազ վարդապետ, Վարդան, Կիրակոս, Միս. Ապարանեցի և ուրիշ անտիպ հեղինակութիւններ, զորոնք առիթ ունեցեր ենք կարդալու և զիտելու։ Մէկ խօսքով Երակացւոյ Ժամանակագրութիւնն՝ այն ազդեցութիւնը ունեցած է ազգային ժամանակագիրներու վրայ, ինչ ազդեցութիւն որ ունեցեր է անոր Տումարը՝ յաջորդ դարերու տոմարագրաց նկատմամբ։

Երկու խօսք ալ Չեռագրերու մասին։ Ամբողջական օրինակն՝ որ իբրև բնագիր ծառայած է հրատարակութեանս, է մեր Մատենադարանի թիւ 739 (ԺԹ. Ճառընտիրը) գրչագիրը, զոր յամին 1836 ընդօրինակած է Հ. Եփրեմ Վ. Սեթեան՝ Կարնոյ առաջնորդ՝ Կարա-

պետ վարդապետի հին և մանր երկաթագրէն¹. որը զրուած է, — Հ. Սեթեանի ըսածին համարձայն — Հայոց ՆԱ. Թուականին։ Այս՝ խոր հնութեան կամ լաւ պահուած չըլլալուն համար, հետեւալը ծանօթագրած է նա իր ընդօրինակութեան վերջը. « Ծանու աշխատութեամբ պէտք եղեն՝ ընթեռնուլ և զրել զանընթերցանելի տեղիան, առ փտելոյ ի տավութենէ, և ծակտելոյ ի հնութենէ »։ Ընդօրինակողի այս հակիրճ յայտարարութենէն զիւրաւ կարող են ընթերցողք՝ ոչ միայն գաղափար մը կազմել հին երկաթագրի կացութեան վրայ, այլ եւ գուշակել՝ թէ սխալներ ևս սպրկած ըլլան անոր ընդօրինակութեան մէջ։ Եւ իրօք այսպիսի սխալներու թիւը նուազ չէ՝ ոչ միայն յատուկ անուանց, այլ նոյն իսկ այբուբենական թուոց և բառերու ուղղագրութեան մէջ։ Այսպիսի սխալագրութիւններ աւելի զգալի կերպով տեսնուեցան Եւսերիտի Քրիստիկոնի նախնեաց թարգմանութեան և անկէ փոխառեալ տեղերու բազմատեսութեամբ, ինչպէս նաև Հիպպոլիտեայ ժամանակագրականաց լատին հին թարգմանութեան հետ ըրած համեմատութիւններէն։ Սակայն, հանդերձ այսու, մենք ենթադրելով՝ որ այդպիսիք կարող էին հին երկաթագրին իսկ յատուկ լինել — ըստ մասին — չուզեցինք ուղղագրել. որպէս զի հայերէն բնագիրը հաւատարմութեամբ ներկայացուի՝ ինչպէս որ է։

Կան վանաց գրատան մէջ ուրիշ երկու զրչագրեր ևս, որոնք տարբեր կամ պակասաւոր կերպով կը ներկայացնեն մեզ՝ մի և նոյն զրուածը։ Ասոնցմէ մին — թիւ 1091 — է Զ. Ոսկեփորիկը, նօտրադիւր հին և փոքրիկ. որը, բաց ի շատ մը հեղինակաւոր և ամ-

1. Այս գրչագիրս՝ նոյն կը թուի լինել Էջմիածնի Մատենադարանի՝ երկաթագիր օրինակին հետ (թիւ 102 ըստ Գէորգեան Յուցակի). որովհետև սա ևս Հայոց ՆԱ. Թուականին գրուած կ'աւանդուի (տես « Արարատ » 1896 թ. Փետր. եր. 96) ըստ Գալուստ Տ. Մկրտչեանի, և կը պարունակէ Երակացւոյ ուրիշ ճառեր ևս։ Կէտ մը սակայն՝ որ տարակուսելի կ'ընէ նոյնութիւնը, է հետեւալը. այսինքն՝ թիւ 102 Զեռնագիրն եթէ Սիմէոն Ապարանեցւոյ ձեռքով քովէ քով բերուած և կազմուած է, Հայոց ՆԱ. Թուին գրուած աւելի հին Զ-ի մը հետ, ըստ ինքեան պիտի պարունակէր նոյնպէս Երակացւոյ Ժամանակագրութիւն ևս։ Եւ սակայն Գալ. Տ. Մկրտչեանի լուծութիւնը հակառակը կը թուի հաստատել։ Կարելի է՝ որ Քրիստոսի 1836 թուականէն վերջ նորէն քայքայման և այդ մասի կորստեան ենթարկուած ըլլայ Զ-իրս։

բողջական գրուածներէ, կը պարունակէ եւ հետեւեալները. Ա. «Ծնունդը յԱզամայ և թիւք նոցին (մինչև ցկոստանդին Պոգոնազոս կայսր)». — Բ. Թագաւորը Հայոց ի Նոյէ (մինչև ցԱրտաշիր, վերջին թագաւոր Արշակունի). — Գ. Հոռոմոց թագաւորը (այսինքն՝ կայսերը Հռովմայեցոյ՝ մինչև ցՓոկաս). — Դ. Գարազուէք կամ չափունք ժամանակաց» (սկսեալ յԱզամայ մինչև ցՍ. Սահակ և ցերկրորդ Յագկերտ¹: Գիտել կու տանք՝ որ այս հատուածները քաղուած են, անտարակոյս, ընդարձակ գրուածէ՝² մը, և կը կազմեն Ան. Երեւակացոյ Ժամանակագրութեան կմտաբը:

Իսկ երրորդ պակասաւոր օրինակն է մեր — թիւ 222 — գրչադիրը (է. ճառընտիրն), բոլորդեր: Գրչին Ստեփաննոսի՝ յիշատակարանը — տարբեր գրով — գրուած է Հայոց ՊԾԱ. թուակականին (= 1402): Այս գրչագիրս կը ներկայացնէ մեզ — 306-424 էջերում — բաց ի 2. ծանօթութեան մէջ վարը յիշուած Մ. Քերթողազօր վերագրուած ժամանակացոյցէն, յէջ 12-14, — նաև Երեւակացոյ Ժամանակագրութեան վերջին մասը. այսինքն է՝ Մեծն Կոստանդինոսէն սկսեալ՝ մինչև Կոստանդին Գի. որդւոյն՝ Յուստինոսի երկրորդ տարին, ու Խաղրաց տիրապետութիւնը՝ Ալուա-

1. Այս հատուածս, որ կ'աւարտի հոն՝ ուր վերջացած է նաև Մ. Խորենացոյ պատմութիւնը, մեծ նշանակութիւն ունի պարզելու մի ուրիշ թիւրիմացութիւն: Այսինքն է՝ մի ուրիշ գրչագրի մէջ — որուն վրայ պիտի խօսինք քիչ ետքը — Ժառնակագոյց Մովսիսի Քերթողառնաբն՝ խորագրի ներքև այդ հատուածը մէջ բերած ժամանակ, անծանօթ գրիչ մը երկիցս կը յիշէ նաև Հերակլ կայսրը: Այսինքն՝ մէկ մը հաշուելով Կոստանդինոսի ԻԱ. ամէն մինչև Հերակլէսի ԺԲ. տարին՝ ՅՁ ամ, որով կը կազմուի Խոսրովի մահուան և Խաչին յերուսաղէմ դառնալու դարագլուխը. մէկ մ'ալ վերջը, հաշուելով Ադամէն մինչև նոյն թագաւորի ԺԲ. տարին՝ ԲՁՁ ամ: Այս յիշատակութենէս թերևս հակախորենեանք ուրիշ հետևութիւն հանեն. սակայն ըստ իս անոր միջանկեալ յաւելուած ըլլալն՝ այդ պարագաներով իսկ անտարակուսելի է: Հաւանօրէն Երեւակացոյ կողմէն եղած է այդ յաւելուածը, զի համաձայն է թէ՛ անոր ժամանակին և թէ՛ գրութեանը:

2. Այդ գրուածը կարելի չէ Սերիոսի Ա. Գպրութեան հետ նոյն համարուիլ. որովհետև հոս կը պակսին Ադամէն սկսեալ մինչ հոռովէական կայսերքը: Իւ ոչ իսկ Ասողիկի ժամանակագրութեան հետ, վասն զի հոս Հոռոմոց թագաւորները փոկասով կ'աւարտին, մինչդեռ Տարօնցին յառաջ կը վարէ մինչև իր ժամանակը:

նից, Հայոց ու Վրաց: Այն տեսակէտով, որ Երեւակացոյ Ժամանակագրութեան՝ Եւսերիոսի հետ ունեցած աղբւսներուն դազրած տեղէն անգին եղած մասը միայն կը ներկայացնէ մեզ գրչագիրս, յոյժ նշանակալից է. այսինքն՝ ստով իսկ կրկին կը հաստատուի նախընթացաբար մեր յայտնած կասկածը, անոր ինչ ինչ կէտերով եկամուտ ըլլալու նկատմամբ: Յամենայն դէպս՝ այդ երկու գրչագրերն ևս — թէև մասնական կերպով — պիտի ծառայեն բնագրի խանգարմունքը վերականգնելու: Եւ այս նպատակաւ՝ ի ստորև բնագրին կը զննեք անոնց էական տարբերութիւնները, չունենալով մի ուրիշ կատարեալ օրինակ: Այդ տարբերութիւններէն պիտի իմանան ընթերցողք, արդեօք մի և նոյն բնագրէն յառաջացած են աղոնք, թէ անկէ բոլորովին անկախ յաղբերաց: Գրչագրերէս առաջինին, այն է՝ Զ. Ոսկեփորիկի տարբերութիւնները կը նշանակուին ԶՈ մենատառերով. իսկ վերջնոյն, այսինքն է՝ Է. ճառընտրի տարբերութիւնքը՝ էճ մենատառերով, դիմացն ալ փոքր թուանիշներ: Բնագրի լուսանցներում գոյութիւն ունեցող յաւելուածները աստղանշիւ կը զննեք ի ստորև. իսկ մեր յատուկ ծանօթագրութիւնքը փակագծով կամ տարբեր թուահամարներով, եթէ մեզմէ անկախ արգելքներ չըլլան:

Գարձեալ՝ կը ծանուցանեմ, որ, ինչպէս Մ. Խորենացոյն՝ այսպէս և միւս հեղինակութեանց վերագրուած մասերում, այն տեղքը՝ որք չեն գտնուիր կամ համաձայնիր ասոնց ծանօթ գրուածոց և թարգմանութեանց, այլ կամ անծանօթ յաղբերներէ առնուած են, և կամ խմբագրողէն, տարբեր գրով կը տպուին կամ կ'ընդգծուին: Հիպպոլիտոսի ժամանակագրութեան լատին հին թարգմանութեան՝ ասկէց ունեցած տարբերութիւններէն գէթ տարբերութիւնք միշտ, և յատուկ անուններն ալ ընդհանրապէս՝ փակածի մէջ առընթեր կը նշանակենք Հ մենատառիւ: Իսկ Եւսերիոսէն — ըստ հայեցի հին թարգմանութեան և բառացի կերպով — քաղուած իւրաքանչիւր պարբերութեան վերջը կը նշանակենք փակագծի մէջ համապատասխանող էջերը, յամին 1818 և 1877 վեներական տպագրութեանց համաձայն. այսինքն է՝ Գրոնիկոսի և Էլեղ. Պատմութեան:

Այս կերպով ծանօթացնելով ուշիմ ընթերցողները Երեւակացոյ անտիպ գործին հետ, ի լոյս կ'ընծայենք զայն, տպագրուածներն ըստ կարելոյն ամբողջացնելու համար: Մեր դուզնաքեայ աշխատասիրութեամբը կը յուսանք, միանգամայն, օգտակար ծառայու-

Թիւն մը մատուցած ըլլալ՝ ոչ միայն մերասեր, այլ և օտար բանա- սիրաց. զի ասով միջոց և գիւրութիւններ պիտի ունենան՝ թէ՛ նո- բանոր ուսումնասիրութիւններ և թէ՛ կատարեալ հրատարակու- թիւններ ընելու նոյն՝ և նման ուրիշ գործոց, որով միայն և՛ մեր աշխատութիւնը պիտի վարձատրուի:

Հ. Բ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԱՆ. ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ¹⁾

ԽՄԲԱԳԻՐ ՅՕՐԻՆԵԱԼ Յ՛Է. ԴԱՐՈՒ Ի

Հ Ն Ա Գ Ո Յ Ն Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Գ Ր Ա Յ Ս

ՍՈՎՍԻՍԻ ԽՈՐԵՆԱՅԻՈՑ ²⁾. — Ազամ ¹ նախաստեղծն, սա կեցեալ ամս երկրիւր եւ երեսուն՝ ծնանի զՍէթ: Եւ եկեաց ամս եւրն հարիւր, միևչեւ ի հարիւր եւ հինգ ամն Մադա- դայէրի: Սէթ ² կեցեալ ամս երկերիւր և հինգ՝ ծնանի զԷնուիս. և եկեաց ամս ³ ԶԷ, միևչեւ ի քսան ամն Ենուիւրայ: Սորա երկուքն յարձա- նագրութեանցն՝ ընդէմ երկուց հանդերձելոցն, որպէս ասէ Յով- սեպոս ³⁾. Թեպէտև ուրն անյայտ է: Ենուիս ³ որ առաջին յուսացաւ կոչել զԱստուած: Եւ ընդէր արդեւք այս, և կամ վասն որոյ պատճառանաց նախն է ասացեալ կոչելոյն զԱստուած. կամ

1. ԶՈ. Ծնունդը Յադասնայ և րիւր ճոցիկ: Ազամ եկաց ՄԼ ամ, և ծնաւ զՍէթ: 2. Սէթ ամս ՄԵ՝ միաւրեայ. և լինի ՆԼԵ: 3. Ենուիս ճՂ. ՈԻԵ:

1) Սոյն խորագիրը մենք գրինք, զի բնագիրն առանց խորագրի էր:
2) Այս վերագրուիս կը սկսի բնագիրը: Գիտելով որ Ազամն կը սկսի, ալ չենք կարող կասկածել՝ որ պակասաւոր ըլլայ սկիզբէն: Գուցէ ի սկզբան հակիրճ յառաջաբան մ'ալ ունեցած ըլլար, զոր յետոյ հաւաքողք եւ ընդօրինակողք դուրս թողած են. և կամ հեղինակին ուրիշ գրուածի մը կը յաջորդէր, իբրև շարաչա- րութիւն:
3) Իրօք՝ Սէթեան արձանագրութեան վերաբերեալ այս հատուածս կը գտնուի Յովսեպոսի քով (Հնախօս. Գիրք Ա. զԼ. Բ.) աւելի մանրամասնօրէն. բայց երբա- յեցի հնախօսը չի նշանակեր իր աղբիւրն, ուսկից առած է: Սինկեղղոս (Chronologia, ed. Bonæ, p. 29) Բերոսոսի քաղղէացոյ և Մանեթոնի գրուածներէն յա- ուրջ եկած կը կարծեցնէ, ըսելով. «Qui duabus tabulis infra locandis, men-

որպէս կոչելն իմանի: Քանզի Ադամ ճշմարտութեամբ աստուածաստեղծն, և ի բերանոյ Աստուծոյ ասեալ ասի պատուէր. այլ և յանցուցեալ և ի թաքստեան եղեալ, զՈ՛ւր եսն յԱստուծոյ՝ և ոչ յայլ ումեքէ հարցանի: Սապէս և զԻճիւ վարկին ի նմին բերանոյ լսէ. իսկ յետոյ և Աբէղ մերձաւոր և ծանաւթ Աստուծոյ լեալ՝ պատարագս մատուցանէ, և ընկալեալ լինի:

Արդ՝ սոցա այսպէս ընդունելութեան և ծանաւթութեան Աստուծոյ լինել, էր ազագաւ առաջին սա ասի կոչել զԱստուած, և այս յուսով: Այլ զայդսն վասն սորա ի տեսութեանց՝ ի հրաւիրեալսն մեր յուղարկեցուք տեղի. իսկ որ առձեռն պատարասն է ասացուք: Քանզի ի պատուիրանագանցութեան գտեալ առաջինն ի մարդկանէ՝ ի դրախտէն և յԱստուծոյ՝ չարութեան ազագաւ, որպէս ասացեալ է, գտանի արտասահմանեալ: Զկնի և ընտանեգոյնն Աստուծոյ՝ յորդոցն Ադամայ՝ ի հարազատէն իւրմէ սպանանի յեղբարէ: Յետ որոյ՝ ոչ բանիւ ինչ աստուածայնոյ, և ոչ յայնութեան ինչ իրիք եղելոյ, ի տարակուսանս և յանյուսութեան ազգ մարդկան համարեալ լինի. այլ և ինքնահաճոյ արզարեւ գործս. յորոց միջի սա քաջայոյս եղեալ՝ ուղղութեամբ հանդերձ՝ կոչէ զԱստուած: իսկ կոչելը կրկնակի իմանի. կամ անուանել որպէս մոռացեալ, կամ յազնականութիւն կարգալ: Արդ՝ անուանել որպէս մոռացեալ՝ ոչ է ի գէպ. զի ոչ բազմութիւն ամաց ընդ մէջ, որ ի մոռացումն նոցա զԱստուածդ ամէր անունն, և կամ գնոյն ինքն որոյ անունն. և ոչ վարձեալ մահու և թաղման դեռ ես յԱստուծոյ ստեղծեալն հասեալ է: Ապա ուրեմն յազնականութիւն կոչէ սա զԱստուած:

Սա կեցեալ ամն ճՂ, ծնանի զԿայինան: Եւ կկեաց ամն ԶԺԵ, միևչև ի ԺԳ. ամն Մարտաշաղայի:

tem attentius adiecerit duorum istius modi scriptorum, quos memoravimus commentitiam scriptionem, Berosi dico et Manethonis»....:

Գիտելով որ Յովսեպոսի այս տեղին Եւսեբիոսի քով չկայ, կը հետեի՝ որ խորենացին ուղղակի Յովսեպոսէն առած է զայն. այսպէս նաև Աբգարու կնոջ Հեղինէի և ուրիշ նիւթոց վերաբերեալ այն մանրամասնութիւնքը, որոնք թէև ազերս ունին Եւսեբիոսի հետ՝ բայց անկէ կը տարբերին ուրիշ պարագաներով: Երկրորդ գիտելու արժանի կէտ մ'է և այս. այսինքն թէ՛ Սինկեղղոսէն յառաջ աւրած և գրած է խորենացի իր Պատմութիւնը, ապա թէ՛ ոչ՝ անոր ծանօթ պիտի ըլլար, ի հարկէ, յայն ժամանակագրին՝ Յովսեպոսի յիշեալ տեղոյ մասին տուած մեկնութիւնը, և նա կըլած կ'ըլլար զայն, կամ ըստ այնմ բացատրած:

Կայնան՝ կեցեալ ամն ճՀ, ծնանի զՄաղաղայէ. և կկեաց ամն ԶԻԹ, միևչև ԶԱ. ամն Ղամկբայ:

Մաղաղայէ՝ կեցեալ ամն ճԿԵ, ծնանի զՅարեղ. և կկեաց ամն ԶԼ, միևչև ԽԲ. ամն Նոյի:

Յարեղ՝ կեցեալ ամն ճԿԲ, ծնանի զԵնուլք. և կկեաց ամն Պ, միևչև ՄԶ. ամն Նոյի:

Ենուլք՝ կեցեալ ամն ճԿԵ, ծնանի զՄաթուսաղայ. և կկեաց ամն Մ միևչև ԼԳ. ամն Ղամկբայ, և հաճոյ եղեալ Աստուծոյ փոխի: Սա յետ ծնանեայ զՄարտաշաղայ ամաց Մ.գ՝ արժանի և հաճոյ վարս ստացեալ, որպէս գիտեք որ հաճեցաւ, փոխեալ լիկի ի միջոյ արկարչուաց. զորոյ զպատճառս յետոյ հատուցուք:

Մաթուսաղայ՝ կեցեալ ամն ճԿԷ, ծնանի զՂամկբ. և կկեաց ամն ՊԲ, միևչև Ո. ամն Նոյի. և անպիսի իսկ սա չրկեղեղաւ վախճանեցաւ:

Ղամկբ՝ կեցեալ ամն ճԶԸ, ծնաւ որդի, և անուանեաց զանուն Նորս Նոյ: Եւ կկեաց ամն ՇԼԷ, միևչև ի ՇՂԵ. ամն Նոյի, և մեռաւ ըրիւրք ամառք յառաջ քան զՄարտաշաղայ հայր իւր:

ՎԱՍՆ ՆՈՅԻ. — Եւ ընդէր արդեւք զսա միայն որդւոյդ անուամբ յարջորջեաց. իսկ վասն այդոցն ամենեցուն պարզաբար ասաց՝ թէ՛ ծնան. զորմէ ընդդէմ իմն մարդարէանայ հայրն. Սա, ասէ, հանդուցէ զմեզ ի գործոց, և ի տրամութենէ՛ ձեռաց, և յերկրէ՛՝ զոր անէ՛ծ աէր Աստուած. որ եղև ոչ հանգիստ, այլ ջնջումն որ ինչ միանգամ ի վերայ երկրի: Ինձ թուի, հանդուցանելն՝ զազարեցուցանել. իսկ զազարեցուցանելն զամպարչութիւնս և զչարիս՝ սատակմամբ մարդկան երկրագործաց 1) զարուն երկրորդի: Քանզի զեղեցկաբար ասաց, թէ՛ ի գործոց մերոց, որ է յանաւրենութեանց, և ի տրամութենէ՛ ձեռաց՝ որովք կատարեմք զպղծութիւնս: Բայց արդարև հանդչին ըստ այսմ մարդարէութեան ոչ ամենեքեան, այլ կատարեալքն յառաքնութեան ոգիք. յոր-

- 1. ԶՈ. կայինայն ճՀ. ԶԳԵ: 2. Մաղաղիէլ ճԿԵ. ԶԿ:
- » 3. Յարեղ ճԿԲ. ՌճԻԲ: 4. Ենուլք՝ ճԿԵ. ՌՄՂԵ:
- » 5. Մաթուսաղայ՝ ճԿԵ. ՌԵԾԲ: 6. Ղամկբ՝ ճԲ. ՌՈԼԳ:

1). Մ. Խոր. Ա. գլ. Գ. ունի ուղիղը՝ «զազարգործաց»:

ժամ չարիք՝ իբրև հեղեղաւ ջնջեալք մաքրին, իբր առ Նոյի մու-
լեալքն ի չարիս: Իսկ որպէսզ անուամբ՝ մեծարեաց զնա զիր,
իբրև զյայտնի՝ և զնշանաւոր, և զարժանի ժառանգ հայրենակա-
նացն ժառանգութեան:

ԱՆԴՐԷԱՍԻ. — Նոյ¹ եղևալ ամաց հինգհարիւր՝ ծնաւ հրիս
որդիս՝ զՍեմ, զՔամ, և զՖարեթ. և յետ հարիւր ամի ծննդեանն
Սեմայ՝ եկն ջրհեղեղն յամի վեցհարիւրորդի կենացն Նոյի, և կա-
րաւ զերկիր ամ մի: (Եւս. Քր. Ա. էջ 128): Եւ առնին յԱղա-
մայ մինչև ի ջրհեղեղն ազգք տասն (Հիւլ. 11), ամք ՍՄԻՖ
(Հ. 2242):

Եւ եկեաց Նոյ յետ ջրհեղեղին անս ՅՄ, միևչև 2. ամն
Եբրեայ: Եւ այս են ծնունդք Սեմայ: Սեմ² էր ամաց ճԲ (Հ. 100),
ծնաւ զԱրփաքսապ յերկրորդում ամին յետ ջրհեղեղին. և եկաց
անս Ծ, միևչև ի ճ. և Ա. ամն Փաղեբայ:

Արփաքսապ³ եղևալ ամաց ճԼԷ՝ ծնանի զԿայինան. և եկեաց
Կայինան⁴ անս ՅԼ, միևչև Սաղայ⁵: (Սաղայ) եղևալ ամաց ճԼ, ծնաւ
զԵբեր. և եկեաց անս ՆԶ, միևչև յեռքերորդ ամն Սերաբայ:

Եբեր⁶ եղևալ ամաց ճԼԴ, ծնաւ զՓաղեղ. և եկեաց առ
նովաւ անս ՆԼԳ, միևչև ԼԲ. անս Նաքովրայ: Առ սովաւ⁷ (Փա-
ղեղաւ) սաի յինկ բաժանուան յերաւացն, վասն զի և Փաղեղ՝ ըստ
Եբրայեցոց բարբառոյն՝ բաժանուան կոչի: (Եւս. Ա. էջ 188):
Եւ առնին ի ջրհեղեղէն մինչև ցՓաղեղ ազգք հինգ, ամք ԾԻԵ
(Հ. 529): Եւ յԱղամայ՝ ազգք հնգետասան, ամք ՍՉԿԷ (Հ. 2771):

Բաժինք երկրի յերեց որպէսն Նոյի, յետ ջրհեղեղին, Սե-
մայ, Քամայ, և Ֆարեթի, և բաժիկք ազգաց նոցա. և առնին
սահմանք նոցա, Սեմայ անդրանկանն Նոյի՝ ի Պարսից և ի Բակ-
արիննէ մինչև ի Հնդկիս. և ձգին մինչև յՈւրիստիտոն: Եւ Քա-
մայ երկրորդի որպէսն՝ յՈւրիստիտոնայ մինչև ի Գաղեղովն, կողմն
հարաւայ: Եւ Ֆարեթի՝ երրորդի որպէսն՝ ի Մարաց մինչև ի Գա-
ղեղովն կողմն հիւսիսային: Եւ Ֆարեթի՝ զետն Գիլգամ, որ
մեկնէ ընդ Մարս և ընդ Բաբելովն: Եւ Սեմայ՝ զետն Արածանի.

1. 20. Նոյ՝ Ծ. ՍՃԼԴ: 2. Սեմ՝ ճ. ՍՄԼԴ: 3. Արփաքսապ՝
» ճԼԷ. ՍՅՀԱ: 4. Կայինայն՝ ճԼ. ՍՇԱ: 5. Սաղա՝
» ճԼ. ՍՈԼԱ: 6. Եբեր՝ ճԼԴ. ՈՉԿԵ: 7. Փաղեղ՝
» ճԼ. ՍՈՂԱ:

և Քամայ՝ զետն Գեհովն, որ կոչի Նիղոս: Եւ որ խառնակեցան
լեզուք յետ ջրհեղեղին՝ էին եթանասուն և երկու: Եւ որ զաշտա-
րակն շինէին՝ այն ազգք և նոր լեզուքն ընդ ամենայն երկիր
սփռեցան: Եւ Ներբովթ սկայ՝ որդի Քուշայ եթովպացի՝ որսայր
նոցա երէ առ ի կերակուր բաւականի:

Եւ այս անուանք են եթանասուն և երկու ազգացն.

Որդիք Ֆարեթի, Երրորդի որպէսն Նոյի, Գամեր, և ի նմանէ
Գամիրք... Մաղովք՝ և ի նմանէ Կեղտք և Գաղասացիք. և
Մաղայ՝ և ի նմանէ Մարք. Յաւան՝ և ի նմանէ Յոյնք և Հեզղէնք.
Թորէլ՝ և ի նմանէ Թեաաղք. Մոսոք՝ և ի նմանէ (Հիւլ. Illirii,
Theras a quo) Թրակացիք. Քիտիմ և ի նմանէ Մակեդովնացիք:

Եւ որդիք Թիրասայ՝ (Հիւլ. et filii Gomer) Ասքանաս,
և ի նմանէ Սարմատք. և Բիփաթ՝ և ի նմանէ Սաւրոմատք, և
Թորլոմ՝ և ի նմանէ Հայք. և որդիք Յաւանայ՝ Եղիսա, և ի նը-
մանէ Սիկեղացիք և Արեկացիք. Թաշիշ՝ և ի նմանէ Վիրք և Տիւ-
րենացիք. Կիտիմ՝ ուստի Հոտոմք, և Ղատինացիք, և Ռոպացիք:
Ընդ ամենայն ազգք հնգետասան:

Եւ ի սոցանէ ելին մեկնեցան կզղիք հեթանոսաց, որ են
Կիւպրացիք՝ ի Կիտիացոց, որդիք Ֆարեթի: Բայց զարձեալ
զտանեմք և յայնոցիկ՝ որ են ի կողմանս հիւսիսայ, որ ազգակից
են Կիտիացոցն: Եւ ազգքն որ են ի Հեղաս աշխարհի՝ յայն-
ցանէ են, որք յետոյն փոխեցան անոր, որպէս Սայեսացիքն, որ
ընակեցան յԱթէնս քաղաքի պատուականացն Յունացն, և Թի-
բեացիք: Սիկեղացիք ելին և պանդխտեցան, որ են ի Կարմեայ
որպոյ Ագեկովրայ. և Կարքեղովնացիք, որ են եկր ի Տիւրսակ
(Sync. Chrom. ed. Bonæ, p. 92). և եթէ այդք ևս իցեն,
որ սոյնպէս յետոյ փոխեցան. և յեղապաս: Բայց ուսանիմք
զճշմարտութիւն սոցա յաւերնաց և ի մարգարէից: Արդ՝ ելին, ի
խառնակել լեզուացն, ազգք հնգետասան. և ունին ազգքս այսու-
քիկ՝ որ ելին Ֆարեթէ, ի Մարաց մինչև ի Սպերտոն (Հ. Ves-
perum), որ ձգին մինչև յՈւրիստիտոն, և հային ընդ հիւսիսի:
Մարք, Աղուանք, Լիլիք, Արակք (Հ. Gargani, Arrei), Աւաղեք,
Ճիդք, Մասքաքք, Հայք, Վիդք, Եզերացիք, Խաղսիք, Գամիրք,
Պափազանացիք, Մարիանովնացիք, Թիրաբէնացիք, Քաղիկա-
ցիք, Մոսիսիկացիք, Կոզբացիք, Մեղանք, Ղենացիք, Սարմատք,
Սաւրոմատք, Մեովատցիք, Սիկեղացիք, Տաւրացիք, Թրակացիք,
Բաստանացիք, Իղիւրիկացիք, Մակեդոնացիք, Յոյնք, Ղիբացիք,

Խառացիք, Հոնք, Դաւնացիք, Յապիզացիք, Կաղաբրացիք, Ունիկացիք, Ղաախնացիք, որ են Հոտոմք. Տիւրենացիք, Գաղիանոսք, Կեղար, Ղիգստիանոսք, Կեղաիբերք... Գաղիացիք, Ալիւտանացիք... Ղիւսիտանացիք, Վակիացիք, Կիւնացիք, Բրիտանիկեցիք, որ ի կղզին բնակեալ են :

Եւ այս ազգք են՝ որ զիսան ի սոցանէ զպրուծիւն: Իբերաւացիք, Ղաախնացիք՝ որով Հոտոմք վարին. Սպանիացիք, Յոյնք, Մարք, Հայք, որ են սահմանք սոցա ի Մարաց՝ ընդ կողմն հիւսիսոյ մինչև ի Գաղիբրովն: Եւ ձգին ի Պաւտամիլով զհսոյ մինչև ի Մասուսիա (Հ. Mastusiadilion), որ է Խոյոն: Եւ այս ազգք եւ երկիրք են նոցա:

Ատրպատական (Հ. Media), Աղուանք, Ամազոնիա, Հայք մեծք եւ փոքունք, Կապադոկիա, Պափղազոնիա, Գաղատիա, Կողքիս, Հնդիկք, Բոսպորիա, Մեթոպիս, Դեռիս, Մարմատիս, Տարնիս, Սալոնատես, Սիլիթիա, Եսողիա, Ատտիկէ, Աքայիա, Պեղենիս, որ կոչի Պողիսոնէսիոս, Ակարնէս, Հէպիրոտիս, Իզիւրիս, Ղիքիտիս, Ալբիակէ, յորմէ ծովն Անգրիական. Գաղիա, Ղիւսիտանիա, Խաղիա, Թոակենէ, Մատաղիա, Կեղաիս, Գաղիա, Սպանոգաղիա, Իբերիա, Սպանիա մեծ: Աստ սպառին սահմանքն Յաբեթի՝ մինչև ի կղզիս Բրիտանիկեցոց, եւ հային ամենեքին ընդ հիւսիսի: Եւ այս են կղզիք նոցա: Սիկեղիա՝ Բրիտանիա, Կիքիա (Հ. Eubœa), Ռոդոս, Բիոս, Ղեսթոս, Կիթերա, Զակիւնթոս, Կեփաղենիա, Իթակէ, Կորկիւրա, եւ Կիւզապէս. եւ մասն մի յԱսիա՝ որ անուանեալ կոչի Յովանիա (Հ. Jonia). եւ զհան Գիլգաթ մեկնէ ի մէջ Մարաց եւ Բաբելոնի: Այս են սահմանք Յաբեթի:

Որդիք Քամայ՝ Քուշ, եւ ի նմանէ Եթովպացիք. Մեսորայիմ՝ եւ ի նմանէ Եգիպտացիք. Փուզ, եւ ի նմանէ Տրոզլացիք ծակաւուտք, Քանաան, եւ ի նմանէ Ափրիկացիք եւ Փիւնիկեցիք: Որդիք Քուշայ՝ Սաբա, եւ Երիլաթ, եւ Սաբեկաթա, եւ Հոնգամայ, եւ Սաբաթա: Եւ որդիք Հոնգամայ՝ Սաբա, եւ Յոշպարան (Հ. Dardan): Եւ Քուշ ծնաւ զՆեբրովզ: Եւ Եգիպտացիք՝ հանդերձ Մեսորայիմաւ հարբն իւրեանց անին ութ. քանզի ասէ, թէ Մեսորայիմ ծնաւ զՂուզիթմ, եւ ի նմանէ ծնան Ղիւզացիք. եւ զՆիգիթմ (Հ. Enemim, եւ ի նմանէ Պամփիլոզացիք, եւ զՂաբաթմ, եւ ի նմանէ Ղիւբացիք. եւ զՆեփրաղիթմ (Հ. Neptoim), եւ զՊատրոսոնիթմ, եւ ի նմանէ Կրեաացիք. եւ զՔեսոզոնիթմ՝ եւ ի նմանէ Ղիւկիացիք, յորմէ ելին Փղշտացիք, եւ զԲանաբոփրոփիթմ, եւ ի նմանէ Գակիացիք, յորոց ելին Փիլիստիմացիք:

Ամենայն ազգք Քանանացոց՝ հանդերձ Քանանաւ հարբն իւրեանց՝ երկոտասան. քանզի ասէ, թէ Քանան ծնաւ զՍիլոփիւ զանդրանիկն իւր, եւ ի նմանէ Սիլոփիւացիք, եւ զՔեսաացիս, եւ զՅեբուսացիս, եւ զԱմոլրացիս, եւ զԳերզեսացիս, եւ զԽեռացիս (Հ. Euveum), եւ զԱրուակացիս. եւ ի նոցանէ Տրիպոլիաք, եւ զԱսենացիս, եւ զԱրափովն, ի նմանէ Արաղացիք. եւ զՄամրիթմ (Հ. Samareum), ի նմանէ Որբուսցիք. եւ զԱմաթի, եւ ի նմանէ Ամաթուսեցիք. ընդ ամենայն ազգք երեսուեւ եւ երկու. եւ է բնակուծիւն նոցա յՈւնիկորուրայ մինչև ի Գաղիբրովն, որ է ընդ հարաւակորմն:

Եւ այս ազգք են՝ որ ծնանին ի նոցանէ: Եթովպացիք, Տրոզլացիք ծակաւուտք, Առեացիք (Հ. Aggei), Սառակիւտք, Խաբինացիք, ձիւնրք Հեղեկացիք, Եգիպտացիք, Փիւնիկեցիք, Ղիւբացիք, Մարմարիլացիք, Կարացիք, Փիլիսացիք, Միւսացիք, Մոսոնիկեցիք, Փոլեզացիք, Միքոնացիք (Հ. Magonos), Բիւթիւնացիք արեւմտակաք, Նոմազացիք, Ղիւկիացիք, Մարիանզէնացիք, Պամփիլոզացիք, Մեսիզացիք (Հ. Minesci) Պիսիլացիք, Ազգաղիացիք, Կիլիկեցիք, Մաւրիսացիք:

Եւ այս ազգք են որ ծնան ի նոցանէ: Կրեաացիք, Մագարացիք, Նումաղացիք, Մակրոնացիք, Նամասուսցիք (Հ. Nasamones). սոքա ունին յեգիպտոսէ մինչև յՈւկիանոս:

Եւ այս են կղզիք նոցա: Եպիչիկիս, Խոսիւրսուտա, Ղիւզապուտա, Գաւդոս (Հ. Agaudius), Մեզիտէ, Կերկիւնա, Մեկիգա, Սարդոնիէ (Հ. Cardinia), Գաղատէ, Գոսիւնա, Կրեատէ, Գաշրոս, Ղեգէ, Թեբա, Կարէաթոս, Ասաիլաղեա, Բիոս, Ղեսթոս, Տենետոս, Իւպրոս (Հ. Imbrus), Իյարոսոս, Սանոս, Կովաս, Կնիզոս, Նիսիւրոս եւ Կիւպրոս մեծ կղզի:

Եւ որ զիսան ի սոցանէ զպրուծիւն՝ են այսոքիկ: Փիւնիկեցիք, Եգիպտացիք, Պամփիլոզացիք, Փոլեզացիք. եւ են սահմանք Քամայ յՈւնիկորուրայ, որ մեկնէ զԱտրիս, եւ զԵթովպէ, եւ ձգին մինչև ի Գաղիբրովն (Հ. Garira):

Եւ այս են անուանք աշխարհաց նոցա: Եգիպտոս, Եթովպէ, որ հայի ընդ Հնդիկս. եւ միւս եւ Եթովպէ՝ յորմէ Քուշացոց (Հ. Aethiopum) զհան ելանէ. Երիթրա՝ որ է Կարմիր ծով, որ հայի ընդ արեւելս. Թեբայիս,

Ղիւբիէ (Հ. Thebea Libyae), որ ձգի մինչև ի Կորկիւրնէն, Սաւնա'րես, Սիւրախ, յորում բնակեալ են ազգք քսան Անու-
 ճացոց (Հ. Nazamonas), Մակասք, Տաւաամէացիք, Լիւբէ՝ որ
 ձգի ի Ղիւպեայ մինչև ի փոքր Սիւրաէոս. Նուսիլիւս, Մեաւրիս
 (Հ. Masseria), Մաւրիտանիւս, որ ձգի մինչև յարձանան Հե-
 րակիւայ, որ կայ դեմ յանդիման Գաղերովի (Հ. Heracleites
 Stalas), և որ առ ծովեզերք գաւառն ունի, որ են ի հիւսիսոյ՝
 զԿիլիկիա, զՊամփիլիա, զՊիտիլիա, զՄիսիա, զՂիգոնդիսա՝ (Հ.
 Lycaoniam), զՓոնդիլիա, զԿամազիա, զՂիւսիլիա, զԿարբիս, զմիւս
 ևս զՄիսիա, զՏրովպա, զՈւլիթիս, զԲիթիլիս (Հ. Bityniam
 Veterem), գաւառիս Փոնդիլիս:

Ունի և կղզիս զՍարդովիս, զԿրէ՛տէ, զԿիւպրոս, և զգեան
 Գեհօնի, որ անուանեալ կոչի Նիդոս, որ մէկնէ ի մէջ Քամայ
 և Յարեթի, սկիզբն Երեկորեայց ծովուն, այսինքն է՝ ծով
 Արեմտից կոչեցեալ: Այս են ազգք Քամայ:

Երէք որդին Նոյի՝ Սեմ. և ի Սեմայ են ազգք քսանհինգ,
 որ բնակեցան յարեւելս. որդիք Սեմայ՝ Եղամ, և ի նմանէ
 Էդամացիք * . Ասուր, և ի նմանէ Ասորեստանեայք. Արփաքսապ՝
 և ի նմանէ Քաղկեացիք et (Հ. Lydii). Դուր՝ և ի նմանէ Դա-
 զովեացիք. Արամ՝ և ի նմանէ Էնտացիք առաջինք: Զսոսա
 կոտորեաց Աբրահամ: Եւ որդիք Արամայ՝ Ովս և Ուդ (Հ. Oscevi),
 և ի նմանէ Ղիւպացիք և Գաթեր (Հ. Gart), ի նմանէ Գասիւ-
 նացիք. և Մոսոր՝ և ի նմանէ Մասնեացիք:

Եւ Արփաքսապ՝ ծնաւ զՍաղա. Սաղա ծնաւ զԵբեր, ի նը-
 մանէ Եբրայեցիք. և Եբերեայ եղին երկու որդիք. Փաղեգ՝ (Հ.
 et Deboe) ի նմանէ կարգի ազգն Աբրահամու: Եւ (Հ. Tactem
 et) Յեկտան ծնաւ զԵղմովիտայ, ի նմանէ Հնդիկք: Սաղեփ, ի
 նմանէ Բակարիանոսք. և զԱսրամովթ, ի նմանէ Արարացիք. և
 զԵրովրամ (Հ. Duran), ի նմանէ Կամեզացիք. և զԱգովրա (Հ.
 Derra), ի նմանէ Արարացիք (Հ. Mardii). զԵղեղ, ի նմանէ
 Արիանացիք. և զԲէկղամ, ի նմանէ Կէպրուսացիք. և զԳեբազ, ի
 նմանէ Սկիւթացիք (Հ. priores). և զԱրիմեէղ, ի նմանէ Վրկա-
 նիկք. և զՍաբաթ, ի նմանէ Արարացիք առաջինք. և զՈւլիթի, ի
 նմանէ Արամացիք (Հ. Armenii). և զԵւիղամ, ի նմանէ Գիմնո-
 սոփիստայք, որ կոչին մերկիմաստակք: Ամենեքեան սոքա յերից
 որդւոցն Նոյի, ազգք և լծանասուն և երկու:

* Լուս. « Խուժիկք »:

Եւ է բնակութիւն որդւոցն Սեմայ ի Բակարոնէ մինչև յՈւ-
 նոկորուրոյն, որ մեկնէ ընդ Ասորիսդ և ընդ Եգիպտոս և ընդ
 ծովն Կարմիր, ի բերանոյ ծովուն՝ որ է յանդիման Ասինեայ. այ-
 սինքն է՝ Հնդկաց աշխարհին:

Եւ այս ազգք են որ եղին ի նոցանէ.
 Հեբրայեցիք՝ որ են Հրեայք, Պարսք, Մարք, Պայկաստան,
 Արուայիկք, Ասորեստանեայք, Վրկանիկք, Հնդիկք, Տասրիկք
 (Հ. Macardi), Պարթեւք, Գերմակացիք (Հ. Germai), Քիւ-
 մացիք (Հ. Helymei), Քուշակք (Հ. Cessei), Արարացիք առաջինք,
 Կեպարք, Սկիւթացիք, Արարացիք (Հ. ultra), Գիմնոսոփիստայք՝
 որ կոչին Մերկիմաստայք: Եւ ձգին բնակութիւնք սոցա մինչև յՈւ-
 նոկորուրոն և ի Կիւզիկիա:

Եւ այս ազգք են ի սոցանէ՝ որ գիտեն զպրութիւն.
 Եբրայեցիք՝ որ ևն Հրեայք, Պարսք, Մարք, Քաղկեացիք,
 Հնդիկք, Ասորեստանեայք: Եւ է երկայնութիւն բնակութեան որ-
 դւոցն Սեմայ՝ ի Հնդկաց մինչև յՈւնիկորուրոն, և լայնութիւն
 ի Պարսից և ի Բակարոնէ մինչև ի Հնդիկս: Եւ այս են ա-
 նուանք աշխարհաց (Հ. gentium) նոցա. Պարսք՝ հանդերձ ազ-
 գաւքն որ շուք զեքսաք ևն Տասրիկք (Հիւ. Bactrianæ),
 Վրկանիկք, Բարբելոն, Կորուք (Հ. Corbulia), Ասորեստան,
 Միջագետք, Արարիա առաջին, Եղամ, Հնդիկք, Արարիա վա-
 ռաւոր, Կոշմէ Ասորոց (Հ. Cælessyria), Կունգեկէ, և Փիւնիկէ՝
 որ է որդւոցն Սեմայ: Եւ ընդ ամենայն ազգք երից որդւոցն
 Նոյի եւրասեւսուն և երկու:

Եւ ազգք՝ որոց ընտրին ի միմեանց յեղաք, են այսոցիկ.
 Եբրայեցիք (Հ. et Judei), Ասորեստանեայք, Քաղկեացիք,
 Պարսք, Մարք, Արարացիք, Մագիանացիք, Ագիբեանացիք, Տա-
 յանոսք, Աղամոսանացիք, Տաճիկք, Մոգք, Կաթք, Աղուանք,
 Հնդիկք, Քուշակք՝ որ ևն Եթիոպացիք (Հ. Libyes), Եգիպտացիք,
 Ղիւբէացիք, Քետացիք, Քանանացիք, Փերեզացիք, Խեւացիք Անուլը-
 հացիք, Գերգեսացիք, Յերուսացիք, Եգովմայեցիք, Սամարացիք, Փիւ-
 նիկեցիք, Ասորք, Կիւզիկեցիք՝ որ են Տարսացիք, Գամիթք, Հայք,
 Եգերացիք, Վիրք (Հ. Librani), Սկիւթացիք, Կողբեցիք, Խաղտիք
 (Հ. Sanni), Բոսսսարացիք, Ասինացիք, Մաւրացիք Ղիւկասովեացիք,
 Պիտիլացիք, Քաղաստացիք, Պափղազովեացիք, Փոնդացիք (Հ. Achai,
 Thessali, Macedones, Traces), Միսեցիք, Բեսիւացիք, Դարդա-
 նացիք, Սարմատացիք, Գերմանացիք, Պանոնացիք՝ որ են Պէովեացիք,

Նովրիկեցիք, Գաղմաք, Հոտոմք՝ որ են Ղաթինացիք, Ղլուզացիք, Գաղիացիք՝ որ են Կեղացիք, Ալուանացիք, Բրիտանացիք, Սպանիացիք՝ որ են Տիբրենացիք, Հոնք, Մաւրացիք, Բակուացիք, Դեղուտացիք, Սեղեկացիք, Ափրիացիք, Մազիկացիք, Գարմանք՝ որ են Բերեդացիք (Հ. Marmaredæ), որ երկայնեալ ձգին մինչև յԵթիովպիէ:

Ըաւ համարեցայ համառուաւիւ ցուցանել եւ վասն եկաց ազգաց՝ որ գնացին յերաքանչիւր բնակութենէ, և չողան բնակեցան յաւտար սեղիս ուրեք ուրեք:

Եւ արդ սկսանիմք յարեւելից ի Պարսից և ի Մաւրաց չողան բնակեցան ի Պարթևս. և ազգքն որ շուրջ զնոքաւք են՝ չողան հասին մինչև ի կողմանս Ատուրուց: Եկք Աքաբացուց՝ Արաբացիք փառաւորք, քանզի այսպէս անուանեցաւ Արաբիս փառաւոր: Եկք Քաղզեացուցն՝ Միջագետեայք: Եկք Մազիանացուց՝ Կինեզոկողպուք, Տրոզացիք ձկնկերք, և ազգս Յունաց*, որ ունին անուանս հինգ՝ Յունիզէս, Արիսիզէս, Բրիսիտացիք, Եոզացիք, Ղակինացիք: Եւ եկք սոցուն են այսոքիկ. Պոնտացիք, Բելթանացիք, Սպանիացիք, Տրովացիք, Ասիանացիք, Կարացիք, Ղլակիացիք, Պամիլեզացիք, Կիւրենացիք, և կղզիք բազումք, որ ունին զՄիտոսիական համասարածն: Եւ ի սոցանէ կղզիք մետասակ շարջ գծովու՞ն որ կոչի Հետոսիարտոս: Եւ են այսոքիկ. Անդրոս, Դեկոս, Տենովե (Հ. Tenoemteo), Նաբոս, Կեոլս, Կիրոս (Հ. Gyarus), Դեդոս, Միւսիկոս (Հ. Fynus), Ռեկեկիւրեոս (Հ. Renea, Cyrnos), Մարթան: Եւ այլ ևս կղզիք մեծամեծք երկոտասան, յորս և քաղաքք բազում բնակեալ են, որ անուանեալ կոչին Սպարսիզէս, այսինքն՝ ցաւք և ցիրք, յորս պանդխտութեամբ բնակեցան Յոյնք: Եւ են այսոքիք. Եւբիա, Կրեատ, Սիկելիա, Կիպրոս, Կոլոս, Սամոս, Ռոդոս, Քիոս, Թասոս, Ղեմոս, Ղեսոս, Սամովթրակէ: Եւ ի Բիտացուց՝ Եպիա, որպէս ի Յունացն՝ յունական քաղաքք վիշտասան. և են այսոքիկ. Կլադիոմենէ (Հ. Cladiomena), Միւսիւզինէ, Փովկէա, Պրիենէ, Երիւթրէ, Սամոս, Սաեոս (Հ. Teos), Կոզմիոն, Քիոս (Հ. Cius), Եփեսոս, Սմիլնա, Պերթիմոս, Բազանդիս, Քաղկիսիւզի, Պոնտոս, և Ամիսոս, Եղեւթերա:

Հսովմայեցուց և Կիտիացուց ազգք և եկք են այսոքիկ. Թուսիք, Կիլիկեացիք (Հ. Emilienses), Պիւկենացիք, Կամպանացիք, Ապուլիացիք, Կարպերացիք, Ղուկանացիք:

* Լուս. « Եղլենացուց »:

Ազգք և եկք Ափրիացուց՝ Ներքեկացիք (Հ. Lebdeni), Կինուացիք, Նուսիւզացիք, Նասաուկեացիք (Հիպ. Saci): Եւ են կղզիք հինգ, յորս և քաղաքք հինգ. Սարդոնիա, Կորսիկիա, Գիրքակ (Հ. Girda) և Բեկիակա (Benigga), Կերկինա, Գաղատէ:

Ազգք և եկք Մաւրացուց. Ղուսիկացիք, Մուսուլենացիք, Տիրիացիք, Կեսարանացիք: Ազգք Սպանիացուց՝ որ ևս Տիրեկացիք (Հ. Tyrrani et Turrenorum, qui et) Դէտարակոնեսացիք, Ղիւսիտանացիք, Բետիկացիք, Աւարիգոնացիք, Բասկոնացիք, Կաղլիկեցիք, որ են Ռասարացիք 1) (Հ. Astures): Այս են ազգք և եկք Գաղիացուց՝ որ կոչին Արքուացիք, Ղաւտեկացի, Բադիկացիք, Սիկիկացիք, Աւրիկացիք:

Ազգք և եկք Գերմանացուց ևս այսոքիկ. Մարկեմոնացիք, Բերդիկեացիք, Կիւրացիք, Բիւրեկեացիք, Անգիւրացիք: Եւ ազգք և եկք Մարմաուացուց՝ Անաքսիւրացիք, Գրեկացիք՝ որ կոչին Գրեկուսարմաուք:

Եւ գայս ևս լաւ համարեցայ յայտ առնել քեզ զանգէա կողմանս ամենայն ազգաց, և զլերինս անուանիս, և զգետս երեւլիս, որպէս զի և՛ յայտցանէ մի ինչ անտեղեակ գտանիցիս:

Եւ արդ սկսանիմ՝ առել զազգացն, և առնիմ՝ սկիզբն յարեւելից: Արուսայստուս (Հ. Adiabenici) և Տալիստուս (Taleni) անդր քան զԱրաբացիս են. Տաճիկն բուն (Հ. Atalenos) անդր քան զՏաճիկստան (Հ. Arabeam) է: Եւ Աղուանք անդր են քան զԴրունս Կասպից: Եւ Մեծն Մաղիամ՝ ընդ որս մարտեան Մովսէս, է՝ անդր քան զԿարմիր ծով (Հ. Mesopotamiam et). և Փոքր Մաղիամ մերձ առ նա՝ սահմանակիցք են Եգիպտոսի, որ թագաւորեացն Ռազուէզ (Հ. qui et Jothro) աներ Մովսիսի: Եւ անդր քան զԳամիրս յաջմէ կողմանէ Հայք, Եգերացիք, Վերք (Հ. Birrani), Կողքեցիք, Սիլեթացիք, Բոսպորացիք, Խաղոխք, Նասացիք՝ որ կոչին Սանիտացիք, որ ձգին մինչև ի Պոնտոս, որ էր բանակն Ափսարովսայ, և Սեբաստոպոլիս, և Նաւահանգիտան հիւսիսայ (Հ. Ussilimen) և Փասիս գետ: Եւ հասանն ազգքս այսոքիկ մինչև ի Տրապեզունս:

Այս են անուանք տասն և երկու լերանցն անուանեաց. Լիբանան, Կաւկաս, Տաւրոս, Ատղաս, Պառնասոս, Կիլիկերոն,

1). Աստ պակասին ի հայն 5 տողք. այսինքն՝ անուանք կղզեաց և քաղաքաց Սպանիայ:

Եղիկոն, Պարթևնիս, Մասիք (Հ. Nysa), Ղիկաբանաս, Պե-
նիուս, Ողիմպոս (Հ. Libanus):

Գեաթք մեծամեծք և անուանիք են քառասուն (Հ. 41). Հին-
դոս՝ որ է Փիսոսիլ. Նիդոս՝ որ է Գեհնիլ, Գիզաթ, Եւփրատ՝ որ
է Այաժանի. Խովրդակալ (Jordanis), Կէփիսոս, Տանայիս, Մէ-
նոս, Եղիմանթոս, Հազիս, Ասորպիս, Թերմոզոն, Երասիս (Հ.
Erasinus), Կուր զեոս (Հ. Rius), Բովրիսթենէս, Ազփիսոս,
Տարոս, Եւրոսոս, Մեանդրոս, Երմոս, Աքսիոս, Պիւրամոս,
Բիւս (Հ. Bajus), Երբոն, Սանգարիս, Քեղոս (Հ. Achelous),
Պաէնեոս (Հ. Peneus), Եւենոս, Եպարքոս (Հ. Sperchius) 1),
Կահլուսոս, Սիմոսիս, Սիլամանդրոս, Սախանե, Պարթենիս, Խա-
արոս, Ռեհնոս, Բեաէս, Բոզանոս, Եւրիպանոս, Թիբրիս՝ որ այժմ
անուանեալ կոչի Տիբերիոս. ընդ ամենայն քառասուն:

Արդ՝ վասն զի յայտ եղև վասն ազգացն՝ յերից որդւոցն
Նոյի, որ ընդ ամենայն երկիր սփռեցան, թէ ս՛վ յու՛մէ՝ ծնաւ:
Սեմ՝ անդրանիկ՝ կալաւ զկողմն արեւելից. Քամ՝ զկողմն հարաւոյ.
Յարեթ զկողմանս արեւմտից և հիւսիսոյ:

Պարտ և պատշաճ է այսուհետև ընթանալ զհետ ամացն
թուոց. Փաղէզ¹ եղեալ ամաց հարիւր և երեսուն՝ ծնաւ զՌազաւ.
Ռազաւ² եղեալ ամաց հարիւր երեսուն և երկուց՝ ծնաւ զՍերուք.
Սերուք³ եղեալ ամաց հարիւր և երեսուն՝ ծնաւ զՆաքուլը. Նա-
քուլը⁴ եղեալ ամաց հարիւր և յեկ՝ ծնաւ զԹարայ. Թարայ⁵

- 1. ԶՈ. Փաղէզ՝ ձԼ. ՍՊԱ. 2. Ռազաւ՝ ձԼԲ. ՍԶԻԷ. 3. Սե-
- » րուք՝ ձԼ. ՎԿԷ. 4. Նաքուլը՝ ՀԹ. ՎՃԼԶ. 5. Թա-
- » րա՝ Հ. ՎՄԶ.

1). Մինչև այս տեղ համեմատուած տարբերութիւններէն կը տեսնուի, որ
Հիպոպոթիսոսի լատ. խմբագրութիւնը՝ տեղ տեղ աւելի կատարեալ է բովան-
դակութեան կողմէն, մինչդեռ հային մէջ կը պակսին: Սակայն վերջինս ընդհանուր
հին անուանց ձևագրութեան և տեղեկութեանց մէջ՝ ընազբին — ուսկից թարգմա-
նուած է — աւելի հաւատարիմ մնացած կ'երևի. և այս կողմանէ շատ աւելի հե-
տաքրքրական է, ընազրի հանութեան և վերակազմութեան համար:

Հաւանական է՝ որ վականգի մէջ գրուած տարբերութիւններէն ոմանք՝ Գին-
դոսի հրատարակութեան մէջ ուրիշ կերպ ըլլան. և ահա ասոր համար է, որ կը
ցաւինք զանի ձեռքերնիս չունենալուն վրայ: Յամենայն դեպս՝ այսպիսի պարագայի
մէջ իսկ մեր բազմաթուութիւնները գիւրութիւն պիտի ընծայեն զանիկակ բա դա-
տեղ ուզողներուն:

եղեալ ամաց եւթանասնից՝ ծնաւ զԱրբահամ. Արբահամ¹ էր աւ-
մաց եւթանասուն և հնգից, ի ժամանակի իրբև հրամանն ետ Աս-
տուած՝ ելանել նմա ի տանէ հարց իւրոց, և դալ յերկիրն Քա-
նանացոց: Արդ՝ անին ի բաժնացն երկրի՝ մինչև ի դալ Արբա-
համու յերկիրն Քանանացոց՝ ազգք հինգ, ամք ՈՒԶ. և յԱբա-
մայ՝ ազգք քսան, ամք ՎՅԶԳ (Հ. 3387):

Բնակեաց Արբահամ յերկիրն Քանանացոց ամս քսան և
հինգ, և ապա ծնաւ զԽահակ: Խահակ² եղեալ ամաց վաթսուն՝
ծնաւ զՅախր. Յախր³ եղեալ ամաց ութսուն և եւրակց՝ (Հ. 86)
ծնաւ զՂեի. Ղեի⁴ եղեալ ամաց քառասուն և վեցից՝ (Հ. 40)
ծնաւ զԿահաթ. Կահաթ⁵ եղեալ ամաց վաթսնից՝ ծնաւ զԱմրամ.
Ամրամ⁶ եղեալ ամաց եւթանասուն՝ ծնաւ զԱհարով. և յամին
ութսներորդի երրորդի կենացն Ահարովի ելին որդիքն Խորայէզի
յերկրէն Եգիպտացոց ի ձեռն Մովսիսի⁷ առաջնորդին իւրեանց:
Եւ անին ամք բնակութեան որդւոցն Խորայէզի յերկիրն Եգիպ-
տացոց՝ ամք չորեքնարիւր (Հ. 470), և յանապատին⁸ ամս
քառասուն:

Յետու⁹ որդի Նաւեայ իրբև անց ընդ Յորդանան զեա, և
կեաց յերկիրն Քանանացոց ամս քսան և եւթն, և ի պատերազ-
մաւն՝ անս վեց. յետ ժառանգեցուցանելոյ զերկիրն վիճակաւք՝
եկաց ամս քսան և յի (Հ. 20): Արդ՝ անին, յորմէ հետէ եկն
Արբահամ յերկիրն Քանանու, մինչև ի մեռանկն Յետուայ որդ-
ւոյ Նաւեայ՝ ազգք եւթն, ամք Ծ. և յԱբամայ՝ ազգք քսան և
եւթն, ամք ՎՊԶԳ (Հ. 3384):

Յետ մահուան Յետուայ մեղաւ ժողովուրդն, և մասնեցան
Քուսանայ¹⁰ արքային Միջագետաց, և ծառայեցին նմա ամս ութ.
և իրբև ազգակեցին առ Աստուած, յարոյց նոցա իշխան զԻս-
թանիէզ¹¹ զեղբայր Քաղեբայ զիրատեր, որ էր ի ցեղէ Յուդայ:
Սա մարտեաւ ընդ Քուսանայ, և սպան զնա, և տիրեաց ժողովրդ-
զեանն ամս քառասուն (Հ. 31): Յաւուրս Սամկարայ՝ Պաւլոյեա

- 1. ԶՈ. Արբահամ՝ ձ. ՎՅԶ. 2. Խահակ՝ Կ. ՎՆՀԲ. 3. Յա-
- » կոր՝ ԶԵ. ՎՇԾԹ. 4. Ղեի՝ ԽԶ. ՎԿԷ. 5. Կահաթ՝
- » Կ. ՎՈԿԷ. 6. Ամրամ՝ Հ. ՎԶԼԷ. 7. Մովսէս՝ Զ.
- » ՎՊԺԵ. 8. Յանապատն՝ Խ. ՎՊԾԵ. 9. Յետու Նա-
- » վեայ՝ ԻԵ. ՎՊԶ. Փենիէս՝ ԻԳ. ՎԶԳ. 10. Քուսար-
- » սադ՝ Ը. ՎԶԺԱ. 11. Գողոնիէլ՝ Խ. ՎԶԾԱ.

և Պիսիբես, Պիսուս, Ատրաս, Պանոպոսես, Դեզիպիոս Զանային (Ափր. առ Սինգեղոսի, Chron. p. 391):

Դարձեալ մեղուցեալ՝ մասնեցան Եզդովմայ¹ արքայի Մուլաբու, և ծառայեցին նմա ամս ժԸ. և իբրև դարձան առ Աստուած, յարոյց նոցա իշխան զԱւովգ² յազգէ Եփրեմի, որ սպան զԵզդովմ, և տիրեաց ժողովրդեան ամս ութսուն: Յետ մահուան Նահովդայ մեղաւ ժողովուրդն, և մասնեցան Յարխայ³ արքայի Բանանացոց, ամս քսան ծառայեալ նմա: Ի սորա աւուրս մարգարէացաւ Դերովրա⁴ կին Ազփիլովմայ՝ յազգէ Եփրեմի. և ի նորա ձեռն տիրեաց, զարու, որդւոցն Իսրայէլի Բարակ՝ որդի Աբեկեթմայ (չ. Aminoen), ի ցեղէ Նեփթաղէմայ: Սա մարտեաւ ընդ Սիսարայի սարսապետին Յարխայ, և յաղթեաց նմա, եւ տիրեաց որդւոցն Իսրայէլի. եւ զատեցաւ Դերովրայ զժողովուրդն ամս քառասուն: Յաւուրս Դերովրայ մարգարեանոց՝ որ ընդ Բարակայ, որք ի Դիոս (Դիոգորսէ) վիպրասեկին, ուստի Պիպիոս սևուսեակն Չես, Կրուայ սզգակակ, յարևոռուս քաղաքեաց 1). որ ուկեր դատերս Երովպեթմայ, Անտիոպէ, Աղիմեկ, Սեղեկեկ, Դանասովե, Պերսեսու, Եղեղա՝ կիև Չեսայ: Չեսու՝ կեղուսնոսիլն կրչի, Եղիղա՝ աշր, վասև տոսրեսաւ շեչոց:

Յետ մահուանն Դերովրայ մեղաւ ժողովուրդն, և մասնեցան Մաղիանացոց ամս եւթն: Ի սոցա վերայ չոգաւ Գեղէովն⁵ երեքհարիւր արամբ, և սատակեաց կորոյս ի նոցանէ բիւրս երկուսասան: Սա տիրեաց ժողովրդեանն զամս քառասուն, որ էր յազգէ Մանասէի: Յաւուրս Գեղեովնի՝ Չերու և Ամբիովն, որդիք Չեսայ, երեւեկն: Եւ սորին որդի Աբիմեղէք⁶ ամս երկուս: Յաւուրս Աբիմեղէքայ՝ որք ըստ Գանեթիլայեյն, և Պերսեսայեյն, և որք ըստ Երակիլայեյն, և Արգուսիև, և որք ըստ Ղիկոսարայի աշրիկայիր էին՝ Զանայեկին:

Յետ սորա տիրեաց թովղա՝⁷ որդի Փիղեայ Աքարեանց (չ. Caram), որ էր ի ցեղէ Եփրեմի, և տիրեաց ամս քսան եւ

- 1. Չո. Եզդովմ՝ ժԸ. ՎՉԿԹ: 2. Աւովգ՝ և Ամեկ՝ Չ. ՏԽԹ:
- » 3. Աբխայեթ՝ Ի. ՏԿԹ: 4. Դերովրայ՝ Խ. ՏՃԹ: Ու
- » ԸԷԲ, ՉԷԲ՝ Է. ՏՃԹ: 5. Գեղէովն՝ Խ. ՏՃԹ: 6. Աբիմեղէք՝ Գ. ՏՃԹ: 7. Թովղա՝ ԻԳ. ՏՃԹ:

1). Ափրիկանոսէն առնուած է այս տեղիս: Տես Πατρις Δία, առ Հեն. Գեղեզբէ, Jul. Africanus, I. S. 77-78:

երկու (չ. 20): Յետ սորա Յայիր¹ Գաղապացի՝ յազգէ Մանասէի. և տիրեաց ամս քսան և երկուս: Եւ յետ սորա մեղաւ ժողովուրդն, և մասնեցան Ամովնացոց² ամս ժԸ. և աղաղակեցին առ Աստուած, և յարոյց նոցա իշխան զՅեփթայէ³ Գաղապացի յազգէ Մանասէի, և տիրեաց ամս վեց: Յետ սորա տիրեաց Եսեբովն⁴ Բերդեկեանցի՝ յազգէ Յուրայ՝ ամս ետրև: Յետ սորա տիրեաց Ազդովն⁵, յազգէ Չարուղովնի, ամս տասն: Յետ սորա տիրեաց Եբրովն⁶, որդի Ազեղայ Ափրաթովնացի, յազգէ Եփրեմի՝ ամս ութ:

Յետ սորա մեղաւ ժողովուրդն, և մասնեցան այրագեաց⁷ ամս քառասուն: Եւ իբրև դարձան՝ յարոյց նոցա իշխան զՍամփոովն⁸ որդի, Մանուէի՝ յազգէ Դանայ, որ մարտեաւ ընդ այրագղիսն, և տիրեաց ամս քսան: Յաւուրս Սամփոովնի Դեղայ՝ որ հիշու Մամա կրչի, և Երակիա՝ որդի Չեսայ, ի յԱղիմեկեայ ձեկեայ, և Երմես եռամեծ երեկին:

Յետ սորա տիրեաց Սամեզար⁹ ամս երեսուն (Ափր. X 30): Յետ այսորիկ սեփիսանոսիլն¹⁰ կարաւ, որպէս Ափրիկանոս պատմէ, ամս քառասուն (Ափր. 40): Յետ սորա Հեղի¹¹ քահանայ զատեաց զժողովուրդն ամս քսան (Ափր. 20). և տասպանակն Աստուծոյ եղև առ այրագղիսն աւիսս ետրև (Ափր. 7): Յաւուրս Հեղեայ քահանայի Իդիոն հրկեղ եղեւ, և քաչքն ի մաւր կրչի:

Յետ սորա Սամուէլ¹² մարդարէ, որ ած զՍաւուղ ի թագաւոր. և յետ այսորիկ դարձոյց Սամուէլ զտասպանակն յայրագղեացն, և եղ ի տան Ամիևարայայ, և կիսց սնդ ամս քսան: Եւ դատեաց զԻսրայէլ ամս քսան և երկուս (չ. 20): Եւ թագաւորեաց Սաւուղ¹³ ամս քառասուն (չ. 30). և էր նորա սպարապետ Աբեններ՝ որդի Ներեայ:

Յետ այսորիկ եբրև թագաւորեաց Դաւիթ, և հան զտապանակ կտակարանացն ի տանէ Ամիևարայ. և ի հանեղն՝ թիւրեաց գնա կզնն. իբրև մատեաւ ուղղել զնա Ողա, հարաւ անդէն և

- 1. Չո. Յայիր՝ ԻԲ. ՏՄԳ: 2. Ամովնացիք՝ ժԸ. ՏՄԻԲ: 3. Յեփթայի՝ Չ. ՏՄԻԸ: 4. Եսեբովն՝ Է. ՏՄԻԵ: 5. Ազդովն՝ ժ. ՏՄԻԵ: 6. Աբովն՝ Ը. ՏՄԹԳ: 7. Փղշտացին՝ Խ. ՏՄԳԳ: 8. Սամփոսն՝ Ի. ՏՅԹԳ: 9. չոսնի: 10. Անկիշանն՝ Խ. ՏՅԹԳ: 11. Հեղի՝ Ի. ՏՅՀԳ: 12. Սամուէլ Ի. ՏՅԳԳ: 13. Սաւուղ Խ. ՏՅԹԳ:

մեռաւ: Իբրև եան Դաւիթ՝ զահի հարաւ. և եկաց անդ ամիսս երկս: Այս Սաւնէդ սաճ զԴաւիթ ի րագաւոր: Եւ անին ի Յեւ սուայ որբոյ Նաւայ մինչև յանունն Դաւիթ զթագաւորութիւնն, որ էր յազգէ Յուդայ, ազգք եւրև (Հ. 9), ամք ՆՁԷ (Հ. 480), և յԱզամայ ազգք երեսուն և չորս, ամք ՏՅԿԻ:

Յես այսորիկ թագաւորեաց Դաւիթ¹ ամս քառասուն, և ամիսս վեց. ի Քերթն ամս եւթն ամիսս վեց. և յԵրուսաղէմ ամս երեսուն և երկս: Ի սորա աւուրս էր քահանայապետ Աբիաթար՝ որդի Աբիմեղեքայ. և ի միւսմէ ցեղէն՝ Սաղուի: Եւ մարգարէանային յաւուրս Դաւթի՝ Դադ, Նաթան, և Աւափ. և էր սպարապետ Դաւթի՝ Յապար որդի Սարուհեայ, քեռ Դաւթի: Սա թուեաց զցեղսն Խորաէղի. և էր թիւն, զոր թուեաց Յովսափ որդի Սարուհեայ զորդոցն Խորաէղի, անձինք իբրև հազարիցս հազար 1), և հարիւր հազար. և որդիքն Յուդայ ՆՀՈ 2)*: Բայց Ղևի և Բենիամին ոչ թուեցան. և վասն թուելոյն նորա զԽորաէղ, անկան յԽորաէղէ եւթանասուն հազար:

Յես Դաւթի թագաւորեաց Սողոմոն², որդի նորա, ամս քառասուն. և ի նորա աւուրս դարձեալ մարգարէանայր Նաթան, և Աքիա Սեղոմեացի, և քահանայապետ նորա էր Սաղուի:

Յես սորա թագաւորեաց Ռոբոլամ³ որդի իւր ամս եւթնեւտասն. առ սովաւ բաժանեցաւ թագաւորութիւնն: Եւ ի Սամարիա թագաւորեաց Յորոբոլամ ծառայ Սողոմոնի, յազգէ Եփրեմի, և մարգարէանայր առ Յորոբոլամաւ Աքիաս Սեղոմեացի, և Սամեա որդի Հեզումայ:

Յես սորա թագաւորեաց Աքիա⁴ որդի իւր՝ ամս վեց (Հ. 17): Յես սորա թագաւորեաց Ասա⁵ որդի նորա, ամս քառասուն և մի: Սորա ի ծերութեան ցաւեցին սոք իւր, և մարգարէանայր յաւուրս նորա Անանիա (Հ. Azarias):

Յես սորա թագաւորեաց Յովսափաա⁶ որդի իւր ամս քսան և հինգ: Ի սորա աւուրս մարգարէանայր Եղիա, և Միքէ՛ որդի Յեմբղեայ, և Աբդիու՛ որդի Անանիայ, և էր յաւուրս Միքէ՛ մարգարէ մի սուս՝ անուն Սեղեկիա, որդի Քանանու:

1. ԶՈ. Դաւիթ՝ Խ. ՏՆԾԻ: 2. Սողոմոն՝ Խ. ՏՆՂԻ: 3. Ռոբո-
» վամ՝ ԺԷ. ՏՇԺ: 4. Աբդիու՛ Գ. ՏՇԺԻ: 5. Ասա՝ ԽԱ.
» ՏՇԾԵ: 6. Խովսաբաթ՝ ԻԵ. ՏՇՀԹ:

1) - Հիւ. ունի « Millies centies milleni ».
2) - Հիւ. « quatrities septies mille.i ».
* Ի Լուս. բն. « ԹՃՈ » :

Յես սորա թագաւորեաց Յովրամ¹ որդի իւր՝ ամս քսան. ի սորա աւուրս մարգարէանային Եղիա և Եղիսէոս:

Յես սորա թագաւորեաց Ոքոզիա² որդի իւր՝ ամ մի: Ի սորա աւուրս կերաւ ժողովուրդն, ի Սամարիա, զորդիս իւրեանց և զազը աղանեաց, ի ժամանակին իբրև թագաւորեալ էր Յովրամ ի Սամարիա. և յաւուրս Ոքոզիայ մարգարէանայր Եղիսէոս և Աբաղարովե (Հ. Gothol et Labdone):

Յես սորա թագաւորեաց Գոթոզիա³, մայր Ոքոզիայ, ամս ութ: Սա կոտորեաց զթոռունս իւր, զի յազգէ էր Աքաբու արքայի Խորաէղի. բայց քոյրն Ոքոզիա և Յովսաբէ՛ կին Յովիլայիսի քահանայապետի՝ գողացան զՅովսափ որդի Ոքոզիայ. և ի նորա վերայ եղ Յովիլայէ զթագաւորութիւնն: Եւ մարգարէացաւ առ Գոթոզիա՛ Եղիսէոս:

Այս Յովիլայէ քանակայապետի խնամատեքր էին Սեկեփովե, և Պրատովե, և Սոփոնիկե, Երաստիտոս, և Հերոտոտոս, և Խըրլայիկե ողբերգակ, և Սոկրատեա մարտասան, և Փիլիպոս հրաշագործ, և Թուկոնտոս ուսումնասուոր, և Գիմնիկիտոս Աբդիրացի, և Խարկրատեա բուժակակ, և Թուկիլիդիս մարտասան, և Մեղիտեա, և Եւնկեղիկե, և Գորգիս, Զեկոն, Սոկրատեա, Պարմէկիկե, Պերիկիկե, Պոլիս, և Արխատիակեա կատակերգակ երեւէիկ: (Եւս. Գր. Բ. էջ 208, 210, 212):

Յես սորա թագաւորեաց Յովաս⁴ որդի Ոքոզիայ՝ ամս քառասուն: Սա սպան զՉաքարիա որդի Յովիլայէի քահանայապետի: Յես սորա թագաւորեաց Ամասիա⁵ որդի իւր, ամս ութ: Յես սորա թագաւորեաց Ողիաս⁶ որդի իւր՝ ամս յիսուն և երկու: Սա բարսեցաւ և մեռաւ. և դատէր յաւուրս նորա զժողովուրդն Յովսափամ որդի նորա, որ չեւ ևս էր թագաւորեալ: Եւ մարգարէանային յաւուրս Ողիա, Ամալիս և Եսայի որդի իւր, և Ովսե՛ որդի Բէկրայ, Յովնան որդի Ամաթեայ՝ ի Դովմերեայ:

Յես սորա թագաւորեաց Յովսափամ⁷ որդի իւր ամս վեշտասան. առ սովաւ մարգարէանային Եսայի, Ովսե՛, և Միքէ՛ Մորստացի, և Յովիկ՝ որդի Բաթուեղի: Յես սորա թագաւորեաց Աքազ⁸ որդի իւր ամս հնգետասան. ի սորա աւուրս մարգարէանային Եսայի և Ովսե՛. և սլաշտէր զքահանայապետութիւնն

1. ԶՈ. Յովրամ՝ Ը. ՏՇՁԷ: 2. Ոքոզիա՝ Ա. ՏՇՁԸ: 3. Գոթոզիա՝
» Է. ՏՇՂԷ: 4. Յովաս՝ Խ. ՏՈԼԵ: 5. Ամասիա՝ ԻԹ.
» ՏՈԿԻ: 6. Ողիաս՝ ԾԲ. ՏՁԺԶ: 7. Խովսափամ՝ ԺԶ. ՏՁԼԲ:
» Տ. Աքազ՝ ԺԶ. ՏՁԽԸ:

Ուրիաս: Ի սորա աւուրս Սաղմանասար, արքայ Ասորեստանեաց, փոխեաց զքնակիչս Սամարեայ՝ ի Մարս եւ ի Բաբելոն:

Յետ սորա թագաւորեաց Եղեկիաս¹ որդի իւր ամս քսան եւ ինն (Հ. 25). առ նովաւ մարգարէանային Եսայի, Ուսեէ, եւ Միւքեէ: Յետ սորա թագաւորեաց Մանասէ² որդի իւր՝ ամս յիսուն եւ հինգ:

Յետ սորա թագաւորեաց Ամոն³ որդի իւր՝ ամս երկուսուսն (Հ. 2): Յետ սորա թագաւորեաց Յովսիա⁴ որդի իւր՝ ամս երեսուն եւ մի: Սա եղ զիստոյնադանոյտ ոսկերաց մարդիսն՝ ի վերայ պատկերաց կռցե, որպէս եւ գրեալ է: Ի սորա աւուրս եղև Չատիկն, յամի ութուտասաներորդի թագաւորութեան իւրոյ: Քանզի յորմէ հետէ մեռաւ Յեսու որդի Նաւեայ, ոչ արար Չատիկ ժողովուրդն մինչև ցայժամ. եւ Քեղկիա քահանայ՝ հայր Երեմիայի մարգարէի՝ եղև ի տաճարին զղիրս աւրինացն՝ յութուտասաներորդի ամին Յովսիայ արքայ: Ի սորա աւուրս մարգարէանային Որդա՝ կին Սեղեեայ հանդերձապետի՝ որբոյ քահանայապետին. եւ Սոփոնիա, եւ Երեմիա: Եւ առ Երեմիայի էր մարգարէ մի սուտ, Անանիա 1) անուն նորա:

Յետ սորա թագաւորեաց (Յով) Աքազ⁵ որդի իւր՝ ամս երկուս (Հ. menses quatuor): Չսա կապեաց Նեքուսով արքայ Եգիպտացոց, եւ իջոյց յԵգիպտոս. եւ անդ կացոյց զԵղիակիմ⁶ եղբայր նորա, որ եւ Յովակիմ կոչեցաւ: Ի սորա աւուրս մարգարէանային Երմիա, եւ Բուզի, եւ Ուրիա՝ որդի Սամեայ՝ ի Կարիաթարիմ գեղջէ: Եւ թագաւորեաց ամս մետասան: Չսա կապեաց Նաբուքոզոնոսոր պղնձի կապանաւք, եւ տարաւ ի Բաբելոն:

Յետ սորա թագաւորեաց Յովակիմ⁷ ամս երկուս, եւ զսա տարաւ իւր առ Նաբուքոզոնոսոր արքայ Բաբելոնացոց, եւ զայդս ընդ նմա. եւ կացոյց փոխանակ նրա զՍեղեկիա⁸, որ կոչեցաւ Յեքոնիա: Սա էր եղբայր Յովակիմայ արքայի, որ թագաւորեաց ամս մետասան. եւ յերկուտասաներորդ ամին տարաւ զնա Նաբուքոզոնոսոր⁹ ի

- 1. ՉՈ. Եղեկիա՝ ԻԹ. ՏՁՀԵ: 2. Մանասէ՝ ԵԲ. ՏՊԼԲ: 3. Ամոն՝ Բ. ՏՊԼԴ: 4. Յովսիա՝ ԼԱ. ՏՊԿԵ: 5. Յոնաթան՝ Ա. ՏՊԿԶ: 6. Եղիակիմ՝ ԺԱ. ՏՊՀԵ: 7. Իովակիմ՝ Ա. ՏՊՀԸ: 8. Սեղեկիա՝ ԺԱ. ՏՊՀԹ: 9. Նաբուքոզոնոսոր՝ ԺԱ. ՏՁԺ: Ներիկղիադ՝ Ե. ՏՁԺԵ: Բաղդասար՝ Գ. ՏՁԺԸ:

1). Լատ. խմբ. Հիպոպոլիտեայ կը գնէ հոս՝ ընդհակասակն՝ թագաւոր օմն Սոփոնիաս, որուն կու տայ 5 ամ եւ 44 ամիս:

Բաբելոնն՝ աչաւք խաւարելովք: Ապա եւ զժողովուրդն փոխէր առ ինքն, բայց ի սակաւուցն, որ իջին յԵգիպտոս: Եւ մարգարէանային յաւուրս Սեղեկիայ՝ Երեմիայ եւ Ամբակում: Եւ յամի հիւզ գերարդի թագաւորութեան նրա մարգարէացաւ Եղեկիէզ ի Բաբելոն. եւ յետ սորա մարգարէացաւ Նաուսով ի Բաբելոն, եւ Մաղաքիա, եւ Դանիէլ: Եւ տեսանէ զանիւր եւթներորդացն, յառաջին ամի թագաւորութեանն Դարեհի¹ որբոյ Արշարայ, ի զաւակէ Մարաց, որ թագաւորեաց ի վերայ տէրութեան Քաղզէացոց:

Յետ սորա թագաւորեաց Կիւրոս. եւ յամի երկրորդի (Հ. 1) թագաւորութեան իւրոյ եհան զժողովուրդն՝ երթալ յԵրուսաղէմ: Եւ մինչ շինէր տաճարն՝ մարգարէանային ի միասին Անգեոս եւ Չաքարեա. եւ յետ Անգեայ եւ Չաքարեայ՝ Նէեմի որդի Աքեղեայ, յազգէ Խորաէղի, որ շինեաց զքաղաքն Երուսաղէմ. եւ էր առկառապետ Արտաշէսի արքայի Պարսից:

Յետ սորա Եսթերայ եւ Մուրդքէի պատմութիւնն կարգի: (Եւս. Քր. Բ. 216): Եւ է (Ի) Դաւթայ մինչև ի Սեղեկիա, եւ ի գերութիւնն Յեքոնիայ ազգք հեղեուսուսն (Հ. 18), ամբ ՆՀԳ (478) եւ ամիսք ինն: Եւ յԱլեամայ մինչև ի գերութիւնն Բաբելոնացոց՝ որ եղև յաւուրս Յեքոնիայ, ազգք յիսուն եւ մի, ամբ ՏՊԽԲ, ամիսք ինն: Եւ ի գերութեանն Բաբելոնացոց մինչև ի ծնունդն Քրիստոսի ազգք չորեքասան, ամբ ՈԿ (Հ. 660). եւ ի ծննդենն Քրիստոսի մինչև ի չարչարանս նորին ամբ ԼԲ (Հ. 30): Եւ ի չարչարանացն Քրիստոսի մինչև յամն երկուսուսներորդ՝ (Հ. 13) քսաներորդ առաջերորդի թագաւորին Հոնովմայ Աղեքսանդրի 1), առ

1. ՉՈ. Դարեհ — մար՝ ԺԸ. ՏՁԼԶ:

1). Դիտել կու, տանք որ Հիպ. լատին թարմանութիւնն հետեւեալ խօսքերով « Usque ad hunc annum, qui est Alexandri Imper. », եւ այլն, յայտնի ապացոյցք տուած է իր Ժամանակագրութեան գրութեան ժամանակին եւ հարազատութեան, հաշուելով Արամէն մինչև այդ ատեն 4842 ամ եւ 9 ամիս, որը կը հաստատուի նաև հայերէն խմբագրութեամբ: Սակայն երբ վերջինս ուրիշ դարազուտի մ'էս կը յաւելու, նոյն կայսրէն մինչև Արկադէոս եւ Ոնորիոս, այս առանց նշանակութեան չէ. այսինքն, թէ Հիպոպոլիտեայ Ժամանակագրութեան հայերէն թարգմանութեան առթիւ եւ է. դարուն յաւելցուած է: Վասն զի եթէ Ան. Շիրակացին ըլլար զանի թարգմանողն, ուրիշ դարազուտիներ եւս պիտի գնէր ըստ ինքեան, ինչպէս տեսանք Զ. Ոսկեփորիկէն եւ է. ճառընտրէն: Սակայն եւս այս կէտիս վրայ պնդել չեմ ուզեր. որովհետեւ ուրիշ անյայտ պատճառն եւս կարող էր յառաջագայիլ այդ երեւոյթը:

նին ամբ Երկերիչը հինգ, և ամիսը վեց (Հ. 206): Եւ յԱղերսանդրէ Մամեսայ մինչեւ յԱրհարէս և յՈճրէս՝ որչիս Թեոդոսի՝ ամբ հարիչը Եւրաստուն Եզրն, և ամիս մի. Յորեղեան Ղժի*:

ՊԱՐՍԻՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻ

Կիւրոս ¹ Թագաւորեաց ամս երեսուն: Կամբիւպէս ² ամս ութ (Հ. 9): Մողքն ամիսս Եզրն (Հ. 8): Դարեհ վշտասպեան՝ ամս երեսուն և վեց: Աւ Դարեհիւ Զորաբարէյ Եզրայեցոց վերահացու Եզրայ, հանդերձ Յետուա քահանայապետիւ, և հատարեաց զշինած տաճարին. և մարգարեանային Անգեստ և Զարարիաս: Քսերքսէս դարեհեան Թագաւորեաց ամս քսան և մի: Արտաշան ամս Եզրն: (Եւս. Քր. Բ. 198):

Արտաշէս Երկայնածին՝ ամս քառասուն (Հ. 36). առ ի վառ Եզրայ Եզրաս յԵրուսաղեմ, ուսուցանէր զաշրեան: Եւ ի քսաներորդի ամիս Եզրին քաղաւորեան Եւեմի, տակառայեալ քաղաւորին, խնդրեալ ի Եւանե և հրաման առեալ՝ եւ յԵրուսաղեմ, և շինեաց զպարիսպս քաղաքին, և կազմեաց զհրապարակն և զփողոցս Եզրայ: (Եւս. Քր. Ա. եր. 190): Երկրորդ Քսերքսէս Թագաւորեաց ամիսս երկուս. Սողիանոս՝ ամիսս Եւթն: Դարեհ խորթ ամս իննեւտասն (Հ. 18): Արտաշէս Ուշիմ՝ Թագաւորեաց ամս քառասուն (Հ. 62): Արտաշէս՝ որ և Ուլքոս՝ ամս վեց (Հ. 23, ամիս 7): Արմեստոքոս՝ ամս չորս (Հ. 3): Դարեհ Արտաշէս՝ Թագաւորեաց ամս վեց (Հ. 12). զնա սպանեալ Աղեքսանդրի՝ յԵզրներորդ ամիս քաղաւորեան իւրոյ, որ տեւեալն էր ամս երկերիչը երեսուն (Հ. 255). և քաղաւորեաց ընդ Եզրայ ա՛յո ևս հինգ ամ, և ամիսս Եզրն, յետ ունեւորյն զհարեւոյն: Եւ ընդ ամենայն եղևն առորք քաղաւորեան Եզրայ ամբ երկուսասն, և ամիսը Եզրն 1): (Եւս. Քր. Բ. 191 և 223):

- 1. ԶՈ. Կիւրոս՝ ԼԲ. ՏՁԿԸ: 2. Կամբիւսիոս՝ Ը. ՏՁԶԶ:

1) Հիւլյանոսի Թարգմանութիւնն ունի — համաձայն Cod. Vetus Colleg. Soc. Jesu, Paris. գրչագրին — այս տեղ Ուլիմիակոս 253, մինչեւ Աղեքսանդր Մամեսայ, և ամս 1042: Սա ալ ըսենք, որ հոս կաւարտի նաեւ այդ հնագոյն գրչագրի ներկայացուցած խմբագրութիւնը կամ Թարգմանութիւնը, որուն համար կ'ըսուի, թէ Մեծն Կարթոսի ժամանակ, կամ քիչ յառաջ Թարգմանուած ըլլայ:

* Լուս. «Սիլվանայ»:

Յես Աղեքսանդրի Թագաւորեաց յԵզրիպոսոս, յԱղեքսանդր քաղաքի, Պաղոմէոս Ղազոս ամս քառասուն (Հ. 52):

Պաղոմէոս Եղբայրասէր՝ Թագաւորեաց ամս երեսուն և Եզրն (Հ. 38). առ սոյն Եզրայեցոց խնամուէրն զաշրեան քաղաքուանեցին (Եւս. Ա. եր. 191):

Պաղոմէոս Բարերար՝ Թագաւորեաց ամս քսան և վեց (Հ. 30). առ սոյն էր Յետա Սիրաքսայ, որ զամենաբարեալ խնամուէրն կարգեաց:

Պաղոմէոս Մայրասէր՝ Թագաւորեաց ամս քսան և չորս (Հ. 17). առ սոյն Մակարայեցոց իրք կատարին:

Պաղոմէոս Բարերար՝ Թագաւորեաց ամս քսան և ինն (Հ. 26):

Պաղոմէոս Փրկիչ՝ Թագաւորեաց ամս իննեւտասն (Հ. 20):

Պաղոմէոս՝ որ և Աղեքսանդրոս՝ ամս երկուսասն (Հ. 20):

Պաղոմէոս Եղբայր Աղեքսանդրի՝ ամս ութ (Հ. 18):

Պաղոմէոս, որ և Դիոնիսիոս, ամս ութ (Հ. 29):

Պաղոմէոսա՝ զուսար Կղեովպատրայ, ամս քսան և երկուս (Հ. 24): Զնա սպանեալ Աւգոստի կայսեր, ի չորեքտասներորդի ամիս քաղաւորեան իւրոյ, կալաւ զԵզրիպոսոս, քարձեալ զքաղաւորիւն Պարմենայցն, որ տեւեաց ամս երկերիչը իննեւտն և չորս (Հ. 346):

Իշխանք 1) Երբայեցոց՝ որք ի քահանայից անտի՝ առաջնորդեցին ժողովրդեան որդուցն Խորսեղի յետ վարձին ի Բարեզմէն:

Յետու ¹ որդի Յովսեփեկեայ՝ հանդերձ Զորորաբեղիւ՝ առ Կիւրոսիւ Թագաւորաւ:

Յակիմոս ² որդի Յետուայ: Եղիասիբոս ³ որդի Յակիմայ: Յովպայէ՝ ⁴ որդի Ասիբայ: Յովաննէս ⁵ որդի Յովպայեայ: Յուլաս ⁶ որդի Յովաննու, առ որով Աղեքսանդրոս զԱղեքսանդր շինեաց. և Եկեալ յԵրուսաղեմ, Առաւօծոյ երկիր եղապ: (Եւս. Բ. եր. 222): Ուլիաս ⁷ որդի Ազգայ: Եղիազարոս, առ որով Եւթմանասունքն

- 1. ԶՈ. Յետու առաջնորդ՝ ԼԲ. ԲԸ: 2. Իովակիմ՝ Բ. ՀԼԸ: » 3. Եղիասիոս՝ Խ. ԲՀԸ: 4. Յովիպայէ՝ ԼԶ. ԲձԺԳ: » 5. Իովաննէս՝ ԼԲ. ԲձԽԶ: 6. Արեգոս՝ Խ. ԲձԿԶ: » 7. Աւնիաս՝ ԽԲ. ԲձԶԸ:

1) Ասկէ ետքը կը գտրի հայերէնի նմանութիւնը, թէ և ոչ աղբորը, Հիւլյոզիտոսի լատին խմբագրութեան հետ:

զատուածեղէն զիրս թարգմանեցին: Ունիաս որդի Սիմոնի, եղբայր Եղիազարու: Սիմոն¹, առ որով Յեսու Սիրաքայ ճանաչէր: (Եւս. Բ. 234): Աւիլիաս² առ որով Անախթոս զՀրեայս պաշարէր, և ի հեթանոսութիւն դառնալ բռնագատէր. յետ որոյ և Յուդաս³ որ կոչէր Մակարէոս. սա սրբեաց զաշխարհն յամպարըտաց անտի: Յետ որոյ քահանայապետ եղև Յովնաթան⁴ եղբայր Յուդայի: Սիմոն⁵ եղբայր Յովնաթանու: Յովաննէս⁶ որդի Սիմոնի, որ է Հիւրկանոս: Արիստարբուդոս⁷, որ նախ թագ եղ թագաւորական՝ առ քահանայապետութեամբն, զոր ունէր. և Յաննէս⁸ որ կոչէր Աղեքսանդրոս⁹, թագաւոր միանգամայն և քահանայապետ*: (Եւս. Բ. Կան, էջ 234):

Արդ, մինչև ի նա աւծեալքն, որ եղեն իշխանք, ի Կիւրոսէ տեւեալ ամս չորեքհարիւր ութսուն և երեք, որք լինին և թմնւորոգք ամաց՝ վաթսուն և ինն, որք առ Դանիէլիւ ասացան զայս արիւնակ, թէ Գիտացես և խմացիս յելից բանին տալ պատասխանի, և ի շինածոյն Երուսաղէսի մինչև ցաւծեալն առաջնորդ՝ և թմնւորոգք վաթսուն և երկու: Առաջին և թմնւորոգք թուին ի Կիւրոսէ ի Դարեհ, առ որով շինած տաճարին կատարեցաւ. իսկ այդ ևս վաթսուն և երկու և թմնւորոգքն ձգին ի Դարեհէ ի յառաջիկայս: (Եւս. Բ. Կան, էջ 254):

Յաննէս⁷, որ և Աղեքսանդրոս՝ աւծեալ և առաջնորդ, իրրու թէ ասէր զինքն թագաւոր և քահանայապետ. առ որով

- 1. ԶՈ. Սիմոն ԺԵ. ԲՄԵ: 2. Աւիլիաս ԺԳ. ԲՄԺԹ: Եղիազար՝
- » ԼԲ. ԲՄԾԱ: Մանասիս՝ ԻԶ. ԲՄՀԵ: Սիմոն՝ ԻԵ.
- » ԲՅԲ: Իոնիաս՝ Է՛. ԲՅԻԶ: Իեսուս՝ Զ. ԲՅԼԲ:
- » Իոնիաս՝ Է. ԲՅԼԹ: Իոնիաթէս՝ ԺԷ. ԲՅԾԶ:
- » 3. Սիմոն երկրորդ՝ Ը. ԲՅԿԳ: 4. Իովաննէս՝ Լ.
- » ԲՅԳԴ: 5. Արիստարբուդոս՝ Ա. ԲՅԳԵ: 6. Աղեքսան-
- » զրոս՝ Թ. ԲՅԴ: 7. Յաննէս՝ Լ. ԲՅԼԴ:

* Ի դատարկ ուրեք վայրի այդ պատճենի մատենին՝ մանրագիր յաւելեալ է յամենե, Կ՛ըսէ Հ. Եփ. Սեթեան, « Հերովդէս սպան զՀիւրկանոս, և կացոյց ի տեղի նորա զՉաքարիա՝ հայր Յովհաննու Մկրտչի. և չտայր մատուցանել պատարագ ըստ արինացն Մովսէսի: Իրբև անց զհրամանաւ նորա, և մատուցանէր զպատարագան և զողջակեզան, սպան զնա՝ ընդ մէջ տաճարին և սեղանոյն. և կեալ ծածկեցաւ մարմին նորա ի տաճարին. և արիւնն գոչէր, թէ սպանաւ Չաքարիա: Եւ ապա անարժանից վաճառէր զքահանայութիւն. առ որով ծնեալ Տէրն մեր և Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, ընդ մարգարէութիւնն Յակոբայ »:

սպառեցան որք ըստ յաջորդութեան ի քահանայիցն առաջնորդք, և աւծեալք ի մարգարէութենէն անուանեցան: Յետ որոյ թագաւորէ (ՄԵ) սաղինա, որ էր կին Աղեքսանդրի, վասն որոյ հակառակութիւն եղեալ ընդ միմեանս որպէսն նորա, Պոմպէոս զաւրախար Հոովմայեցոց պաշարեալ զքաղաքն Երուսաղէմ՝ ունի, և մտանէ ի տաճարն: Յայնժամ ամենայն ազգն Հրէից ընդ հարկաւք եղեն Հոովմայեցոց: Եւ տայ Պոմպէոս զքահանայապետութիւնն Հիւրկանայ¹, և զԱնախթարոս ոմն՝ զԱսկաղովնացի՝ ի Պաղեստինի վերայ կացուցանէ. առ որով նախ Հոովմայեցոց միահեծան՝ Գայիոս Յուդիոս² կայսր թագաւորեաց ամս չորք, և ամիսս և թմն (Եւս. Բ. Կան, էջ 250):

Ազոստոս³ թագաւորեաց ամս յիսուն և վեց, և ամիսս վեց: (Եւս. Բ. էջ. 252):

Սա զԵրբայեցոց թագաւորութիւն ի մետասաներորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ տայ հեթանոսաց, Հերովդի ուսմն՝ որպէս Անախթարոսի Ասկաղովնացոյ, որոյ զՀիւրկանոսն սպանեալ էր. ոչ ևս որոց ըստ յաջորդութեանն էր, այդ և գճուճ ոմանց զքահանայապետութիւնն բաժանէր: Առ որով ծնեալ Տեառնն և փրկիչն մերոյ՝ Յիսուսի Քրիստոսի, ընու և մարգարէութիւն Մովսէսի և Յակոբու, որ ասէն, թէ Մի պակասիցէ իշխան ի Յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ որոյ էն, և նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց: (Եւս. Բ. Կան, էջ. 254):

Ծնանի փրկիչն մեր և Տէր ի քառասներորդ երկրորդ ամի Ազոստայ. և թագաւորէ Հրէից Հերովդէս⁴ ամս երեսուն և և թմն. յորոյ յերեսուն և երկրորդ ամի թագաւորութեանն ծնանի ի Բեթղեէմ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Յետ Հերովդի՝ թագաւորէ Հրէից Արքեղաւոս որդի նորա ամս ինն: Յետ որոյ Հերովդէս՝ եղբայր Արքեղաւոսի՝ թագաւորեաց ամս քսան և ութ. առ որով չարչարեցան Քրիստոս: (Եւս. Բ. 254):

Ի սորա աւուրս Յովաննէս⁵ որդին Չաքարիայի՝ քարոզէ յանապատին Յորդանան զետոյ. և տայ աւետիս ամենեցուն, թէ ի միջի նոցա է աւծեալն Աստուծոյ. Եսեւ ինքն իսկ Յիսուս աւծեալն Աստուծոյ՝ անտի ասնէ սկիզբն կենարար և աւետարեր վարդապետութեանն, արդեամբք և բանիւք զատուածեղէն զաւրու-

- 1. ԶՈ. Հիւրկանոս՝ ԼԳ. ԲՅԿԸ: 2. Յուդիոս՝ Գ. ԲՅՀԶ:
- » 3. Ազոստոս՝ ԾԶ. ԲՇԼԲ: 4. Հերովդէս՝ Գ. ԲՅՀԲ:

Թեանն զառաքինութիւն տեսաւդացն ցուցանէր. սկսեալ զքարոզելն, ի հնգեաասան ամի Տիբերի կայսեր, Յիսուս աւժեան Աստուծոյ Տէր մեր. ըստ մարդաբնութեանցն, որ զնմանէ էին, զայ ի չարչարանն յիննեաասաներորդ ամի Թագաւորութեանն Տիբերի: (Եւս. Բ. էջ 262-264):

Ըստ որում ժամանակի եւ սյոյ ի յունական յիշատակս գտաք՝ որ ըստ նմին աւրինակի պատմեալ, թէ արեգակն նուազեաց. Բիւթիւնիա շարժեցաւ, Նիկիա մեծ մասն կործանեցաւ. որ եւ միաբան իսկ պատմեն վասն իրացն որ ի չարչարանս կենարարին մերոյ գործեցան: (Եւս. Բ. էջ 262):

Գրէ եւ Փղեգմովն՝ որ զՈղիւմպիադացն անպատին ի նոցանէ յերեքասասաներորդում պատմութեան ճառին ասէ զնոյն ձեւ արիւնակ բանից՝ թէ. ի չորրորդում ամի երկերիւրերորդի երկրորդի Ողիմպիադին՝ մեծ նուազութիւն եղև արեգական, քան զոր յառաջագոյն ոք զիտէր. եւ զիշեր եղև ի վեցերորդ ժամուէ սուրնջեանն, մինչև աստեղաց յերկինս երեւել. և շարժումն մեծ ի Բիւթանիա. եւ մեծ մասն Նիկիա կործանեցաւ: Զայս՝ այժմու յիշատակեալ այրս, եւ այս իսկ մեծ նշանակ է յամին՝ յորում կենարարն չարչարեցաւ, ըստ վկայութեան Յովաննու աւետարանչի, որ յետ հնգեասասաներորդ ամին Տիբերի կայսեր, երեքամեայ ժամանակս վարդապետութեան նորա լեալ վկայէ: (Եւս. Գր. Բ. 264):

Ըստ նոցին ժամանակաց և Յովսեպոս պատմէ թէ, Յաւուրն Պենտակոստեից եղև զղղղիւն եւ սաւափիւն: Նախ զքահանայապետութիւնն պատէր, եւ ապա յանկարծակի բարբառ ի տաճարին՝ ի ներքուստ ի քաւարանէ անտի, որպէս ձեւ բանի ասելով. Գնամք աստի, զնամք. եւ սյոյս սոյնպիսիս Յովսեպոս գրէ, որ եհաս ազգին Հրէից՝ վասն չարչարանացն Տեառն մերոյ, որ եղև յիննուտասաներորդ ամի Տիբերի կայսեր: (Եւս. Գր. Բ. 266):

Յետ Արքեղայոսի Թագաւորէ Ագրիպաս աւագ՝ ամս վեց: Յետ սորա Ագրիպաս մանուկ՝ ամս քսան եւ հինգ. առ որով Երուսաղէմի վերջին աւերածն եղև՝ ի վիսպատիանոսէ եւ ի Տիտոսէ:

Ճողովին ամենայն ժամանակն, ի հնգեասասաներորդէ ամեայ Տիբերեայ կայսեր, ի յիսկզբան քարոզութեան Փրկչին մերոյ, եւ յԱղեքսանդրէ Մակեդոնացոյ ամբ երեքհարիւր յիսունեութ: Եւ ի Սոզոմենէ և ի տաճարին շինածոյ՝ մինչև ցկլիւրոս ամբ չորեքհարիւր իննսուն եւ հինգ: Եւ յելիցն յԵղիպատոսէ, որ ի ձեռն Մովսիսի, մինչև ի շինուած տաճարին ամբ Ն. . . . , եւ ի ջրհե-

ղեղէն մինչև ցկլան Խարաղի ամբ Ռ. Նիսի. եւ յԱլգամայ մինչև ի ջրհեղեղն ամբ ՍՄԻԹ (Եւս. Գր. Ա. եր. 189, տարբերութեամբ): Միանգամայն յԱլգամայ մինչև ի չարչարանս Քրիստոսի ամբ ՏՃԼԳ. եւ ի հնգեասասաներորդ ամէն Տիբերի կայսեր՝ մինչև ի հալածումն եկեղեցեաց, որ եղև յիննուտասաներորդ ամի Դիոսղեախանոսի, ամբ ՄՉԶ (Եւս. Ա. 195 տարբերութեամբ). Ճողովին ամենայն աւուրքն եւ լինին ամբ ԲՊԺ:

Առաջին մենիշխանութեանն Հոովմայեցոց՝ Գայիոս Յուլիոս Կեսար, որ զբեսեքստնն եւ զլուսնի ընթացս նոցա հանճարեաց, սասի կայսերք անուանեցան, ամս չորս եւ ամիսս եւթն:

Ըստ որում ժամանակի Կղէսպարայ, Եղիպատոսի Թագաւորէ կայսր Սերաստոս Ոկարիոս, որ եւ Ալգոստոս, ամս յիսուն եւ վեց. եւ ետ հիպատիս ԺԳ. եւ մեռաւ ի պաղատան: Յորմէ հետէ աւգոստեանք եւ սերաստեանք անուանեցան Թագաւորք Հոովմայեցոց. եւ ի քառասուն եւ երկու ամի Թագաւորութեան նորա եկն ակր մեր Յիսուս Քրիստոս:

Տիբերիոս¹ ամս քսան եւ երիս, եւ ետ հիպատիս Թ. եւ մեռաւ ի Մէկէնս. յաթուտասն ամի ակրութեան սորա չարչարեցաւ Քրիստոս:

Գայոս² Գառոս՝ ամս երիս, եւ ամիսս տասն (Եւս. 4). եւ ետ հիպատիս Գ. մեռաւ ի պաղատան:

Կլաւդիոս³ ամս չորեքասան եւ ամիսս ինն (Եւս 8). եւ ետ հիպատիս Գ. մեռաւ ի պաղատան:

Ներոն⁴ նորին որդի՝ երեքասան, եւ ամիսս ութ (Եւս. 7), եւ ետ հիպատիս Գ: Յաւուրս սորա քարկոծեցին Հրեայք զեղբայրն Տեառն. եւ ինքն սպան սրով զՊաւղոս եւ զՊետրոս. եւ ինքն փախեաւ, եւ կենդանոյն զանձն Թագեաց:

Գալբատ՝ ամիսս եւթն. սպանաւ ի Հոովմ:

Որոն՝ ամիսս երիս, եւ զինքն սպան:

Վիտելիոս ամիսս ութ. սպանաւ ի պաղատան:

Վևայիանոս⁵ * ամս տասն. եւ ետ հիպատիս Թ. եւ վճարեցաւ ի Սաղուսեան բուրաստանն:

- 1. ԶՈ. Տիբերիոս՝ ԻԲ. ԲՇԾԳ: 2. Գայիոս՝ Գ. ԻՇԾԸ: 3. Կլոս
- » զիոս՝ ԺԳ. ԲՇՀԲ: 4. Ներոն՝ ԺԲ. ԲՇՁԵ: 5. Վևոս
- » պիանոս՝ Ժ. ԲՇՂԵ:

* Լուս. « ի վեսպասիանոսէ եղև աւերումն Երուսաղէմի եւ քանդումն Հրէից՝ վասն չարչարանացն Տեառն, որպէս Յովսեպոս ժամանակագիր պատմէ »:

Տխտու¹ նորին սրգի՝ երկու (ամ). եւ ետ հիպատս Բ. եւ վճարեցաւ ի սպազատանն:

Դամետիանոս² ամս եւթնեւտասն (Եւս. եր. 16). եւ ետ հիպատս Ժ. եւ սպանաւ:

Ներուաս՝ ամս երկուս (Եւս. եւ ամիսս 3), եւ ետ հիպատս Գ. եւ վճարեցաւ ի Սաղուստեան բուրաստանն:

Տրայիանոս³ իննեւտասն (Եւս. եւ ամիսս 6), եւ ետ հիպատս Ե. եւ վճարեցաւ ի Սեղինոնդ:

Ադրիանոս⁴ քսանեւերկուս (Եւս. 21). եւ ետ հիպատս Գ. եւ վճարեցաւ Նրոզեալ Թանչակալ (Եւս. ի Բայիես):

Անտոնիոս Բարեպաշտ՝ քսան եւ երիս. եւ ետ հիպատս Գ, հանգերձ սրբաւքն իւրովք Աւրեղիւ, եւ Բերաւ, եւ Ղուկեիւ. եւ վճարեցան ի Ղովրիոս:

Մարկոս⁵ Անտոնինոս՝ չորեքտասան (Եւս. 19). եւ ետ հիպատս Գ. Բերոսա եւ Ղուկիոսիւ. եւ վճարեցաւ ի Պաննոնիա:

Աշրեղիոս Բերոս (վերոս) ամս իննեւտասն. ետ հիպատս Գ, եւ վճարեցաւ:

Կոմոդոս⁶ ամս երեքտասան, ետ հիպատս Է. եւ Թաղեցաւ կինւզանի ի վիտիղեան ապարանն:

Էդիոս Պերտինակս՝ ամիսս վեց. (Եւս. ամ մի). եւ սպանաւ ի սպազատան:

Դիոկիոս Յուլիանոս՝ ** ամս հինգ եւ սպանաւ:

Ալպա Սեւերոս⁷ ամս հնգեւտասան. ետ հիպատս Ե.

Անտոնինոս⁸ Գևուսա, եւ Անտոնինոս⁹ Կարակաղոս՝ ամս եւթն. եւ ետ հիպատս Զ. եւ սպանան ի Խառան:

Մակրիանոս՝ ամ մի, եւ ետ հիպատս Ա. եւ սպանաւ ի Հոսիմ (Եւս. յԱրքեղայ):

- 1. ԶՈ. Տխտոս՝ Գ. ԲՇՂԸ: 2. Դամետրիանոս՝ Ժ. ԲՈԸ: 3. Տըւրայիանոս՝ ԺԹ. ԲՈԻԷ: 4. Ադրիանոս՝ ԻԱ. ԲՈԻԸ:
- » Տխտոս՝ ԻԳ. ԲՈՀԲ: 5. Մարկոս՝ ԺԹ. ԲՈՂԱ: 6. Կոմոդոս՝ ԺԳ. ԲԶԵ: 7. Սեւերոս՝ ԺԹ. ԲԶԻԳ: 8. Անտոնինոս՝ Է. ԲԶԼԱ: 9. Միւս Անտոնինոս՝ Գ. ԲԶԼԵ:

* Լուս. « Տրայիանոսի աւուրս յերկարեալ, աւե, զկեանս իւր Յովանուս աւետարանչի »:

** Լուս. « Ի Յուլիանոսի աւուրս վերամբարձեցաւ ծով »:

Արեքսանդրոս¹ Մամէ՝ երիս (Եւս. 13). ետ հիպատս Ա. եւ սպանաւ ի Մոզինախանաս:

Մարքիմիանոս² չորս (Եւս. 3). ետ հիպատս Ա. եւ սպանաւ յԱկիւղէիա:

Բաղդիևոս եւ Պուրջիոս՝ ամիսս տասն, եւ սպանան:

Գորյիանոս³ ամս վեց, եւ զանձն իւր խեղտեաց (Եւս. յԱփրիկէ):

Միւս Գորյիանոս՝ եւթն. ետ հիպատս Գ:

Գեկիոս⁴ ամս երկուս. ետ հիպատս Ա. սպանաւ ի հրասպարակին Սեմպրոմիլի (Եւս. յապարանս Արքիպրայ):

Պուրջիկիոս եւ Բաղբինոս սպանան ի Հոսիմ:

Փեղիպեակք⁵ ամս վեց (Եւս. նոյնպէս). ետ հիպատս Ե. սպանան ի Տիբրիեան բուրաստանն:

Գալբոս⁶ ամս երիս. ետ հիպատս Բ. եւ սպանաւ ի հրասպարակին Փաղամինայ:

Ուստիլիանոս՝ եւ Մեդիանոս (Եւս. Եմիդիանոս) ամս վեց, ետ հիպատս Բ. եւ սպանան ի Մեդիդան:

Ուլպիերիոս⁷ հնգեւտասան. ետ հիպատս Է. եւ սպանաւ ի Պարոս:

Գաղիևոս⁸ ամս երկուս. ետ հիպատս Ա:

Կրաւոյիոս⁹ ամս երիս (Եւս. ամ մի եւ ամիսս երիս). ետ հիպատս Բ. եւ վճարեցաւ ի Սիրմիոս:

Կիւնտիպրոս՝ ամս երկուտասան. ետ հիպատս Գ. սպանաւ յԱկիւղէիա (Եւս. յԱկուիլէա):

Աշրեղիանոս¹⁰ ամս վեց, ետ հիպատս Գ. սպանաւ ի նոր բանտին (Եւս. ի Հանոս գետ):

Տակիտոս ամիսս չորս (Եւս. 7). եւ սպանաւ ի Պանոս:

Փորթիանոս՝ ամիսս չորս (Եւս. աւուրս 84). եւ սպանաւ ի Տարսոմի:

Պուրթոս¹¹ ամս վեց (Եւս. եւ ամիսս 4). ետ հիպատս Ե. եւ սպանաւ ի Սերաէոս (Եւս. ի Սիրմիոն):

- 1. ԶՈ. Ալեքսանդր՝ ԺԳ. ԲԶԻԹ: 2. Մարքիմիանոս՝ Գ. ԲԶԻԲ: 3. Գորգիանոս՝ Զ. ԲԶԻԸ: 4. Գեկոս Բ. ԲԶԿԶ: 5. Փիլիպպոս՝ Զ. ԲԶԿԳ: 6. Գաղղ(ո)ոս՝ Ժ. ԲԶԿԹ: 7. Վաղերիանոս՝ ԺԹ. ԲԶԶԳ: 8. Գաղիանոս՝ Բ. ԻԶԶԶ: 9. Կրաւոյէոս՝ Ա. ԲԶԶԷ: 10. Աւրեղիանոս՝ Զ. ԲԶԶԳ: Աւետիղոս՝ Ա. ԲԶԶԳ: 11. Պարթոս՝ Է. ԲԶԱ:

* Լուս. « Ի Գեկիայ աւուրս ննջեցին սուրբ մանկուկն յԵփեսոս »:

Կարուս¹ վախճանեցաւ ի Միջագետս (Եւս. ի Սերեկիա Բարեւունի). եւ Կարինոս սպանաւ ի պատերազմին Կորնակայ (Եւս. ի Մարզեան կամ յԱրիսեան զաշտի). եւ Նումերիանոս սպանաւ ի Թրակ, ամս երկուս. ետուն հիպատիս Բ: Լինին ընդ ամենայն յԱզոտեայ ամբ 3ԺԵ:

Գիտկղետիանուս² * ամս քսան եւ երկուս (Եւս. 20). եւ հիպատի Ժ. եւ մեռաւ ի Գաղմատիա (Եւս. ի Սոզմոս):

Մաքսիմիանուս նորին որդի՝ իննեւտասն. եւ հիպատիս Ը. եւ ի յՈլբիտսին խեղդեցաւ (Եւս. ի Գաղղիա):

Մաքսիմուս եւ որ ընդ նմա՝ ութեւտասն. ետուն հիպատի Ը. ընդ Կարինոսի պատերազմեալ մեռան:

Կուստակ(դ)ուս՝ ամս չորեքտասան. եւ հիպատիս Զ. եւ մեռաւ ի Գաղիա ի պաղատան:

Մաքսիմիանուս, նորին որդի, ամս եւթն. եւ հիպատի Ա. եւ ի Տիրերիս զեա անկաւ:

Սերբերուս՝ ամս հինգ. եւ հիպատի Բ:

Ղիկիակես՝ ամս եւթնեւտասն. եւ հիպատի Գ:

Մաքսեւտիանուս եւ Գաղինոս՝ իննեւտասն. եւ հիպատիս Ժ. եւ մեռան ի Կիւղիկիա:

Գրատիանուս՝ ամս երկս, եւ մեռաւ:

Մեծեւ Կուստակիկուս³ ** երեսուն եւ երկուս (Եւս. 20). եւ հիպատիս Ը. եւ մեռաւ ի Կոստանդնուպոլիս:

Կուստակուս⁴, նորին որդի, ամս երեսուն եւ ինն. եւ հիպատի Ժ:

Կուստակուս⁴, նորին եղբայր, ամս վեցտասան. եւ հիպատի Գ:

Կուստակիկուս⁴ կրտսեր ամս քսան եւ երկս. եւ հիպատի Գ:

Իռիանուս⁵, փեսայ Կոստանդինոսի, ամս երկուս եւ կէս. եւ արար այլ կեսար ամս հինգ. եւ հիպատի Գ:

- 1. ԶՈ. Կարուս՝ Բ. ԲՊԳ. 2. Գիտկղետիանոս՝ ԻԲ. ԲՊԻԷ (Ե):
- » 3. Կոստանդիանոս՝ ԻԲ. ԲՊԻԷ: 4. Նորին որդիքն՝
- » ԻԳ. ԲՊԶԱ (?): 5. Յուլիանոս՝ Ա. ԲՊԶԲ:

* « Առ որով հալածուին եկեղեցեաց. եւ կենարար վարդապետութիւն փրկատուի պատմեցաւ Հայոց, ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի Պարթեւի »:

** « Մեծն Կոստանդիանոս շինէ զԲիզնէս կղզի. առ սովաւ դտաւ փայտ խաչին. առ սովաւ պայծառանայր մեծն Աթանասիոս Աղեքսանդրի եպիսկոպոս: Եւ Արիանոսը զաւրացան, եւ որոշեցաւ Աթանաս. լինի ժողով ի Նիկիա, եւ մերժի անաւրէնն Արիոս »:

Վաղեւտիանուս¹ * ամս երկուստասն. եւ հիպատի Գ:

Վաղես² նորին եղբայր՝ ամս չորեքտասան. եւ հիպատի Զ:

Վաղեւտիանուս կրտսեր քսան. եւ հիպատիս Գ:

Գրատիանուս³ եւ որ ընդ նմա՝ եւթնեւտասն. եւ հիպատիս Ե:

Թեոփոս մեծեւ⁴ ** երեսուն եւ վեց. եւ հիպատիս Գ:

Արկադիոս որդի⁵ նորա քսան եւ երեք. եւ հիպատիս Զ:

Ոնորիս⁵ նորին եղբայր՝ երեսուն եւ վեց. եւ հիպատիս ԺԳ:

Թեոփոս⁶ որդի Արկադի՝ յեսուն եւ երկուս. եւ հիպատիս ԺԸ:

Վաղեւտիանուս վերերեսեայն, եւ որք ընդ նմա՝ երեսուն. եւ հիպատիս Ը:

Մարկիանուս⁷ *** ամս հինգ. եւ հիպատիս Ա:

Ղեռովե⁸ մեծ՝ ամս իննեւտասն. եւ հիպատիս Է:

Աերեմիա՝ ամս վեց. եւ հիպատիս Ը:

Փոքր Ղեռովե՝ ամ մի. եւ հիպատի Ա:

Զեւեւե⁹ **** նորին հայր՝ ութեւտասն, ամիսս չորս:

Անատոսիոս¹⁰ քսան եւ եւթն, ամիսս երկուս:

Յուստիանուս¹¹ ամս ինն, աւուրս քսան եւ չորս:

Յուստինիանուս¹² երեսուն եւ ութ, եւ ամիսս հինգ:

Տիրերիոս¹³ ամս երկս:

Մաքսիկիւս¹⁴ ամս քսան, ամիսս չորս:

Փոկաս¹⁵ ամս ութ:

Երակիլիս¹⁶ ամս երեսուն:

- 1. ԶՈ. Վաղեւտիոս՝ Է. ԲՊԶԹ: 2. Վաղէս՝ Զ. ԲՊԳԷ: 3. Գրատիանոս՝ Զ. ԲՊԱ: 4. Թէոփոս մեծ ԺԵ. ԲՊԺԶ: 5. Նումերիանոս՝ ԻԳ. ԲՊԻ: 6. Թէոփոս փոքր՝ ԼԷ. ԲՊԶԷ: 7. Մարկիանոս՝ Է. ԲՊԶԳ: 8. Ղեռովեանք՝ ԺԹ. ՅԳ: 9. Զեւեւե՝ ԺԸ. ՅԻԱ: 10. Անատոս՝ ԻԵ. ՅԻԸ: 11. Յուստիանոս՝ Թ. ՅԾԷ: 12. Յուստինոս՝ ԼԸ. ՅԳԷ: Խուստիանոս՝ ԺԱ. ՅՃԶ: 13. Տիրերիոս՝ Զ. ՅՃԺԲ: 14. Մաքսիկիւս՝ Ի. ՅՃԼԲ: 15. Փոկաս՝ Ը. ՅՃԻ: 16. Երակիլիոս՝ Լ. ՅՃԶ: Կոստանդինոս՝ Ա. ՅՃԶԱ: Կոստանդին՝ Բ. ՅՃԶԳ: Լինին յԱղամայ ցայս վայր ամբ ՅՃԶԳ:

* « Ի Վաղեւտեանց աւուրս պայծառանայր Նանձիանձուին աստուածաբան, եւ որոշեցաւ սուրբն Ներսէս պարթեւն »:

** « Ի Թէոփոսի աւուրս լինի ժողով յԵփեսոս, եւ որոշի անաւրէնն Նեստոր: Եւ երեսեցան ի Հնդկաց զազանք, ցլափեղք, եւ ուղտիճք, եւ ձիանմանք, եւ այլք բազմադմէք: Եւ ի սորա ժԹ. ամին զարթեան սուրբ մանկուսքն ի յայրին Նիւքոս »:

*** « Ի սորա աւուրս եղեւ ժողով ի Վաղկեդոնի. եւ որոշի երանելին Գիոսկորոս ի Փլարիանոսէ հերձուածողէ: »

**** « Ի Զեւեւեի աւուրս պայծառանայր սուրբն Սիմեոն Սիւնական ի վերին Աղեքսանդրի: Եւ ի Ղեռովեի աւուրս պայծառանայր Տիմոթէոս Աղեքսանդրի երեցն »:

ԹԱԳԱԻՈՐԻ ՊԱՐՍԻԿԻ ՍԱՍԱՆԱԿԱՆԻ.

- Արտշիր ի սասանեան, յիսուն:
- Շապուհ յարաշրեան՝ ելթանասուն եւ երեք:
- Ներսէն ի շապհեան՝ տասն:
- Որմզի շապհեան՝ չորս:
- Շապուհ որմզեան՝ ելթանասուն եւ երեք:
- Արտշիր ի շապհեան՝ չորս:
- Վառ յարաշրեան՝ մեասասն:
- Յազկերտ վրամեան՝ քսան եւ մի:
- Վառ յազկերտեան՝ քսան եւ երկու:
- Յազկերտ վրամեան՝ իննեւտասն:
- Պերոզ իզկերտեան՝ քսան եւ ելթն:
- Վարարշ յազկերտեան՝ չորս:
- Զամաւոյ ի Պերոզայ՝ երկու:
- Կաւառ ի պերոզեան՝ քառասուն եւ մի:
- Խոսրով ի կաւառեան՝ քառասուն եւ ելթն:
- Որմզի խոսրովեան՝ երկուտասն:
- Խոսրով որմզեան՝ երեսուն եւ ութ:

ԵՒՍԵՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԻ. — Առ Մովսէսի ելթն ամիս զոր ծեցաւ խորանն (Եւս. Գր. Բ. էջ (106): Որթոյ զիւս ի Դիւնիսեայ ծանեաւ, ոչ ի Մեղեացոյն, զՍամիսովնէ ասն թէ կարի նշանաւոր էր զաւրովեամբ, մինչեւ համեմատել Հերակղի զործոցն (Եւս. Բ. էջ. 136): Առ Սողոմոնիւ հոմերոս պետէս ճանաչէր (Եւս. Բ. էջ. 142, 148): Եւ ութ ամ կատարեաց զշինած աւճարին Երուսաղեմի (Եւս. Բ. էջ. 168): Եւ առ սուլաւ ոմանք զՀոմերոս եւ զԵսիսդոս պատմեն (Պորթի. Ժամանակագրականք) լեալ:

Յովրամայ ութերորդ ամին Եղիսա վերացաւ յերկինս. եւ Գողոթիաի Ունազար որդի Ռեքարայ ճանաչիւր (Եւս. Բ. էջ. 160): Ի Յովթամայ առաջին ամին՝ Յունաց Ողիմպիազն կարգեցաւ: Առ Ամուլաւ եւ Պողոյա կին մարդ ի Հերբայեցիս մարգարեացաւ (Եւս. Բ. 170, ըստ Աւիրիկանոսի):

Եղեւսինեակ Եզդեոս թագաւորեաց, մինչ Տրիպոլոզմեան՝ զորմէ ասէ Փիլոսորքոս՝ երկայն նաւու շրջել, եւ ցորեան բաշխել.

եւ կարծել՝ թէ թոչուն աւճ իցէ նաւն. քանզի եւ ձեն այնպիսի իմն էր (Եւս. Բ. էջ 114):

ԵՊԻՓԱՆՈՒ. — Բեղոս թագաւորեաց ամենայն Ասորեստանեաց ամս վաթսուն եւ երկուս, բայց ի Հնդկաց: Բեղոս՝ յունարէն Դիոս, հայերէն Արամազդ, պարսկերէն Որմիզդ: (Եւս. Գր. Ա. եր. 25):

ԶՇամիրամայ բիւր առասպելս յաւգին. որ ունի զԱսիա. եւ զհող երկրին հարթէ վասն ջրհեղեղացն. եւ զԲաբելոնի նորոգէ եւ պարսպէ: (Եւս. Ա. 84 եւ 92):

Յերեսուն եւ հինգ ամի Շամիրամայ, Աբրահամու քառասուն եւ հինգ. սկիզբն քառասուն եւ մի յոբելինին:

Յորեզն՝ ըստ Եբրայեցոց՝ յիսուն ամ է: (Եւս. Բ. եր. 66):

Պերսեւս ի Պարսից վերայ զաւրաժողով եղև, եւ զԳորգոնա զլիսատեաց. եւ ինքն այլ կին արար զեղեցիկ, որ ապշեցուցանէր զտեսաւոսն զեղովն, մինչեւ քարանալ համարել: Զորմէ Դիլիմոս ասի (Եւս. Բ. եր. 118 անթերի).

Ամիսովն թերայեցի թագաւորեաց. զորմէ ի վիպի զայ՝ վին հին հարկանել, եւ զքարինս շնչեցուցանել. քանզի էին ապուշք ոմանք լսաւքն: (Եւս. Բ. եր. 120-122):

Առ Սիլովաքոց թագաւորութեամբն Պեղասոս՝ թերսւս ձի ինչ էր երազ, ստացուած կնոջ ուրուք: Իսկ Պաղեկատոս ասէ, թէ նա էր Բագերեփոն Տրպէսասոն: (Եւս. Բ. էջ. 118):

Դեկադոսի իրքն՝ որ կարծեցուցանէր, թէ պատկերս շարժունս անիցէ. քանզի նախ զոսս պատկերացն ի միմեանց զասանէր, զի այլքն կից զործեալ հասանէին: Եւ պատմէ Պաղե-

1. ԶՈ. կայսերաց Ա. Յանկէն անմիջապէս վերջ ունի. «Թագաւորք
 » Հայոց ի Նոյի նախնոյն մերոյ, որ է Ժ. րորդ յԱ.
 » դամայ. ի նախնէ սերեալ սոգոյ բազմացան եւ կղևն
 » առաջինքն Հայոց. — Յարթեթ, Գամբը, Թիրաս, Թոր-
 » գոմ, Հայկ, Արմենակ, Արամայիս, Ամասիա, Գե-
 » դամ, Հարամ, Արամ, Արայն, Անուշաւան, Պարէտ,
 » Արբակ, Զաւան, Փառնակ, Սուր, Հաւանակ, Վաշ-
 » տակ, Հայկակ, Ամբակ, Անակ, Շաւաշ, Նորայն,
 » Վստամ, Կար, Գոռակ, Հրանդ, Ընծակ, Գլակ, Հո-
 » րա, Զարմայր, Պերճ, Արբուն, Բագուկ, Հոյ, Յու-

փատոս՝ եթէ որպէս հանդերձ որդւոյն իւրով Ն(Ի)կարոսիւ նաւէ կալեալ փախեալ ի Նինեայ. եւ վասն չգտանելոյ սլատսպարան փախտեանն՝ համարեցաւ թռանել: (Եւս. Բ. էջ. 126):

Գղաւկոս Քիացի, որ զերկաթոյ զաւր իմացաւ, ճանաչէր (Եւս. Բ. եր. 180):

Եւ զՀիլդրեայ՝ զկնոջէ ումեմնէ, Պղատոյն պատմէ, թէ անհնարին.. փխտէս էր: Առ Նինեալ թագաւորութեամբն Ասորեստանեայց, Եզրիպտացոց կշոյ յեշտասաներորդ հարստութիւն. ըստ որում թագաւորէին յեշտասաներորդ թեբեէացելք՝ ամս հարիւր ինսուն: (Եւս. Բ. էջ. 128):

Եւթնեատաներորդ հարստութիւն՝ Հոլիւքն թագաւորէին ամս հարիւր եւ երեք: ԶԵզրիպտացոց թագաւորս Հոլիւս՝ ի գէպ է անուանել զՅոլմէփ եւ զԵղբարսն. զի երեւէին սորա ի ժամանակին՝ առ Հոլուացն Եզրիպտոսի իշխանութեամբ իջեալ Եզրիպտոս: (Եւս. Բ. էջ. 78):

Փրիքսոս, ըստ ոմանց, համարեցաւ հեծանել ի խոյ ոսկի գիսակ, եւ շրջել ընդ աւզս՝ հանդերձ Եզրեալ բերն իւրով փախուցեալ ի մաւրուէն, որ սպանանել կամէր զնա. եւ զիպեցաւ նա, որոյ նշանակն խոյ էր. իսկ... (Պաղեփատոս ասէ թէ) զայեակն որ ապրեցոյց զնա, խոյ կոչիւր: (Եւս. Բ. էջ. 116):

Ալիբիկանոս՝ առ թագաւորութեամբն Արտաշէսի համարէր զիմաստասէրսն. ուստի եւ Նեկտաներս յերջին թագաւոր Եզրիպտոսի, որ Փարաւոյն կոչիւր, գերծեալ զհեր զլիոյ՝ յայդակերպս փախեալ: Վասն Գանիմիդեայ առեւանկութեանն՝ Տրոյայ հաւրն Գանիմիդեայ եւ Տանտաղայ ճակատք լինէին, որպէս պատմէ Փանոկլ գէս: Ապա ուրեմն զուր են առասպելքն պեւտիկոսին, որ իբրեւ զարծուոյ իմն կուս բանս կարկատէր: (Եւս. Բ. էջ. 118):

- Չ Ո . սակ, Կապակ, Պարոյր, Հրաչեայ, Փառնաւագ, Պաճոյճ,
- » Կոռնակ, Միւս Հայկակ, Երուանդն սակաւակեաց,
- » Վաղարշակ, Արշակ, Արտաշէս, Տիգրան: Իսկ զկնի
- » այսոցիկ թագաւորէ Արշակ քաջ՝ ի գաւակէ Աբրահամու,
- » ի Քետուրական ծննդոց՝ որ եկեալ ի Հայս,
- » անուանք այս են. Աշրամ, Աբգար, Մանատրուկ,
- » Երուանդ, Արտաշէս, Տիրան, Վաղարշ, Խոսրով,
- » Տրդատ, Խոսրով, Ս(Տ)իրան, Արշակ, Պապ, Վարազդատ,
- » Արշակ, Վաղարշակ, Խոսրով, Վաւմ, Շապուհ,
- » Խոս(ր)ով, Արտաշէր՝ սկայորդի »:

Աթենացոց թագաւորան աղջկանն յափշտակութեան իրք յԱլեքանայ Մոզոսացոց թագաւորի, որոյ էր շուն մի յաղթանգամ Կերպերոս, զոր Պերթիուս սպան, եկեալ ի կնոջն առեւանկութիւն՝ թեսեալ հանդերձ, եւ զթեսեալ ապրեցոյց՝ որ մերձն էր յապականել, պատահեալ Հիրակղի: Իսկ վասն յայտնի վտանգին՝ ի գոխոց ելեալ կարծէր: Եւ պատմէ զայս Փիլոքորոս՝ յերկրորդում ատրիպոյն: (Եւս. Բ. էջ. 114-116):

Եւ Որփեւս թրակացի, որ աշակերտ Մուսոյ եւ Սեպայ էր. առ որովք Պորթիւրեանն Ոսթոյոս պեւտէս ճանաչէր: (Եւս. Բ. 126-127):

Առ Գատինացոց թագաւորան Իշացուցն եւ Գապիթեացն կոխն. Իշացուք՝ թեսաղացոց հեծեալքն էին, որպէս պատմէ Պաղեփատոս յառաջում ատթիլուջն: (Եւս. Բ. էջ. 128):

Մինտաւորոսի իրքն, զոր Փիլոքորոսն պատմէ, յերկրորդում ատթիլին, թէ Մինտաւորոս անուն զաւրալար ոմն էր՝ անագորոյն եւ խիստ բարոյիւք. զի Մինոս ի կուռի ագոնեալ ի վերայ Անարոգէ գիմէր. զոր սպանին Աթենացիքն, եւ ընդ կուռոյն յաղթեալ) պարգեւ զորդին տայր զԱնարիկեցիսն: Ուժդին էր Տաւրոս, եւ ամենեցուն (Եւս. Բ. էջ. 130 ամբողջ) . . . . . եւ զխոստացեալ որդին ապրեցուցանել ի պատերազմին ամբոխելոյ: Եւ վասն սոցին իրաց վկայ լինել Ելանոսացոցն (Եւս. Կնովսացոցն):

ՊԱՐՍԻՅ ԹԱԳԱՒՈՐԷ. — Առաջին Կիւրոս, երկրորդ Կամբիւսէս. թագաւորին Մոզքն եղբարք՝ ամս եւթն: Առ սորաւք սկսան զհուր պաշտել Պարսիկք, որ բերաւ յԵրուսաղէմէ ի Բակտրացիս: Եւ անտի յԱթաշ փոխեցաւ. զի եւ անուն մոզին Աթաշլշնասոպ կոչէր: Առ Արտաշէսիւ թուի լեալ Եսթերայ իրքն, որ ի Հրէից պատմի, թէ նոյն իցէ որ առ Երբայիցիսն Արշաւիրն անուանի, եւ ըստ եւթնամանից թարգմանութեան՝ Արտաշէս կոչի:

Նեձմի երբայեցի, տակասից պեւ Արտաշէսի արքայի, արձակեալ կանգնէ զքաղաքն, եւ ածէ զպարիսպսն, եւ կատարէ զգործն յերեսուն եւ երկու ամի նորին Երկայնածեռն Արտաշէսի: Առ Գարեհիւ խորթիւ արար սպառումն թագաւորութեան Պարսից եւ Մարաց, Քաղեպացոց, եւ Ասորաց, եւ Գլաց, եւ այլ բազում ազգաց՝ մակեդոնեան Ալեքսանդրոս. եւ միահեծան կալաւ զթագաւորութիւնսն: (Եւս. Բ. եր. 224 եւ Ա. եր. 104):

ի Դարեհէ արշարայ՝ Բարեղացոց թագաւորութիւնն ի Պարթևս փոխեցաւ, ի յիններորդի հինգերորդի ողիմպիական. եւ Պարթևք ի Մակեդոնացոց ապստամբեցին, եւ ի նոցանէ թագաւորեաց Արշակ քաջ (Եւս. Բ. 232). որք կարսն զրացաւորոշիւնն ան չղբքնարիչք քսան եւ երկուս, միեչեւ յաւուրս Արտաշրի:

Նումաս Պոմպիլիոս կայսր՝ երկուս ամիսս յաւել ի տարի, զՅանուարի եւ զՓեբրուարի. զի յառաջ տասն ամիս էր տարին. նաև զԿրայիտովիլիսիւնն ի հիմանց շինեաց: Նոյն եւ... (զԳոնդիարիսն եւ Աստարիս՝ փայտեղէն եւ խեցեղէն լումայս): (Եւս. Բ. Բ. 178):

Իսկ Տուղլոս (Ոս)Տիդիոս, Հոմոմայեցոց թագաւոր, արկանէ ի կիր զծիրանիս, զսսկի զաւազանսն. եւ վասն նորին ի տուն նորա փայղատակունք տեղացին յերկնից. եւ նա խարշեալ սասակէր: (Եւս. Բ. 184):

Ձի Ուլաննէ առաքելոյ եւ աւետարանչէ՝ մինչեւ ցՏրախնոսի ժամանակն պատէ յերկարել զկեանս իւր Իրէանոս: (Եւս. Բ. 192):

Եւ Բասիդիլիէս հերձուածոյ ընդ այն ժամանակս էր: (Եւս. Բ. 196):

Նովատէս յեկեղեցոյ ճեղքեցաւ, որ զնաւախանոսաց հերձուածն յարոյց: (Եւս. Բ. 198):

ՅԱնաիոք եպիսկոպոս նստաւ Պաւլ Սամոստացի, որ հերեւախիոս գտեալ՝ մերժեցաւ. վասն զի զառողջ կանոնս որոշեալ, զԱրտեմանի ազանդն նորոգեաց (Եւս. Բ. 199), որ ընդ հաւատարմսն զնոց Յովակիմն աւետարանչի՝ կարգաւք եւ կրօնիչք:

ԿԱՅՍԵՐԲ ԼՈՌՈՎՄՈՅ 1) ԹԷ ՈՐՉԱՓ ԱՄՔ ԿԱՍՆ

ԿԱՄ ԱՄԻՍԲ,

Ե Ի ԶԻՆՉ ԳՈՐԾ ԳՈՐԾ ԵՅԱՆ 1

ԳԱՅԻՈՍ՝ որ կոչեցան Յուլիոս՝ ամս երիս, եւ ամիսս երիս (ԻԲՈ. « Նոր »): Սա առաջին եկաց ի Հոովմ ինքնակալ կայսր, յերրորդ ամին կղէտպարեայ Եզիպտոսի եւ Ալեքսանդրի թագաւորի, յեա դապարելոյն Անաիոքայ Ասորոց թագաւորութեանն, ի ճՁԳ 2) Ողիմպիական, ի ԶԲ. ամի Հոովմ քաղաքի շինութեան: Ի Հրէից քահանայապետութեանն Հիւրիանոսի, որ էր աներ Հերովիլ՝ հաւրն Արքեպաուսի, եւ Լիւսինայ, եւ Անթիպատոսի, եւ Հերովիլի, եւ Փիդիպատոսի. որ եւ ինքն իսկ Յուլիոս եգիպ զլուսնայոյցն Հոովմոց. եւ զԲիսեքիստոնն (Bissexti) կարգեաց... (ԻԲՈ. « սրք ») եւ ամք յառաջ քան զնուլ նհանջին. եւ զկիւնիպոս (ԻԲՈ. « զկնի Տիւղլոս ամոյ ») ամիս՝ Յուլիս անուանեաց. վասն յայն ամսեան ծնանելոյն:

- 1. ԶՈ. Հայկ — Արշակունի թագաւորաց Յանկէն անմիջաւոր
- » պէս ետքը կը յարէ. « Հոռոմոց քաղաւորք ».
- » Գայիոս Յուլիոս, առաջին թագաւոր Հոռոմոց, կա-
- » լաւ ամս է: Յետ սորա Ազոտոս՝ ամս ԾԶ: Ի սորա
- » ԽԲ. ամին ծնանի Յիսուս Բրիտոս՝ որդին Աս-

1). Գրուածիս տպագրութիւնը յառաջացած ժամանակ գտանք, վանացս Մատենադարանին մէջ, ուրիշ օրինակ մ'եւս. այն է՝ թիւ 1245 (ԻԲ. Ոսկեփորիկը) գրուած ի թու. ՈՒՄԳ, որ կը պարունակէ ամբողջապէս կայսերաց պատմութիւնը. այսինքն է՝ Գայիոս Յուլիոսէն սկսեալ մինչեւ Խաղապ տիրապետութիւնը Հայոց վրայ. յամին ճԼԳ, հետեւեալ վերնագրի ներքեւ. կայսերք Հոռոմայեցոց, եւ գործք եոցս:

Գրչագիրս՝ որչափ որ ընդհանուր կերպով կը գուզնթմանայ Շիրակացոյ ժամանակագրութեան, բայց մասնական իրաց նկատմամբ՝ ունի անկէց նշանաւոր տարբերութիւններ, որոնք մերթ ընդ մերթ Էճ գրչագրին կը համաձայնին: Գէթ յատուկ անուանց եւ թուականներուն վերաբերեալ տարբերութիւնքը փակագծի մէջ կը նշանակենք, առնթեր Շիրակացոյ ընագրին — ԻԲՈ մենատառերով —. իսկ աւելին կամ պակասորդ տեղերն ալ կը զնենք ի ստորեւ, մեր ծանօթագրութեանց կարգին մէջ, ի հարկէ նոյն մենատառերով եւ չափերով:

2). Աստի մինչեւ « շինութեան » չունի ԻԲՈ:

ԱԻԳՈՍՏՈՍ, ամս յիսուն եւ վեց, եւ ամիսս վեց. Սերաստոս
Հորատիոս, յորՆորՆեցաւ եւ զՍեքոստոս (ԻԲՈ. « զՍեքիտոս »)
ամիս՝ Ազոստոս անուանեաց, վասն ի նոյն ամսեան իւրոյ ծնուն-
դեանն լինելոյ: (Եւս. Բ. 256):

Եւ համարէն աիրեաց ամենայն Հոովմայեցոց եւ Յունաց:
Ի սորա քսաներորդի (ԻԲՈ. « Ի. զի » միայն) եւթներորդի ամի սպա-
նաւ Կղեոպար Աղեքսանդրի եւ Եղիպտոսի թագաւոր. եւ եղին
նաւաճեալք ընդ Հոովմայեցոց: Ի սորա քստասներորդ երկրորդ
ամի ծնանի Յիսուս Քրիստոս ի Բեթղեմ Հրէաստանի: (Եւս. Բ.
էջ 252-253): Լինին յԱզամայ մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի ամբ
ԲՄԿԴ:

Եւ 1) էր Հրէից րագաւոր Հերովդես աշրագրի, Անտիպատրեայ
Ասիարեանցոյ, եւ մաւր Եւրոսայ արաւացոյ: (Եւս. Բ. էջ. 254):

Ի սորա երեսուն եւ մի ամի եղեւ ծնունդն Քրիստոսի. եւ
յերեսներորդի երրորդի կոտորեաց զԵսեղուսն ի Բերդեմ. եւ 2)
յիս երեք ամի զան հարուածովք սատակեցաւ: Այս ի սոսոյգ
ժամանակադրական պատմութենէ ընդարինակեցաւ: (Եւս. Բ. էջ
260): Իսկ ըստ այլոց՝ այսպէս ունի պատմութիւնք. ըստ Հրէից
մինչեւ ի ծնունդն՝ ամբ չորս հազար. ըստ Շամրոացոց՝ չորս
հազար. ըստ յունակ(ց) Եպիփանոս Կիպրացոյ պատմաբանն 3)
հինգ հազար հինգ հարիւր. (Մալ. Ժամանակագր. էջ 228). ըստ
Քրոնիկոնի բաղմավէպ պատմութեանն՝ հինգ հազար հարիւր ինն-
սուն եւ ութ:

ՏԻԲԵՐԻՈՍ՝ ամս քսան եւ երիս (ԻԲՈ. « քսան եւ չորս »). ի
սորա հնգետասան ամին զայ ի մկրտութիւն Յիսուս Քրիստոս՝ ի

- ՉՈ. տուծոյ, ի Բեղդէմ Հրէաստանի. ի սմին ամի ժողո-
- » վին Աբրահամէ մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի ամբս
- » ... ԺԵ: Տիտոս՝ (Տիբերիոս) ամս ԻԳ: Ի սորա ԺԵ ամին
- » մկրտի Քրիստոս, եւ ի ԺԹ. չարչարի: Միւս Գայիոս՝ ամս
- » Գ: Կղոթիոս՝ ամս ԺԳ: Երեոն՝ ամս ԺԳ: Վէսպիանոս՝
- » ամս Ժ: Տիտոս՝ որ զՀրէայս պաշարեաց, եւ Երուսա-
- » ղէմ ի հիմանց բրեաց. եւ ԾԶ. բիւր արանց կոտո-
- » րեաց սրով եւ սովով, որպէս պատմէ Յովսիպոս, եւ

1). Աստի մինչեւ « Արարացոյ » չունի ԻԲՈ:
 2). Ասկէ մինչեւ « սատակեցաւ » չունի ԻԲՈ:
 3). Կոտորուած բառերը չունի ԻԲՈ:

Յարդանան գետ, առ Յովաննէս. եւ ի վեշտասան ամին զԼիստեցաւ
Մկրտիչն. եւ յաւթուասներորդին (ԻԲՈ. « յեւթն եւ ասներոր-
դին ») խաչեցաւ Քրիստոս ի Հրէիցն. եւ յիննետասներորդ ամին՝
քարիտծեցաւ Ստեփանոս. եւ ի նոյն ամի ընտրեցաւ Պաւղոս յա-
նաքելութիւն: Եւ էր յԵրուսաղէմ եպիսկոպոս Յակոբոս եղբայրն
Տեան. եւ ի նոյն ժամանակս էր Յովսիպոս պատմագիր 1): (Եւս.
Բ. էջ. 266):

Եւ տեղեկացեալ Տիրբը վասն սքանչելագործ նշանայն Քրիս-
տոսի, լնկրեաց առ ինքն զՊիղատոս: Իսկ նա երկուցեալ ի տան-
ջանաց, մինչդեռ յովկիանոս նաւէին, մասն անձին իւրոյ եղեւ,
եւ ընդեցաւ ի ծով: (Եւս. Բ. էջ 266 տարբեր):

Առ սովաւ էր Աբգար թագաւոր Հայոց՝ 2) յՈւրհայի, որոյ
գրեալ թուղթ առ Փրկիչն ի ժամանակի խաչելութեանն, ընկա-
լաւ թուղթ պատասխանոյ, արհնելով զքաղաքն, ցուցեալ նմա
զկատարումն ելիցն իւրոց՝ որ յԵրուսաղէմ. եւ յուսայ ի գրեալն
ստաքել առաքեալ մի առ նա, յաշակերտաց իւրոց՝ բժշկել զհի-
ւանդութիւն նորա. զի էր նա պատաղրոս յսոից իւրոց: Իսկ
ըստ հրամանի Փրկիչին մերոյ թաղեոս, որ էր մի յեւթանաս-
նիցն, եկն յՈւրհա առ Աբգար թագաւոր, եւ բժշկեաց զնա, եւ
մկրտեաց ամենայն տամբ իւրով: Եւ շինեալ անդ եկեղեցի՝ ձեռ-
նադրեաց քահանայ զԱզէ, որ էր կերպասագործ թագաւորին:

Եւ եկեալ զնաց անտի ի Հայս՝ քարոզել զբանն կենաց:
Իբրև զգաց զգալուստ նորա Սանաարուկ արքայ Հայոց, զնաց ընդ
ատաջ նորա, եւ սպան զնա յԱրտազ զաւառի, ի գեաւդն ի Բագրոս:

- ՉՈ. այլ Խ բիւր գերեաց՝ վաճառակուր արարեալ: Եւ
- » պատճառն այնչափ բազմութեան ի քաղաքին գտանե-
- » լոյ՝ զգատիկ պասեքաց տօնն ասէ լինել. յորժամ ա-
- » մենայն ազգն ի մի վայր ժողովեալ էին, եւ միանգա-
- » մայն իբրև ի բանտի արգելեալն: — Պարտ եւ պատ-
- » շաճ էր նոցա, որ զկենարարն մեր՝ յայնմ տանի
- » նենգեցին, յայնմ տանի եւ զհատուցումն ընդունել:

1). ԻԲՈ ունի հոս « եւ Փիլոն ժամանակագիր »:

2). Յուլ. Ափրիկանոսէն եւ Լաբուրնայէն սկսեալ՝ շատեր կը պատմաբան
թագաւորիս եւ Քրիստոսի Տեան մերոյ հետ ունեցած յարաբերութեան մասին.
սակայն այս հատուածս իր ազգայնական մանր պարագաներով Մ. Խորենացիէն առ-
նուած կ'երեւի, ըստ վկայարանութեան սրբոյն Սանդիսոյ եւ Թագէտսի:

ԳԱՅԻՈՍ՝ ամս երիս, եւ ամիսս երիս (ԻԲՈ. « և ամիսս Գ »): Ի սորա յառաջնում ամին Մարկոս աւետարանիչ յԱղեքսանդրէ՛ յԵգիպտոս քարոզեաց զաւետարանն, եւ եկեաց ամս քսան եւ երկուս, եւ մարտիրոսացաւ ի Բիւիւղուս 1): (Եւս. Գր. Բ. եր. 268): . . . . .

ԿՂԱԻԳԻՈՍ՝ ամս չորեքտասան (ԻԲՈ. « երեքտասան »), եւ ամիսս ինն: Աս 2) սովաւ եղև սովն համաշխարհական: (Եւս. Բ. 268): Եւ ընդ նոյն ժամանակս Հերովդէս՝ եղբայր Արքեպայոսի՝ սպան զՅակոբոս զեղբայրն Յովաննու սրով. որ յառաջագոյն զլիստեանց զՄկրտիչն Յովաննէս:

Եւ ի նոյն ժամանակս Պետրոս առաքեալ՝ զԱնտիոքացւոց եկեղեցին հաստատեաց: Եւ գնացեալ ի Հոովմ, անդ զաւետարանն քարոզեաց: Եւ եկաց անդ անաջնորդ եկեղեցւոյն ամս քսան: Իսկ յետ Պետրոսի առաքելոյ՝ եկաց եպիսկոպոս առաջին յԱնտիոք՝ Եւոզիոս: (Եւս. Բ. էջ 268):

ՆԵՐՈՎՆ, ամս երեքտասան եւ ամիսս ութ (ԻԲՈ. « ինն »): Ի սորա եւթներորդում ամի՝ Յակոբոս եղբայրն Տեառն քարկածեցաւ ի Հրէկց, վասն (քարոզելոյն) զՅիսուսէ՛ գոլ որդի Աստուծոյ: Եւ եկաց յետ նորա եպիսկոպոս յԵրուսաղէմ Սիմոն: (Եւս. Բ. եր 270):

Եւ յերեքտասաներորդին (ԻԲՈ. « յեւթնատասաներորդին ») սպան զՊաւլոս եւ Պետրոս, ի Հոովմ, Ներոն: (Եւս. Բ. 272): Եւ յետ սակաւ աւուրց յարուցեալ քաղաքն ի վերայ նորա, փախեաւ, եւ կենդանւոյն թաղեցաւ: (Եւս. Բ. էջ 273 « անձին արար » կ'րտէ): Եւ եկաց յետ առաքելոյն Պետրոսի առաջին եպիսկոպոս ի Հոովմ Ղինոս՝ ամս երեքտասան (ԻԲՈ. « ԺԴ »):

- 2 Ո . Եւ ժողովի ամենայն ժամանակն մինչեւ յերկրորդ ամս վէսպիանոսի, յորում եղև յետին աւրն, եւ ի
- > ժէ. ամի Տիբերեայ կայսեր. եւ իսկ ի սմանէ կենաւ
- > րար քարոզութեանն՝ ամք ի: Տիտոս՝ ամս Բ: Դեռև
- > տիսանոս՝ ամս ԺԶ: Եւ երկրորդ յետ Ներոնի՝ Գոմեւ
- > տիանոս հալածեաց զքրիստոնէայս. առ որով առա
- > քեալն Յովաննէս ի Պատմոս կղզին տուաւ, ուր
- > զՅայտնութիւնն լինէր նմա տեսանել: Ներոնոս՝ ամս Ա:

1) ԻԲՈ. « Ի Բուկկոս Իրոսացն ? »: Յետ նորա նստաւ առաջին եպիսկոպոս յԱղեքսանդրիա՝ Անիանոս ամս ԻԶ »:

2) Աստի մինչեւ « համաշխարհական » չունի ԻԲՈ :

ՎԵՍՊԱՆԻՈՍ՝ ամս տասն. ի սորա եւթներորդում (ԻԲՈ. « Ե. զի ») ամին Տիտոս որդի նորին պարշարեաց զԵրուսաղէմ, եւ ան գնա ի Զատիին. եւ բրեաց ի հիմանց զքաղաքն. եւ (ԻԲՈ. « վեց ») զբերս արանց կոտորեաց: Պատմէ եւ Յովսեփոս՝ սովաւ եւ սրով՝ հարիւր քսան բիւրս կոտորեալ. եւ այլ եւս բիւրս յիսուն՝ զերեաց, եւ վաճառակուր արար յաւտար ազգս: (Եւս. Բ. 272):

Իսկ հառատացեալքն՝ որ էին ի քաղաքին, յառաջագոյն հրաւան առեալ ի հրեշտակէ սրբոյ՝ զնալ ի քաղաքին, եւ երեսը բնակեցան ի քաղաքի մի, որ կոչի Փաղաղեղայ (ԻԲՈ. « Փաղեղա »), մաշա ի կողմանս Սիլիբրացոց Պոդայ 1):

ՏԻՏՈՍ՝ ամս երկուս. առ սովաւ Բեսիոս (ԻԲՈ. « Բեսիոս ») լեանն պատանեցաւ, եւ հուր շնչեաց, զքաղաքս եւ զգաւաս այրեցեալ: (Եւս. Բ. էջ 276):

ԴՈՍՏԵՍԱՆԻՈՍ՝ եւթնուտասան (ԻԲՈ. « Գեւեմտիանոս ամս ԾԶ »): Ի սորա չորրորդ (ԻԲՈ. « երրորդ ») ամի տուաւ Յովաննէս ի Պատմէոս (ԻԲՈ. « ի Պատմոս ») կղզի՝ վասն բանին Աստուծոյ: Աս սովաւ երեւեցաւ Մենանդրոս, որ էր աշակերտ Սիմոնի կախարդի. եւ 2) էր նա շամբտացի, ի գեղջէ Բիբրաւ 3). եւ ասէր նա զանձնէ, թէ՛ Ես եմ Փրկիչն, որ ի վերուստ իջեալ. եւ թէ որք ինձ հաւատան եւ մկրտին, յինչն կեանս յախանեալանս, մշտնջենաւորս ունին յայսմ աշխարհի. եւ կան մնան ասանց ծերանալոյ եւ մեռանելոյ: Եւ ի սոյն ժամանակի էր հերձուածն Աքիւսովնի (Եբթովն), եւ կերինթոսի, եւ Նիկաղաուսացւոցն: Քանզի Աբիսովն ի հերբայեցւոց լեզուն աղքատ կոչի. եւ ասէր նա, թէ զմնունքն Տեառն ի Կուսէն եւ ի Հոզուոյն սրբոյ ոչ ուրանամ. բայց ի սկզբաննէ ոչ էր նա ընդ Հաւր, եւ իմաստութիւն եւ զարու-

- 2 Ո . Տրայիանոս՝ ամս ԺԹ: Անդրիանոս ամս ԻԱ: Անտոնինոս, որ կոչեցան Բարեպաշտաւն, ամս ԻԳ:
- > Մարկոս՝ ԺԹ: Կրմուրոս՝ ԺԳ: Պերտիկեար՝ Ա: Սեւերոս՝ ԺԸ: Անտոն՝ Գ: Աղեքսանդր՝ ԺԳ: Մարտիանոս՝ Գ: Գորգիանոս՝ 2: Փիլիպպոս՝ Է: Դեկոս՝ Ա: Գաղղոս Գ: Վաղերիանոս՝ ԺԵ: Կոզիմոս՝ Ա: Ալեքտիանոս՝ 2: Տակիտոս եւ Պետրոս՝ 2: Կարոս՝ Գ: Գիւլիղեաիանոս՝ Ի: Կոստանդիանոս՝ 1,Գ: Կոստաս եւ

1) Վերջին բառերը չունի ԻԲՈ :

2) Ասկէ մինչեւ « նենգութիւն » չունի ԻԲՈ :

3) Յուստինոս՝ Քաթաղեղէ (տես եւ Եւս. Պատմ. ԵԿ. Էր. 202) եւ Քրիստոսոս:

Թիւն Աստուծոյ: Եւ զշաբաթս եւ զայդ վարս իբրեւ զՀրեայս պա-
հէր. բայց զմիաշաբաթ իբրեւ զհաւատացեալս պահէր. եւ զառա-
քեալ կոչէ աւրէնս խոստորնակս:

Իսկ կերինթոս ասէր, ասէ. Ուսեալ եմ ես ի հրեշտակաց,
թէ յետ յարութեանն լինելոց է արքայութիւն ի վերայ երկրի: Եւ
զարձեալ զցանկութիւն մարմնոյ միւսանգամ ի մէջ Երուսաղէմի
եմք լինելոց գործել. եւ ըստ թուոյ հազար ամաց լինելոց է ասն
հարսանեաց: Եւ ի սոյն ժամանակս էին եպիսկոպոսք տեսուչք
եկեղեցեաց ի կողմանս կողմանս, որք զրեցին խառն ընդդէմ
Մարկիոսի եւ Վաղենտինոսի. Երուսաղեմի եկեղեցւոյն՝ Կասիա-
նոս, Աղեքսանդրացոց՝ Ագրիպիանոս, Անտիոքացոց՝ Թէոփիլոս,
Հոովմայեցոց՝ Սովաեր, յետ որոյ Աղիւթիւրոս. Փիլիպպոս՝ Գոր-
ախնացոց, Մեղեդոս՝ Սարգիսցոց, Ապոլինարիս՝ Յարապաւղիս,
Դիոնիսիոս՝ Կորնթացոց, Պոպղիոս՝ Աթենացոց: Սա պատմէ
վասն քաղաքին իւրոյ, թէ ապականեցան ի հաւատոց, եւ մերձ
էին յետս դառնալ. յետ որոյ Կորնթոս եկաց եպիսկոպոս եւ
հաստատեաց զնոսս ի հաւատս աւետարանին: Եւ պատմէ վասն
իւր, թէ ազաչեցին զիս եզրարքն՝ զրել թուղթ առ Կորնթացիսն՝
վասն հաւատոցն. եւ առին լցին զնոսս առաքեալքն՝ սատանայի
որոշմամբ: Եւ չեն ինչ զարմանք. զի եւ ի գիրս Տիտոն մերոյ
փոփոխեցին ոմանք, եւ արկին նենդութիւն: (Եւս. Պատմ. եկ. եր.
204):

ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՏՈՆԻՆՈՒ 1) ամս հնգեաւասան (ԻԲՈ. «ԺԹ, ե
ամիս մի »): Սա ել ի պատերազմ ի Կուսզս (ԻԲՈ. չունի) ընդ

- Ձ Ո . Կրտստանդիլե՝ Ա: Յորիանոս՝ Ա: Վաղես՝ Ձ: Վա-
- » ղենտիանոս՝ Է: Գրաստիանոս՝ Է: Թեոդոս մեծե՝
- » ԺԷ: Արիպ եւ Ոկորիոս՝ ԻԳ: Թեոդոս փոքրե՝ ԼԲ:
- » Մարկիանոս՝ Ձ: Ղեռնդ՝ Է: Մարկոս (?) Է: Անաս-
- » տաս՝ Ժ: Յոռասիկոս՝ Ժ: Յոռաստեոս՝ ԼԹ: Տի-
- » լիւր՝ Է: Մաշրիկ՝ Ի: Փովիաս՝ Ը, մինչեւ ի գալն
- » Խոսրովու յԱրմզգան արքայից արքայի: Յազամայ
- » մինչեւ ի Ջրհեղեղն ամք ՍՄԽԲ: Եւ ի Ջրհեղեղէն մինչեւ

1). Հոս կը ծանօթագրէ գաղափարոյն. « Ի լուս. յաւել ոմն՝ ոչ նոր գրիչ. Աստ պակաս Երուսա, եւ Տրախանոս, եւ Ադրիանոս, որ քէ ընդօրինակես, եւ զնոսս գրես. — եւ զգիշիկ որդիս ի բարի յիշես: A proposito ԻԲՈ զբնագրին ունի ամբողջապէս, այսպէս. « Երուսա՝ ամ մի եւ ամիս Գ: Զսա սնկղիտոսն

Գերմանիկս, եւ ընդ Սարմատս. եւ նեղեցան զաւրն ի ծարաւոյ. եւ զունդ մի ի զինորացն՝ որ էին քրիստոնեայք՝ ի Մեդիոսիկեայ (ԻԲՈ. չունի), յաղաւթս կացեալ առ Աստուած 1) ծուր եղեալ ի վե-
րայ երկրի. եւ մինչդեռ թշնամիքն զարմացեալ հայէին, եղև յան-
կարծակի շարժումն մեծ, եւ որոտումն, եւ կայծակուեք անզացին ի
վերայ թշնամեացն, եւ... ցան (ԻԲՈ. « սատակեցան »). եւ ան-
ձրեալ ջրոցն ընդարձակեցան զաւրքն: (Եւս. Բ. էջ 290) Ի նոյն
ժամանակս 2) յարեաւ հերձուածն Կրետացոց, որոց պատճառք
Տրախանոս եղև հերձուածոյն Կրետացոց, աշակերտ Յուստինոս
սի: Ձի զաշխարհ աներեւոյթ ասն, եւ զամուսնութիւն՝ պտնկութիւն
եւ ապականութիւն. եւ զկերակուրս խոտն: Իսկ Սեւերոս հաստատեաց
զայս ազանդ, եւ կոչին Սեւերիանոսք: Սորա հայհոյն զՊաւղոս, եւ
զԳործս առաքելոցն ոչ ընդունին. բայց ինքն Տրախանոս հաստա-
տեաց եւ եղ աւետարան. եւ կոչեաց Յատակատովե. այսինքն է՝
խոնակութիւն. եւ առ բազումս կայ մինչեւ ցայսար: Ի նոյն իսկ
ի ժամանակս էր Բարզաճան արամացի՝ յՈւրհայի. այր երեւելի եւ
իմաստուն, եւ լեզուաւ կ(որովի) ընդդէմ ամենային հերձուա-
ծողաց: Բայց էր սա յոռալ յուսման ընդ Վաղենտինոսի. եւ
իբրև զիտաց՝ անարգեաց զբազում պատմութիւն նորա, այդ ոչ

- Ձ Ո . յառաջին ամս Աբրահամու՝ ամք ՁԽԲ: Եւ յառաջին ա-
- » մէն Աբրահամու՝ մինչեւ ի Մովսէս եւ յելսն Խորայէղի
- » ՇԷ: Եւ յելից ժողովրդեանն՝ մինչեւ ցՄողոմաւն եւ ի
- » շինուած տաճարին՝ ամք ՆԶ: Եւ ի շինուածոյ տաճարին՝
- » մինչեւ ցԶօրաբաբէլ եւ յերկրորդ շինուած տաճարին՝
- » ամք ՇԺԲ: Եւ ի Զօրաբաբէլէ եւ ի շինուածէ տա-

աստուած համարեցաւ. եւ սատակեցաւ ախտի՝ ի Սաղուստան բուրաստանին: Առ սովա արձակեալ Յոնանէս ի կղզի՝ զարձաւ յԵփեսոս, եւ անդ զաւետա-
րանն գրեաց:

Տրախանոս՝ թագաւորէ ամս ԺԹ, եւ ամիս Ձ: Առ սովա եղև հալածումն
եկեղեցւոյ: Ի ձեռն սորա խաչեցաւ Շմաւոն Կղեոպեանց՝ եպիսկոպոս Երուսաղէմի,
յետ Յակոբոս եղբոր Տեառն, որ էր եղբարորդի հաւր նորա՝ սպանաւ, կացեալ
ամս ձի. եւ ի Ժ. երորդ ամի Տրախանոսի հանգեաւ Յոնանէս յԵփեսոս:

Աշրիանոս՝ թագաւորէ ամս ԻԱ: Սա եկեալ Երուսաղէմ, ետես յառակեալ
զբաղաքն, եւ հրամայեաց շինել զնա:

Տիտոս՝ հանդերձ որդւովքն Աւրեղաւ եւ Կուկիանոսի՝ թագաւորէ ամս ԻԳ: »:

- 1). Ասկէ մինչեւ « հայէին » չունի ԻԲՈ:
- 2). Ասկէ մինչեւ « հերձուածոյն » չունի ԻԲՈ:

լիով կատարելապէս ջնջեալ զառաջին հերձուածոյն: (Եւս. Պատմ. եկ. եր. 312):

ԿՈՄԻԴՈՍ՝ ամս չորեքտասան (ԻԲՈ. « Կոմիդոս՝ ամս ԺԳ »).
ի սորա 1) աւուրս Թեոփոտոն Պոնտացի՝ ի հերձուածոյն Մար-
կիովիլի՝ երրորդ թարգմանութիւն արար: Աս սուլաւ էր աղանդն
Ապոկղիայ, որ հպարտացեալն էր յայլիս ծերութեանն. և մի սկիզբն
խոստովանի. և վասն մարդարէութեանցն ասէ, թէ ի հոգւոյ հա-
կառակութեանց են. և ասէր զանձնէ իւրմէ ուսուցիչ և լարաւ-
պետ. և ոչ զիսէր հաստատել՝ զոր ուսուցանէին: Եւ բազում ինչ
հայհոյեաց զՄովսէս, և ընդ նմին զԲանն Աստուծոյ Հայհոյեաց
բազում խաւսիւք իւրովք. զի և նա ի հրապոյրս անկեալ ի բանս
կուսի միոյ զիւսհարի: Եւ պատմէ Արագովն՝ աշակերտ Տերախա-
նոսի՝ ի Հոովմ բազաքի, որոյ եղեալ էր զիւս նշանաւորս ընդդէմ
Մարկիովիլի. և ի սոյն ժամանակս էր հերձուած սուս մարդա-
րէութեանն Փոխւաքացոց, և աղանդն Փղարխանոսի, և Փաղեստո-
սի, և մուրութիւնն Թարգիտոսոսի: (Եւս. Պատմ. եկ. 368-371,
և Քր. Բ. էջ 290): Զի Փոխւաքացոց կուրութեան եղև առաջնորդ
Մոնտանոս, որ էր ի միւսում Փոխւաքացոց ի զեղջէ, զի անուն էր
նորա Բէբլու (Արեղրու կամ Արգարա). և արի զթոյնս իւր ի կող-
մանս Ասիացոց. և ասէր Մոնտանոս զանձնէ, թէ Ես եմ հոգին
բարեխաւս: Եւ Պրիսկիլա և Մաքսիմիլա կանայք մարդարէք Մոն-
տանայ. և ոգին պիղծ Մաքսիմիլա՝ ասէր, թէ Հալածիմ ես գայլ
ի գառանց. չեմ գայլ, այլ բան և հոգի և զաւրութիւն: Եւ
պատմէ Մեղոսէս արինակազիր եկեղեցւոյ, և ասէ, գտի ես ի
խաւսս նոցա, թէ Ոչ է պարս մարդարէի խաւսել արտաքոյ կա-
մաց իւրոց. և ասէ զՄոնտանայ և զկանանցն, թէ շարժեցան
յապականիչ ոգւոյ, և սպանին զանձինս իւրեանց սւրոյն սւրոյն

- 9 Ո . ճարին՝ մինչև ցկենարարին Յիսուսի Քրիստոսի
- » ծնունդն՝ ամբ 7 ժ-Ը: Եւ ի ծննդէնէ Տեառն մերոյ՝
- » մինչև ցկոստանդիանոս՝ ամբ ՄՂԳ: Եւ միանգամայն
- » յԱբամայ՝ մինչև 'յ Լ. ամն Խոսրովու Որմզդեան...:
- » Եւ յԱբամայ մինչև ի ծնունդն Քրիստոսի ԲՄ ամ:
- » Եւ յԱբրահամէ մինչև ի ծնունդն Քրիստոսի ՍԺԵ
- » ամ: Եւ յԵլիցն Խորայէղի՝ մինչև ի ծնունդն Քրիս-
- » տոսի ՌԺԱ ամ: Եւ յԱղեքսանդրէ Մակեդոնացոյ

1). Աստի մինչև « լուծցեն զնա » չունի ԻԲՈ:

ժամանակն, ըստ մահուն Յուդայի մասնչի: Իսկ Փղարխանոս անգաւ
ի Հոովմ բազաքի, անդեալ յերիցութենէ եկեղեցւոյն, և ընդ նմին
Բաղեստոս: Սոքա զբազումս մուրեցուցին զկնի իւրեանց, և եղեն
հակառակք ճշմարտութեանն. և Թարգատոս (Թեոփոս) որպէս թէ
ընդ երկինս վերանայցէ, անկաւ և մեռաւ չարաչար, որ աստ
բում (Ապոկղիայ) Որբանոս: (Եւս. Պատմ. եկ. եր. 371-379):

Ի սոյն իսկ յերեքտասաներորդ ամին Կոմիլիայ, ելից զպաշ-
տան եկեղեցւոյն Հոովմայեցոց Աղիթերոս. և յետ նորա Բեկտոր:

Եւ Աղեքսանդրացոց՝ Դոմեարիոս, Անտիոքացոց՝ Սարապոնի
Կեսարեայ Պաղեստինացոց՝ Թեոփիլոս, Երուսաղէմի՝ Նարկէոս, ի
Կորինթոս Խեղապացոց՝ Բաքիլոս, Եփեսացոց՝ Պողիկարպոս, և
Գաղիլէացոց՝ Դոնատի (Լուգանի) Բեկիոս: Ի նոցունց աւուրս
եղև ինդիր բազում յուզման սրբոյ Զատիկին. զի Ասիացոց եկե-
ղեցիքն զչորեքտասան լուսնոյ զատկացն՝ յորում և զիպէր յա-
ւուրց շաբաթուն՝ լուծանէին և առնէին Զատիկ: Իսկ եպիսկոպոսն
Հոովմայ Բեկտոր՝ կամեցաւ հատանել ընկենուլ զԱսիացոց եկե-
ղեցեացն առաջնորդս, իբրև ոչ ողջամիտս. վասն սչ ի միաշա-
բաթուն լուծանել զԶատիկին: Իսկ Իրենեոս ըստ անուան իւրոյ՝
էր նա խաղաղարար. զրեաց թուղթ առ Բեկտոր, և աղաչեաց ի
խաղաղութիւն: Յայնժամ ամենայն եպիսկոպոսունքն միով հաւա-
սարութեամբ խորհեցան առնել զաւրն զատկաց. զի ի միաշաբ-
թին լուծցեն զնա: (Եւս. Պատմ. եկ. եր. 393-402, ուղղին
խանդարմունքն):

ԵՂԻՈՍ ՊԵՐՏԻՆԱԿՍ ամ մի. առ սուլաւ սաստիկ հրայրեացք
եղեն, և պաղասն, և կուսանաց սունն այրեցաւ ի Հոովմ: (Եւս.
Քր. Բ. 294):

ՍԵՆԵՐՈՍ՝ ամս հնգետասան (ԻԲՈ. « Սեներիոս՝ ամս ԺԸ »).
սա յարոյց սաստիկ հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց, յորում ան-
թիւք եղեն վկայք: Եւ Դեոնիլէս՝ հայրն Ուլրիկենի մարտիրոսա-

- 9 Ո . մինչև ի ծնունդն Քրիստոսի 31Գ ամ: — Ասասցուք
- » և վասն ժաւնակեաց և յարուց: — Յառաջին գա-
- » բուն՝ Ենովք յերկինս փոխեցաւ: Երկրորդ զարուն՝
- » Չուր Չրհեղեղին երեւեցաւ: Յերրորդն՝ բաժանումն լե-
- » գուացն. ուստի ՀԲ ազգ սփռեցան ընդ ամենայն
- » երկիր: Չորրորդն՝ աւետիքն Աստուծոյ լինին առ Ա-
- » բրահամ. որով փրկեցան ամենայն տիեզերք: Եւ հին-
- » գերորդ Սողոմոն տաճար անուան Աստուծոյ շինէր:

ցաւ (ԻԲՈ. « Վկայեաց » 1): Եւ ի սորին աւուրս երրորդ թարգմանութիւն յերեքով գտաւ, ի կարաս թագուցեալ: (Եւս. Բ. 294):

Եւ ի սորին աւուրս էին Ասիղիսիւզէս, եւ Բիլոտոս, եւ Ուկղոյէս, եւ Թեոտարատէս, եւ Հերմագուղիս, եւ Կապոյնիս: Սորա համարձակ ձեռնամուխ եղեն ի գիրս Աստուծոյ, եւ ասէին՝ թէ ուղղեմք. եւ կարծեցին զանձինս իմաստուն զոչ քան զՀոլին Սուրբ. եւ ոչինչ էին նորա. թէ ոչ՝ զիւահարբ: (Եւս. Պատմ. եկ. 409-411): Եւ ի սոյն ժամանակի էր Ափրիկիանոս ժամանակագիր:

ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ՍԵՒԱՅ (ԻԲՈ. « Անտոնիոս Սեբրեայ ») ամս եւթն. առ սովաւ էր Նարկէոս (ԻԲՈ. « Նարկէոս ») եպիսկոպոս յերուսաղէմի, այր սքանչելի. զի 2) էր երբեմն հսկումն՝ մեծ տաւնին Չատկաց, եւ պակասեաց ձէթ ճրագացն: Իսկ Նարկէոս հրամայեաց բերել ջուր. եւ եկաց յաղաւթս ի վերայ ջրոյն, եւ հրամայեաց արկանել ի ճրագսն՝ պինդ հաւատովք. եւ շրջեցան ջուրքն ի բնութիւն ձիթոյ: (Եւս. Պատմ. եկ. 438-439): Եւ եկաց Նարկէոս ամս հարիւր ինն եւ տասն: Իսկ 3) Աղեքսանդրոս եպիսկոպոս՝ ի կողմանց անտի Գամբրացուց՝ եկն յաղաւթս կալ յերուսաղէմ. եւ արդելին զնա եղբարքն անպէս, լինել եպիսկոպոս փոխանակ Նարկէսեայ՝ ի հրամանէ Աստուծոյ: Եւ սոյն իսկ Աղեքսանդրոս զրեաց առ Ասիղիսիւզէս եպիսկոպոս, ասէ. Մեք եղբարք, զՊաւղոս եւ զՊետրոս եւ զայլ առաքեալսն իբրեւ զԲրիտոս ընդունիմք: Այլ որ ինչ յանուն նոցա ստութեամբ գրեալ է, խոտեմք: Իբրեւ ոչ ընթերցայ եւ զաւետարանն՝ զոր յանուն Պետրոսի ունին ոմանք ի ձէնջ, զի այժմ՝ զիտացի՝ թէ հերձուածք թագուցեալ են ի միաս նոցա ի հերձուածոյն Մարկիսի: (Եւս. Պատմ. եկ. եր. 442-445):

- 2 Ո . Իսկ ի վեցերորդին՝ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս մարմն
- » նացաւ ի սուրբ եւ յանարատ կուսէն Մարիամայ:
- » Զաղամայ մինչեւ ցԽ. ամս Զարեղի՝ Ռ ամ: Եւ ի
- » Խ. ամէն Զարեղի՝ մինչեւ յԾԸ. ամս Կոյի՝ Ռ ամ: Եւ
- » յԾԸ ամէն Կոյի՝ մինչեւ ցՂԵ. ամս Սերուքայ Ռ ամ: Եւ
- » ի ՇԵ. ամէն Սերուքայ՝ մինչեւ ի ԺԹ. ամս Զայիրայ Ռ
- » ամ: Եւ ի ԺԹ. ամէն Զայիրայ՝ մինչեւ ի Գ. ամս Պլատ
- » զոմեայ, եւ ի ԻԳ. ամս Անտիոքու մեծի Ռ ամ: Եւ ի չորս

1) Աստի մինչեւ « զիւահարբ » չունի ԻԲՈ:
 2) Աստի մինչեւ « հաւատովք » չունի ԻԲՈ:
 3) Աստի մինչեւ « թագուցեալ » չունի ԻԲՈ:

Եւ ի սոյն ժամանակսն գտաւ վեցերորդ թարգմանութիւն յեմմաւուս՝ ի կարաս թագուցեալ:

ՄԱԿՐԻԱՆՈՍ (ԻԲՈ. « Մարկիանոս ») ամ մի. առ սովաւ հանդիսցն սեղիք շուրջ տեսան(ել)եաց այրեցան ի Հոսովմ: (Եւս. Գր. Բ. էջ 296):

ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ միւս՝ (ԻԲՈ. « Թագաւորէ ամս Գ. ») ամս չորս. առ սովաւ հին Եմաւուս (ԻԲՈ. « Եմաւուսն ») նորոգեցաւ եւ Նիկապաւղիս կոչեցաւ յԱփրիկիանոսէ: (Եւս. Գր. Բ. էջ 296):

ԱՂԵՔՍԱՆԳՐՈՍ ՄԱՄԵՍՅ որդի՝ ամս չորեքասան (ԻԲՈ. « ԺԳ »): Առ սովաւ Հիպերպոս Բոսպորացի (ԻԲՈ. « Հիպոզիտոս Բոստորացի ») զնէր խաւոս բազումս վասն Զատիկի. եւ զտանաւ մեայ կանոնսն, եւ վասն վեցարեայ ծննդոց, եւ վասն աւրհնութեան աւրհնութեանցն, եւ սակաւ ինչ յեղեկիէդէ: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 467): Եւ ի սոյն աւուրս էր Ուրիզենէս՝ յԱղեքսանդր, եւ ներքինեցոյց զինքն:

ՄԱՔՍԻՄԻԱՆՈՍ ամս չորս (ԻԲՈ. « Մաքսիանոս՝ ամս Գ. »): Սա յարոյց հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց, եւ հրամայեաց զամենեւեան կոտորել:

Եւ 1) ի սոյն ժամանակս Ուրիզենէս ելեալ յԱղեքսանդրի կեսարեայ կապուպիացուց, եթող վարդապետ եկեղեցւոյն զՀերակղէս զաշակերտն իւր. որ յետ Գեմետրի կալաւ զեպիսկոպոսութիւն Աղեքսանդրի: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 475):

ԳՈՐԳԻԱՆՈՍ՝ ամս վեց: Սա յաւուրս զատիկ տանին կամեցաւ խոնիլ յաղաւթս՝ ընդ ժողովուրդս եկեղեցւոյ. եւ ոչ հրամայեաց նմա եպիսկոպոսն Փղաբիանոս՝ մինչչեւ խոտովանեալ. եւ 2) նախանձն անոյր յամենայն մտաց իւրոց: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 384):

- 2 Ո . բորդ ամէն Պաղոմեայ, եւ ի ԻԳ. ամացն Անտիոքու՝
- » մինչեւ յԼԵ. ամս Խոսրովու որմզդեան՝ ՊԻԷ ամ: Եւ
- » պիտոյ է լրումն ց.աց՝ ձՀԳ ամ: Իսկ զԷ.րդ Գ.ն՝
- » շաբաթ հանգստեան, արասցէ կատարած աշխարհիս,
- » կամ թէ ի թիկանց աշխարհիս խոնսեցէ՝ Աստուած
- » գիտէ, եւ ոչ այլ ոք: Իսկ Գ.րդ Ժ.ներեակն եւ կէս
- » Ժ.երեկի՝ ի տեսիլ սրբոյն Սահակայ ԳձԾ ամ է.

1) Աստի մինչեւ « Աղեքսանդր » չունի ԻԲՈ:
 2) Աստի մինչեւ « վաթանից » չունի ԻԲՈ:

Առ սովաւ էր Բերեղոս եպիսկոպոս Բոսորայ, ի կողմանս Արարացոց, սա Ժպրհեցաւ ասել վասն Փրկչին մերոյ, թէ Ո՛չ էր նա անձամբ գոյութեան յառաջ՝ մինչչեւ եկեալ էր յաշխարհ, եւ մարմնացեալ. եւ չիք նմա յասել աստուածութիւնն անձին իւրոյ, այլ աստուածութիւն հաւր իւրոյ բնակեալ էր ի նմա: (Էւս. Պատմ. եկ. 482-483): Իսկ էին այլք՝ որ ասէին, ի նմին կողմանց, թէ Շունչք ընդ նոսին մարմնոցն մեռանին եւ ապականին, եւ ի յարութեանն նորոգի ի նա. իսկ աղաչեցին զՈւրբեղնէս, եւ նա դարձուցանէր զնա ի ճշմարտութիւն: (Էւս. Պատմ. եկ. էջ 487). եւ էր նա ամաց վաթանից: (Էւս. Պատմ. եկ. էջ 485):

ՓԻՂԻՊՊՈՍ՝ ամս վեց (ԻԲՈ. « ամս Է. »): Ի սորա ի սկզբան թագաւորութեանն հազար ամ լցաւ Հոովմայ ի սկզբան շինելոյ քաղաքին:

ԴԻԿՈՍ՝ ամս երկուս (ԻԲՈ. « ամ մի »). սա յարոյց հաշածանս ի վերայ եկեղեցեաց. եւ եղեն վկայք եպիսկոպոսք, ի Հոովմ՝ Փղաբիանոս, յԱնտիոք՝ Բարեղաս, յԵրուսաղէմ՝ Աղեքսանդրոս: Ի նմին ժամանակի ըմբռնեալ եւ Ուրբեղնէս, եւ բազում չարչարեալ յԱղեքսանդր. բայց ի կատարումն մարտիրոսութեանն ոչ եհաս: (Էւս. Քր. Բ. էջ 298):

Եւ 1) անտի եկեալ ի կողմանս Կեսարեայ Ստրատոնեաց (ԻԲՈ. չունի). եւ ելեալ յԵրուսաղէմ՝ սակաւ ինչ շրջէր անդ. եւ իջեալ ի Տաւրոս՝ անդ շրջէր. եւ հետազատէր զքարգմանոքիւնն ուրեջի գրովք յարինեալ. եւ հրաշագան եւ մեծարդի եցոյց զեւթանանիցն թարգմանութիւնս՝ քան զայլոցն. բան որ կրկին էր յաւրինակին եւ եւթանասունքն թողին, զայն Ուրբեղնէս աստեղբ

- 2. Ո. եւ է փոխումն նորա յառաջին ամս՝ երկրորդ Յագ-
- » կերտի որդւոյ Վռամայ, թագաւորին Պարսից: Որոյ
- » (Սահակայ) յիշատակն աւրհնութեամբ եղիցի. եւ ա-
- » զաւթիւք Տէր մեզ ողորմեսցի » 2):

1). Աստի ցվերը պարբերութեան՝ Եպիփան կիպրացիէն քաղուած են տեղեկութիւնք՝ Որոգինեսի մասին:

2). Վերջին հատուածս, որ Ս. Սահակով եւ Յագկերտ Բ. ով կ'աւարտի՝ հաւանորեն Ե. դարում գրուած կ'երեւի: Եթէ Մ. Խորենացւոյ գրչէն ելած է այս — ըստ որում անոր պատմագրութեան աւարտած տեղը ճիշտ սա եւս կը վերջանայ — ասկէց կը հետեւի, որ ժամանագրական ընդարձակ գրուած մ'եւս եղած ըլլար: Աղաւթն սկսեալ մինչեւ Ս. Սահակ, որուն՝ իբր վերջնական բովանդակութիւնը կը կազմէ մեզ հասած այդ հատուածը: Իսկ այն գրուածն ալ կրնայ ըլլալ, որ մեզ ծանօթ պատմութեան մէջ եղած ընդհանուր իրողութեանց կամ գիւպաց վերադարձոքիւնն եւ ժամանակագրական ստուգաբանութիւնն ըլլար:

նշանակեաց. եւ ուր սրակասէր եւ յաւելուին, յարեցիս արար, որոյ եւթանասունքն յանձնէ եղին: Իսկ ուր զանազանեցին զբանն՝ զիւնկիս է, հիպոյթմէսիս եղին. մին ատակիցի նշան է, եւ միւսն բժշկաց, զոր եւթանասունքն կարգեցին: Զայս արար Ուրբեղնէս, եւ ասի լինել յաշակերտաց նորա եպիսկոպոսք աւելի քան զվաթուռն, յորոց պայրն Գրեգոր սքանչելագործն՝ ի կողմանս 1) Պոնտացոց ի Նեոյիկեսարիս, եւ Փիլոմեդիանոս՝ ի կողմանս Կապրոպիացոց ի մեծն Կեսարիայ. Եւսեբի՝ ի կողմանս Պաղեստինացոց, ի Պաւսիլիոյ: Իսկ Ուրբեղնէս ելեալ ի Տաւրոսէ (ԻԲՈ. « ի Տիւրոսէ ») գնաց ի Կիպրոս. եւ զրեաց խաւոս վասն իշխանութեանցն ի յերկինս, եւ վասն աշխարհարարութեանն, եւ վասն յարութեանն: Եւ մոյրեալ ի ճշմարտութիւնէն՝ եղև հակառակ եկեղեցւոյ. եւ վասն Որդւոյ ասէ. Ոչ զաւրէ տեսանել զՀայր. եւ հրեշտակք ոչ կարեն տեսանել զսուրբ Հոզին. եւ մարդիկ ոչ կարեն տեսանել զհրեշտակս. եւ զգրախան՝ յերկինս ասէ. եւ վասն մաշկեղէն հանդերձի առաջին մարդոյն ասէ, միթէ մորթագործ (ԻԲՈ. « կաշեգործ ») էր Աստուած. այլ յետ ուտելոյ ի փայտէն, զգեցոյց ուրոց նոցա զայս մարմինս. եւ մարմինս ոչ յառնէ ի յարութեանն, այլ փոխանակ սորա այլ լինի: Եւ կեցեալ ամս վաթսուռն եւ ինն (ԻԲՈ. չունի), մեռանի ի Կիպրոս: Եւ պատմէ զայս Եպիփան կպիսկոպոս Կիպրացոց (ԻԲՈ. չունի): Եւ ի նոյն ժամանակս հաշածանաց փախուցեալ եւթն մանգունքն ի Գիլիսէ յԵփեսացոց քաղաքին, ննջեցին ի Նեքրոս (ԻԲՈ. « Յոքրամ ») լերինն յայրին, եւ յետ հարիւր քառասուն (ԻԲՈ. « վաթսուռն ») ամի զարթեան:

ԳԱՂԻՆՈՍ (ԻԲՈ. « Գաղզոս ») եւ ՍՈՂԻՍՏՆՈՍ (ԻԲՈ. չունի) ամս երկուս: Առ սովաւ Նաւասիոս էր յեկեղեցւոջն Հոովմայ, եւ եղև առաջնորդ ազանդոյն Կաթարոսաց. այսինքն՝ որք սուրբս կոչեն զանձինս, եւ զապաշխարութիւնն ոչ ընդունին: Զի Նաւասիոս ասէ. Որ ոք յերկմտութեանն սխալէ, կայ մնայ առանց բժշկութեան այնպիսին: Վասն որոյ եղև ժողով, ի Հոովմ՝ քաղաքի, վաթսուռն եպիսկոպոսաց, եւ Երիցուէք աւելի քան զնոսս, եւ սարկաւագրուք 2). եւ հաւանեցան (ԻԲՈ. « հրամայեցան ») զՆաւասիոս, եւ զմիաբանեալս նորա աւտար յեկեղեցւոյ. եւ նշովեալ մերժեցին զնոսս: (Էւս. Պատմ. եկ. էջ 505-506): Եւ էին եպիս-

1). ԻԲՈ. նոտագրուած խօսքերը չունի:
 2). ԻԲՈ. չունի նոտագրուած խօսքերը:

կուսուք Հոսիմայեցոց՝ Ստեփաննոս, Աղեքսանդրացոց՝ Դիոնիսիոս, Անախորացոց՝ Փղաբիանոս (Փաբիոս): Իսկ սա զհետ Նաւատեայ թիւրեալ մուկեալ (ԻԲՈ. « մուրրեցալ »): Իսկ Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի հաստատէր զնա՝ բարձր աշրիւնակս ի մէջ բերելով 1):

ՎԱՂԵՐԻՈՍ եւ ԳԱՂՂԻՈՍ (ԻԲՈ. չունի) ամս հնգետասան: Սա ի սկզբան թաղաւորութեանն իւրոյ խոստացաւ առնել խաղաղութիւն առ եկեղեցիս. իսկ այր մի եղիպտացի կախարզ (Մակրիանոս) շրջեաց զնա յառաջին մտաց անտի. եւ հրամայեաց, թէ արք սուրբք եւ արվարք հալածեցցին եւ կոտորեցցին. եւ զսհել հարց՝ զորդիս իւրեանց զիւաց. եւ 2) հերձուղ զմանդունս. եւ զնել մասունս մանունս զստեղծուածն Աստուծոյ: Որպէս թէ ի ձեան այսց զործոց եղիցին նոքա ի շինութիւն: Իսկ նա այսահարէր առաւել քան զարժանն: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 538):

Եւ յետ սակաւ աւուրց զերի վարեցան ի Պարսս. եւ եղև ծառայ զրիւ բարբարոսաց: (Եւս. Քր. Բ. եր. 300):

Եւ ի սորին աւուրս էր հերձուածն Եփեսեայ (Նեպոսի կամ Նեպեստոսի). զի էր նա եպիսկոպոս երկրին Եգիպտացոց, եւ ուսուցանէր նոցա հրիւրէն, թէ Յետ հազար ամի՝ լինելոց է հատուցումն մարմնաւոր ի վերայ երկրի: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 568):

Առ սուլաւ էր Պաւղոս Սամոստացի, եպիսկոպոս յԱնախոր, հնգետասաներորդ յառաքելոցն: (Եւս. Քր. Բ. եր. 300):

ՎԱՍԻՒԻՈՍ՝ (ԻԲՈ. « թաղաւորէ ամ մի ») ամս երկուս, ամիսս ինն: Առ սուլաւ Պաւղոս Սամոստացի զառաջին կանոնն որոշեաց, եւ զԱրտեմոնի հերձուածն նորոգեաց. զի վասն Փրկչին մերոյ ասէ, թէ Մարդ է սոսկ, որպէս ամենայն մարդիկ. եւ բնորիւն (ԻԲՈ. « բնակութիւն ») Բանին Աստուծոյ մարդ լեալ ձշմարտաբեանք 3): (Եւս. Քր. Բ. եր. 300):

Եւ ժողովեցան եպիսկոպոսք ի տեղեաց 4) տեղեաց՝ յԱնախոր, առ ի քննութիւն Պաւղոսի Սամոստացոյ հայհոյութեանն. Դիոնիսիոս՝ Հոսիմայ եպիսկոպոս, Պարմեղիանոս կեսարու կապուղկացոց, եւ Գրիգորիոս եւ Աթանաղենոս (Աթենագորոս) եղբարք եպիսկոպոսք եկեղեցւոյն Պոնտացոց. Հեղիանոս (Հեղենոս) եկեղեց-

1). ԻԲՈ. չունի սոյն բառերը:
2). Աստի մինչեւ « յառաքելոցն » չունի ԻԲՈ:
3). ԻԲՈ. չունի նոտրագրուած խօսքը:
4). Աստի մինչեւ « առ Պաւղոս Սամոստացի » չունի ԻԲՈ:

ւոյն Տարսոնացոց, Նիկոտէ (Նիկոմաս) Յիկոնացոց քաղաքէն, Հիմենոս (Հիմենէոս) Երուսաղէմի եկեղեցւոյն. Թեոտիկոս՝ կեսարեայ Պաղեստինացոց, Մաքսիմոս՝ Բոսոր քաղաքի, որ առաջնորդէր եկեղեցւոյն: (Եւս. Պատմ. եկ. էջ 582-583):

Յայնժամ աղաչեցին զԴիոնեսիոս Աղեքսանդրի եպիսկոպոս՝ զալ ի Ժողովն, զի էր ընդդիմաբանեալ բազում խաւսիւք առ Պաւղոս Սամոսացի: Իսկ երանելին Դիոնեսիոս հրաժարեցաւ զալ ի Ժողովն՝ վասն ծերութեան մարմնոյն. բայց զրեաց թուղթ եւ եցոյց նոցա զմիտս եւ զխորհուրդս՝ զոր ունէր վասն խնդրոյ նոցա: Ժողովեալ սուրբ եպիսկոպոսքն՝ նզովեցին զՊաւղոս Սամոսացի: Եւ լուծեալ ի պատուոյն՝ մերժեցին զնա յեկեղեցւոյ: (Եւս. Պատմ. եկ. եր. 586-587):

ԱՌԲԵՂԻԱՆՈՍ՝ ամս հինգ եւ ամիսս վեց: Սա խորհեցաւ հալածանս յարուցանել ի վերայ եկեղեցեացն. եւ ի բարկութենէ Աստուծոյ հարեալ սատակեցաւ՝ ի նոր բանդին: (Եւս. Քր. Բ. եր. 300):

Յետ որոյ ՏԱԿԻՏՈՍ (ԻԲՈ. « Մակիտոս ») ամիսս վեց: Յետ Տակիտոսի՝ ՓՂՈՐԻԱՆՈՍ թաղաւորեաց աւուրս ոչբառն եւ ոչր 1): ՊՐՈՐՈՍ՝ ամս վեց, ամիսս երկս (ԻԲՈ. « ինն »): Առ սուլաւ մալեկան Մանինեցոց սատակիչ կործանումնն ի վարս մարդկան եմուտ: (Եւս. Քր. Բ. եր. 300: Չի երկու բնութիւնս զոյգ ասաց Մանին, նիւթ եւ խաւար, որպէս թէ չար կամ բարի: Եւ մուկեալ զիւահար ազանդովն՝ ասէ. Ես եմ՝ որ Մովսէսի ի լերինն երեւեցայ հրով. եւ ես եմ, ասէ, Հոգին բարեխաւս: (Տես Եպիփ. Յաղագս հերձ. Մանի):

ԿԱՐՈՍ՝ որբուղքն Կարիևոսիս եւ Նումերիանոսիս՝ ամս երկուս: Առ որով էր Անատոլիոս Աղեքսանդրացի. եւ 2) եկաց եպիսկոպոս Ղաւոզիկեցոցն, որ փիղիսոփայից ուսմամբ պայծառացեալ երեւէր. եւ թիւս չափոց եւ համարոց կարգեաց: (Եւս Պատմ. եկ. եր. 597-598):

ԴԻՈՒԿԵՏԻԱՆՈՍ՝ ամս քսան: Սա թագաւորեցոյց զՏրդատ քաջ՝ Հայոց մեծաց. եւ յարոյց հալածանս սաստիկս ի վերայ եկեղեցեաց. զի տաճարք ազաւթից կործանեցան, եւ կտակարանք ի մէջ հրապարակաց այրէին. եւ անթիւք եղեն վկայք՝ արք եւ կա-

1). Բառացի փոխառութիւն Մ. Խորենացիէն (տես. Պատմ. Բ. զԼ. ՀԱ):
2). ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « երեւէր »:

նայք. եւ բազում հայրապետք մարտիրոսացան, Պետրոս՝ Ազեք- սանդրի եպիսկոպոս, եւ Փիղիասթեմ 1) յԱյլիս քաղաքի: Անթեմոս Նիկոբեմացոց, Սերկանոս (Տիւրանիս) ի Փիւնիկէէ եկեղեցւոյն Ծաւրացոց. Սիղուանոս՝ Գացացոց, Դուկիանոս՝ Մեծացոց, Պաւ- զոս (Պեղիւս) եւ Սիզոս (Նեզոս) Եգիպտացոց. Փաւուստոս եւ Ողո- զիոս (Դիոս), եւ Ատանիոս (Ամանիոս), եւ Հիւսիքէս, եւ Թէսպո- ռոս: (Եւս. Պատմ. եկ. 649-650 աալբ.):

Ի սոյն իսկ ի Գիոկղետիանոսէ եւ սուրբքն Հոսիփիմեանք փախտաական եղեալք ի Հայո՝ մարտիրոսացան. եւ 2) ի նոյն ժամա- նակ ելեալ ի վիրապէն խոստովանողն Քրիստոսի սուրբն Գրիգոր, եղեւ քարոզ Հայոց, եւ լուսաւորեաց մկրտութեամբ. եւ եկաց յեռ աշխրիկ ամս երեսուն 3):

ԿՈՍՏԱՆԳԻՒՍՏՈՍ՝ ամս երեսուն եւ չորս. սա 4) անուանեցաւ Սեբաստոս ի զաւրաց իւրոց. եւ հաւատացեալ¹ յԱստուած, եւ 5) ի թաւե՝ նորա որդին միածին եւ կենդանարար յամենասուրբ՝ հոգին. եւ տուեալ պատերազմ՝ ընդ անաւրէն թագաւորն՝ սասակեաց զնոսա, զՄաքսիմիանոս, եւ զՄաքսիմիանէս⁴, եւ զԼիկիանէս: Քանզի⁵ իբրեւ ելից զթագաւորութիւնն⁶ Գիոկղետիանոս՝ զքսան ամին⁷ մեռաւ ի Դաղմատիա. եւ յետ սորա⁸ անուանեցաւ կայսր Մաքսիմիանոս յանձնէ իւրմէ. եւ խորհուրդ մահու նիւթեաց ի վերայ Կոստանդիանոսի: Իսկ իբրեւ յայսնեցաւ նենդութիւն նորա, չարաչար մահու սպանաւ: Եւ որդի նորա Մաքսիմիանէս արար հալածանս քրիստոնէից⁹. եւ ինքն պղծութեամբ եւ ազատութեամբ եւ մողութեամբ եւ կախարդութեամբ եւ զլուսուէր պաշտամբ¹⁰

- 1. Էձ. Հաւատաց: 2. չունի: 3. Սուրբ: 4. Մաքսիմիանէս եւ
- » զՄաքսիմիանոս: 5. Էջ. քանզի: 6. Իւր: 7. Ամին:
- » 8. Էջ. յետ: 9. Քրիստոնէից: 10. Պաշտամբ:

1) ԻԲՈ՝ ունի « Փիլէասթեմ Այացոց քաղաքի, եւ Զենոր Ծաղղանա- ցոց, եւ ԺԱ այլ հայրապետք ի Գիոկղետիանոսէ. եւ սուրբ Հոսիփիմեանքն ի Հայք »:

2) Աստի մինչեւ « ամս երեսուն » չունի ԻԲՈ՝:

3) Տես Մ. Խոր. Պատմ. Բ. գլ. ՂԱ:

4) Ասկէ կը սկսի գործածել նոր ազրիւրներ: Եւսեբիոսի հետ ունեցած ա- զերանքը պատահական են:

5) ԻԲՈ՝ չունի աստի մինչեւ « նորոգէր զեկեղեցիս » ընդարձակ հա- տուածք:

վարէր. զի կարծէր՝ այնու¹ յաղթել Կոստանդիանոսի: Եւ գործեաց կամուրջ ի Տիբերիս գետ եււուք², եւ մինչչեւ անցանել կամէր, եւ լցաւ գետն³ զաւրաւքն, յանկարծակի շարժեաց զնաւն, եւ Մաքսիմիանոս եւ զաւրք իւր ընդդեցաւ ի խորս ջրոցն⁴, եւ հեղձան կենդանուցն: Յայնժամ Կոստանդիանոս հրամայեաց զաւ- րացն⁵ զյաղթող⁶ նշանն Քրիստոսի զրոշմել⁷ ի վերայ⁸ Կա- պերաակի, որպէս թէ սենիցի յաջ ձեռին իւրում զխաչն. եւ մտեալ ի Հոսիմ⁹ յամենայն նշանաւոր տեղիս հրամայեաց⁹ կանգնել զյաղ- թութեան¹⁰ նշան խաչին Քրիստոսի: Իսկ միւս¹¹ Մաքսիմոս՝ որ յարեւելս ի դաշտի միում¹² հանդերձ զաւրաւքն բնակեալ էր, իսկոյն¹³ հասին նմա դատատանք յԱստուծոյ. զի ամենայն մար- ւին նորա յաներեւոյթ¹⁴ հրոյ մաշեալ լինէր, եւ խեղապտակ ուղ- զոյն¹⁵ ուժգին այրէր ի հրամանէ Աստուծոյ, եւ աչք նորա ի դուրս ոստեան. եւ մինչչեւ շունչքն¹⁶ ի ներքս էր, խոստովան լինէր Տեառն Աստուծոյ¹⁷, եւ խնդրէր մահ: Եւ այսպէս ել յաշխարհէ սաստիկ¹⁸ խայտառականաւք, զոր եւ ասել անմարթ է: Իսկ Լի- կիանէս էր¹⁹ համախոս յառաջագոյն Կոստանդիանոսի՝ յաստուած- պաշտութեան կարգս. քանզի Կոստանդիանոս²⁰ ետ զքոյր իւր Լիկիանեայ²¹ կին: Իսկ իբրեւ յաջողեցաւ թագաւորութիւնն Կոս- տանդիանոսի, նախանձեալ ընդ նմա²² Լիկիանէս, զրդուեաց պատե- րազմ, եւ յարոյց հալածանս ի վերայ քրիստոնէից²³. աւերէր զեկեղեցիս, եւ տանջէր զհաւատացեալն՝ առ ի զոհել կողմն: Իսկ աստուածասէրն Կոստանդիանոս զնա²⁴ սատակեալ՝ ջնջէր յեր- կրէ, եւ նորոգէր զեկեղեցիս²⁵: Եւ ելեալ ի կողմանս Բ(ի)ւզան- դացոց²⁶ շինեաց քաղաք, եւ կոչեաց յանուն իւր Կոստանդու- սոպոլիս²⁷: Առ սովաւ երեւեցաւ Տիտոս (Արիոս) երէց²⁸ յԱզեք-

- 1. Էձ. Այնի(ւ): 2. չունի: 3. Կամուրջն: 4. չունի: 5. Զի:
- » 6. Զյաղթութիւն նշանին Քրիստոսի: 7. Գրոշմեցին:
- » 8. Ի վերայ ամենայն: 9. Կանգնէր: 10. Զնշան յաղ-
- » թող, եւ այլն: 11. Իսկ Մաքսիմին: 12. Միոջ հանդերձ
- » բնակեալ էր: 13. Եւ ի սոյն: 14. Աներեւոյթ հրով՝ որ
- » յԱստուծոյ: 15. Ողզոյն: 16. Շունչն: 17. Մերոյ:
- » 18. չունի: 19. Յառաջագոյն էր համախորհ: 20. Կոս-
- » տանդին: 21. Կին Լիկիանէսի: 22. Կմա: 23. Քրիս-
- » տովնէից: 24. Էջ. զնա: 25. Զեկեղեցիսն: 26. Բիւ-
- » զանդացիոց: 27. Կոստանդիանոսի պաւլիս: 28. Ա-
- » րիոս չերէց գոլով յԱզեքսանդրիա:

տանդր, որ արարած ասէր զորդին 1) Աստուծոյ. եւ էին Համախոհք¹ նորին փիլիսոսփայք՝ Այէտէոս² (ԻԲՈ. «Այեաիրոս» եւ Աստերիոս, Եւնոմիոս³. որք 2) ասէին՝ սչ⁴ գոլ զորդի ի բնութենէ հաւր, այլ իբրև զմի յարարածոց: Եւ հրամայեաց մեծն Կոստանդիանոս՝ ի ինչորոյ սրբոյ⁵ հայրապետին Աղեքսանդրի՝ լինել ժողով ի Նիկիայ⁶ ի մայրաքաղաքն 3) Բիւթանացոց⁷: Եւ ժողովեցան եպիսկոպոսք ՅԺԲ. սրոց⁸ ժողովէին առջնորդք՝ Մակարիոս՝ Երուսաղեմի, Աղեքսանդրոս՝ Աղեքսանդրի, Եւստաթիոս⁹՝ Անտիոքու, Սեղբեսարոս¹⁰՝ Հոովմայ, Մեարտիանէս¹¹՝ Կոստանդնուպոլսի՝ առաջին եպիսկոպոս. յետ 4) որոյ յաջորդեալ մեծն Աղեքսանդրոս¹²: Որոց¹³ եւ նզովեալ զԱրիոս, մերժեն¹⁴ յեկեղեցոյ¹⁵ արտաքս¹⁶: Սահմանեցին 5) հաւատս յամենասուրբ երրորդութիւնն, քարոզելով զորդի ի բնութենէ հաւր. զոր¹⁷ խոստովանի ընդհանրական կաթողիկէ եկեղեցի:

Որդիք նորա 6) Կրտսանդիկոս¹⁸ եւ Կրտսա եւ Կրտսևոս¹⁹ ամս քսան եւ երեք: Սորա²⁰ ի միում ժամանակի եղեն²¹ կացեալ թագաւորք ի կողմանս կողմանս: Յորոց²² Կոստանդինոս ի Գաղղիա²³ եկաց թագաւոր. եւ Կրտսոս²⁴ (ԻԲՈ. «Կոստաս») ի

- 1. Էձ. Համախոհ նորա: 2. Այէտիոս: 3. Եւ Եւնոմիոս:
- > 4. Զորդի սչ գոլ, եւ այլն: 5. Սրբոյն Աղեքսանդրի՝ հայրապետին Աղեքսանդրի: 6. Ի Նիկիայ:
- > 7. Բիւթինացիոց: 8. Որո ժողովո էին: 9. Եւստաթէոս Անտիոքա: 10. Սեբաստոս Հոովմայ: 11. Միարտիոնիս Կոստանդնուպոլսի: 12. Աղեքսանդրոս: 13. Որոց նզովեալ: 14. Մերժեն զնա: 15. Յեկեղեցո: 16. Արտասահմանելով ի հեռաբնակ վայրս:
- > 17. Զոր եւ: ~: ~: ԼԳ 7): 18. Կոստանդ: 19. Կոստանդինա: 20. Սորա երեքեան: 21. չունի: 22. Յորո:
- > 23. Ի Կոստանդիանուպոլսի թագաւորեաց: 24. չունի:

1). ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « զորդին Աստուծոյ »: Այս տեղիս խորհնացիէն առնուած է (տես Պատմ. գլ. 2Թ):
 2). ԻԲՈ. ունի « որ արարած ասէին զորդի Աստուծոյ, եւ ոչ գոլ », եւ այլն:
 3). ԻԲՈ. չունի այս երկու բառերը: Տես խոր. Պատմ. անդ:
 4). ԻԲՈ. չունի սոյն տողը:
 5). Աստի մինչեւ « կաթողիկէ եկեղեցի » չունի ԻԲՈ:
 6). ԻԲՈ. ունի անմիջապէս « ամս ԻԳ », առանց յիշատակութեան անուանց:
 7). Այս. գլխահամարէս — որ յաջորդ տողերուն կը վերաբերի — կը տեսնուի որ հին ընագիրն ԼԳ գլխահամարներ եւս ունէր, որոնք Էձ գրչապրբս մէջ կը պահուին:

Հոովմ. իսկ Կրտսևոսա՝ (ԻԲՈ. « Կոստանդէս ») ի Կրտսանդնուպոլսիս րագաւորեաց, եւ եղև հնազանդեալ Արիոսի մոլորութեանն: Եւ հրաման ետ՝ զարձուցանել զԱրիոս յարտասահմանութենէն, եւ ընդունել յեկեղեցի: Եւ հասեալ նմա դատաստան յԱստուծոյ, հեղաւ որովայն նորա յանմաքուր անղոջ¹: Եւ ի սոցին² աւուրս զրեաց³ երանելին Կիւրեղ՝ հայրապետն Երուսաղէմի՝ առ Կոստանդիոս⁴ թագաւոր Հոովմայեցոց⁵ վասն⁶ երեւելոյ նշանի խաչին յերկնից: Եւ ի նորին⁷ աւուրս Անդրեաս՝ եղբայր Մազնոսի⁸ եպիսկոպոսի զշարամանութիւն 1) ամաբաց յարինէր⁹:

ՅՈՒՂԻԱՆՈՍ՝ աւս¹⁰ կրկուս, ամիսս ութ. սա էր որդի քնո մեծին Կոստանդիանոսի, եւ եղև յանցաւոր՝ սրպէս եւ¹¹ ասէ պատմութիւնն. զի թողեալ զկարգ¹² քրիստոնէական՝ եղև պաշտաւենայ¹³ դիւաց եւ երկրպագու կոց¹⁴: Ի սորա աւուրս երանելին Ալթանաս հայրապետն¹⁵ Աղեքսանդրի էր իսկ երէ¹⁶ (ԻԲՈ. « Ի Սկիթ երկրորդ անգամ ») երկու անգամ հալածեալ յԱրիանոսաց¹⁷:

ՅՈՒՔԻԱՆՈՍ (Յովիանոս) ամիսս¹⁸ ութ. սոյն իսկ այս Յուրիանոս էր հետեւեալ Արիոսի մոլորութեանն. եւ 2) եղև վրէժնեղիւր նորին ազանդոց¹⁹. եւ յետ սակաւ աւուրց խեղդեցաւ²⁰:

ՎԱՂԵՏԻԱՆՈՍ²¹ եւ Վաղէս՝ ամս երեքաստան²² (ԻԲՈ. « ՎԱ »): Ի սոցա մետասաւ²³ (ԻԲՈ. « Վ ») ամիկ վախճանեցաւ²⁴ երանելին Ալթանաս Աղեքսանդր, զարձեալ ի հալածանացն. եւ ի սոցունց քարոզեցաւ հայրապետն²⁵ Հայոց սուրբն Ներսէս՝ ի հեռաւոր կղզիս ովկիանու²⁶ ամս ինն: Եւ ի սոցունց²⁷ աւուրս էին սուրբ

- 1. Էձ. Ի տեղոջ: 2. Սոցունց: 3. Գրեաց թուղթ: 4. Կոստանդիանոս: 5. Հոովմայեցիոց: 6. Յաղագս: 7. Սոյն:
- > 8. Մանգնոսի՝ որ, եւ այլն: 9. Յօրինեաց: ~: ~: ԼԵ: չունի: 11. Որպէս ասի ի պատմութեանս: 12. Զքրիստոնէութիւն: 13. Պաշտաւենատար կոց: 14. Գիւաց:
- > 15. Հայրապետ: 16. Ի թերկրորդ անգամ: 17. Արիանոսաց: ~: ԼԶ: 18. Ամիսս ութ: 19. Ազանդոցն: 2). Խեղդեցաւ: 21. Վաղնդիանոս: 22. Ամս ՎԱ: 23. Ժամանակս: 24. Հալածեցաւ: 25. Սուրբն Ներսէս՝ հայրապետ, եւ այլն: 26. Ովկիանոսի: 27. Սոցա:

1). ԻԲՈ. ունի « զշարադրութիւն »:
 2). Աստի մինչեւ « խեղդեցաւ » չունի ԻԲՈ.:

վարդապետքն Գրիգոր Նիսուացի՝ եղբայր Բարսղի¹, Բարսեղ Կեսա-
րու եպիսկոպոս, Գրիգոր Նազազացի՝ աստուածաբան²: Եւ էին Հեր-
ձուածք ի ժամանակին 1), Արիանոսի՝ որք արարած ասէին զորդին
Աստուծոյ: Եւ ումիտացիք՝ որք երկնային զաւրուծեանցն զլուխ
ասէին զՔրիստոս³ զորդի, եւ ոչ ի բնութենէ հաւր: Եւ Սաբելագիք
որք զերիս անձինս սրբոյ երրորդութեանն մի ասեն, ըսկ անուամբ
զանազանեալ: Եւ զԵրայնք⁴ որք ընկաւարար զԵրայիայիս պատ-
կեր ունեղ սրբոյ Երրորդութեանն⁵. եւ Ապողինարացիք՝ որք մարդ-
կային ոգի ոչ ասեն ասեալ Քրիստոսի. եւ Մակեդոնացիք, որք
զՀոգին Սուրբ նուազ ասեն քան զՀայր եւ զՈրդի: Եւ Պանդու-
րացիք, որք զբանն ի մարմին յեղեալ ասեն. եւ Մանիքեցիք՝ որք
առ աշաւք ասեն զՔրիստոս երեւեալ յաշխարհի. եւ Սոփրոնացիք⁶,
որք առանց մարդկային շնչոյ ասեն զմարմնաւորութիւնն Քրիստոսի:
Եւ տիքիանոսք՝ որք յերկնից բերեալ ասեն զմարմին Քրիստոսի,
եւ ոչ ասեալ ի կուսէն⁷:

ԳՐԱՏԻԱՆՈՍ ամս հինգ. առ սոլաւ Եպիփանի եպիսկոպոս
Կիպրացոց՝⁸ ի Կոստանդին քաղաքի, որ զպարունակական⁹
խաւսս¹⁰ զրեաց՝ ի խնդրոյ 2) Մատաղիոսի¹¹, եւ Տարասինոսի¹²,
եւ Նեոֆիլի, Նուսերոսի¹³ քահանայից Սուեպրոց¹⁴ Պամփիլիացոց
քաղաքին, եւ Պաղապայ քաղաքապետի: Յորում ցուցանէ զրոց
վկայութեամբ, թէ զիմորդ արժան է հաւատալ յամենասուրբ Եր-
րորդութիւնն, յայտնելով զութսուն ազանդոցն անուանս¹⁵, որ
յառաջ քան զՔրիստոսի մարմնանալն, եւ վաթսուն՝ որ ի գաղղու-
տենեկն¹⁶ միեւն է ի Գրատիանոս թագաւոր: Եւ վասն լուծանելոյ
զհերձուածոյցն քանս ի խնդրոյ¹⁷ որ ի սուրբ Գրոց. եւ վասն

- 1. Էձ. Բարսեղի: 2. Աստուածաբան, եւ Յոհան Ոսկէբերան:
- » 3. չունի: 4. Ապողինարացիք: 5. չունի նոտրագրուած
- » բառերը: 6. Սոփրոնացիք: 7. ի կուսէն: ~: ԼԲ:
- » 8. Կպրիացիոց: 9. Պարունակոսն: 1). Խաւսս իւր:
- » 11. Կ(Տ)արասիոսի: 12. Մարասիանոսի: 13. Նուսերիա-
- » նոսի: 14. Կուեղար Պամփիլիացիոց: 15. Անուանս
- » ի. որ յառաջ, եւ այլն: 16. չունի: 17. Բանի խնդիրս:

1). Քաղուած են Եպիփանի Յաղագս հերձուածոց հայեցի թարգմանութենէն.
հետեւաբար՝ յառաջ եւ յետ վաղենտինոսի: ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « ասեալ
ի կուսէն » տողերը:
2). ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « յամենասուրբ Երրորդութիւն » 3 տողերը:

աշխարհարարութեան¹, եւ թռոյ² Լախանարցն, եւ ազգաց եւ
քաղաքաց՝ միեւն է ի ժամանակս իւր 1). եւ վասն յարութեան³
համաւրէն մարմնոց, եւ վասն հիթանոսական պաշտամանցն, եւ լու-
ծումն ի հին եւ ի նոր կտակարանաց, զոր կարծել⁴ ոմանց ան-
կատարի⁵ միտս ունեւոյ⁶. եւ⁷ վասն ուսուցանելոյ հաւատացե-
լոց՝ զկատարեալ հաւատոցն զաւանուծիւնս⁸. եւ վասն Քրիստոսի
մարմնանալոյն⁹:

ԹԵՈՒՌՈՍ ՄԵԾ՝ որդի Գրատիանոսի՝ ամս հնգիստասան¹⁰: ի սորա
երրորդ¹¹ ամին եղև ժողովն¹² ի Կոստանդնուպաւզսի¹³ հարիւր յիսուն
եպիսկոպոսաց՝ վասն Մակեդոնի հոգեմարտի¹⁴, որ նուազ¹⁵ ասէր
զՀոգին սուրբ քան զՀայր եւ զՈրդի. եւ էր նա մեռեալ յառաջագոյն¹⁶
քան զժողովոյն գումարել¹⁷. յետ որոյ Գիտոյիլիոս¹⁸ (ԻԲՈ. « Գիմն-
փիղոս » Արիանոս ունէր զեպիսկոպոսութիւնն Կոստանդնուպաւզսի¹⁹.
զոր հանէր ի քաղաքէն Թեոփոս թագաւոր, եւ աայր զտեղապահու-
թիւնն Գրիգորի աստուածաբանի, մինչեւ ցհաւաքել²⁰ ժողովոյն:
Զի 2) էր յառաջագոյն եկեալ ի Կոստանդնուպաւզսի՝ վասն՝ Արիանոսաց
հերձուածոյն, այր սքանչելի հրեշտակաց եւ մարդիւն. որ եւ ի
վարդապետել իւրոս՝ հիւսցումն առեկր ամենայն քաղաքաց իմաստ-
նոցն. յոր ոչ կարէին հայել Արիանոսքն: Եւ էին գիտաւորք ժողո-
վեղեացն²¹ Կիւրղիոս՝ Երուսաղէմի, Տիմոթէոս Անտապ²² Աղեք-
սանդրի, Մեղիտոս՝ Անտիոքայ, Գրիգոր՝ Նիսեայ²³, Գեղասոս²⁴

- 1. Էձ. Աշխարհ արարութեան: 2. Թռուց: 3. Յարութեանն:
- » 4. Կարծելով (ո)մանց: 5. Անկատար 6. Ունեւ: 7. չու-
- » նի: 8. Գաւանուծիւն: 9. Մարմնանալոյն: ~: ԼԹ:
- » 10. Ինն եւ տասն: 11. Գ.բզ ամի: 12. Որ ի:
- » 13. Կոստանդնուպաւզիս: 14. Հահոչի հոգեմարտի:
- » 15. Նազասէր: 16. Յառաջ: 17. Գումարելն: 18. Գի-
- » մոփիղիս արիոս: 19. Կոստանդնուպաւզիսի: 20. Հա-
- » ւաքեալ. 21. չունի սոյն երեք տողերը: 22. Անտապ
- » ցուած: 23. Նիսիա: 24. Գեղամիոս՝ Կեսարի Պա-
- » դետինացիոց:

1). Ի՞նչ կ'անարկուի հոս. արդեօք առանձին ժամանակագրութիւն էնչ, որ
կը մնայ մեզ անձանթ, թէ ընդհակառակն՝ Եպիփանի ծանօթ Արարածոց եւ Ղռկ-
մեկնութիւնք՝ հայեցի խմբագրութեամբ: Հաւանորէն առաջինն ըլլալու է, որուն
վրայ խմբագրուած է (Զ. Է. գարում) վերջինս: ԻԲՈ. աստի մինչեւ « Քրիստոսի
մարմնանալոյն » խօսքերը չունի:

2). Աստի մինչեւ « հայել Արիանոսքն » բառերը չունի ԻԲՈ:

Կեսարեայ Պաղեստինացոց, Դամասոս Հոովմայ, Գրիգոր աստուածա-
ծարան Կոստանդնուպոլսի¹ . զորոյ ամբողջ ընկալաւ² Նեկտա-
սիոս³ , ձեռնադրեալ ի ժողովոյն (Տես Խոր. Պատմ. Գ. գլ. ԼԳ) :
Յետ որոյ լինի փոխանորդ⁴ նորին Յովհան անուանեալն Ոս-
կեբերան 1) : Եւ սահմանեալ սրբոյ ժողովոյն զգաւանութիւն⁵ հա-
ւատոցն, քարոզեցին զկենդանարար⁶ զամենասուրբ Հոզին հաւա-
սարապէս⁷ եւ փառակից, եւ համագոյական⁸ Հաւր եւ Որդոյ. եւ
նշովեցին զՄակեդոն⁹ յետ մահուն իւրոյ¹⁰ մեռեալս¹⁰ ընդ ամե-
նայն հերձուածոյս : Եւ 2) ի սոյն ժամանակս յարեան մանդունքն՝
որ¹¹ յԵփեսոս, վասն հերձուածոյն՝ որ էր ի ժամանակին, որք
ոչն¹² հաւատացին յարութեանն¹³ . զի¹⁴ վասն նորին ուժղին ճշգ-
նութեամբ ինդրեալ¹⁵ յԱստուծոյ թեոզոսի¹⁶ թագաւորին, յարեան
մանդունքն : Եւ եկեալ թագաւորին¹⁷ ետես զնոսա, եւ բազում
ինչ խաւեցան ընդ նմա . եւ վարձեալ ննջեցին : Եւ յառաջ քան
զթեոզոս թագաւոր¹⁸ եղեն ժողովք վեց յԱրիանոսաց՝¹⁹ ի տեղիս
տեղիս²⁰ միասնական հաւատոյ, զոր ոչ ընդունի եկեղեցի. առա-
ջին՝ ի Տաւրոս²¹ . երկրորդ²² յԱնտիոք. երրորդ՝ ի Սեղեկիայ. չոր-
րորդ՝ ի Կոստանդնուպոլսի²³ , առ Եղեքսիւ²⁴ Արիանոսացն հայ-
րապետաւ . հինգերորդ՝ ի Նիս²⁵ Թրակացոց. վեցերորդ՝ ի Սերմին²⁶ :

ԱՐԿԱՌԻՈՍ եւ ՈՆՈՐԻՈՍ որդիքն թեոզոսի՝ ամն քառասուն²⁷ եւ
չորս (ԻԲՈ. «ԻԳ») : Ի սոցա երրորդ ամին եղեալ²⁸ Եւթազ երանելի
Աղեքսանդրացի, որ հրաշալան յաւրինուածովք զսուրբն²⁹ առաքելոյ,
եւ զԳործոցն³⁰ առաքելոց, եւ 3) զկաթողիկէից թղթոցն³¹ զյառաջա-

- 1. Էձ. Ի Կոստանդինուպոլսի :
- 2. Ընգալաւ :
- 3. Նեկ- տարիոս :
- 4. Փոխանակ նորա լինի :
- 5. Դա- ւանութիւն :
- 6. Եւ :
- 7. Հաւասարապատիւ :
- 8. Հա- մագոական :
- 9. չունի :
- 10. Ի մեռեալս :
- 11. Յե- փեսոսի :
- 12. Ոչ հաւատաին :
- 13. Յարութեան մեռելոց :
- 14. Եւ :
- 15. Խնդրեաց :
- 16. Թագաւորն թեոզոս :
- 17. Թագաւորն :
- 18. չունի :
- 19. յԱրիանո- սացն :
- 20. Հակառակ միասնական :
- 21. Տիւրոս :
- 22. Բ. յերկրորդ Անտիոք :
- 23. Ի Կոստանդինուպոլսի :
- 24. Առ Եղեքսիւ :
- 25. Նիսի թրակացիոց :
- 26. Սեր- մին : ~ : ~ : Խ :
- 27. Ամս ԻԳ :
- 28. Եղեալ է :
- 29. Չսուրբ առաքեալն :
- 30. չունի :
- 31. Թղթոցն եւ :

1). ԻԲՈ ունի այսպէս « Ընդ այն ժամանակս Նեստոր, աշակերտ Գիողորի Սախմաստացոյ, ասէր. Ոչ ուրեք իշխեցին ասել հարքն, թէ Աստուած Բանն ծնաւ ի Մարիամայ » եւ այլն :

բանս եւ զգլուխս, եւ զմասնաւորս¹, եւ զվկայութիւնս² եւ ըզ-
տունս կարգեաց՝ սակս³ հերձուածոցն⁴ Կարաբբոսի եւ Կարպու-
կրատեայ⁵, որք սոսկ մարդ ասացին⁶ զՅիսուս եւ զհին կաա-
տակարանս ոչ ընդունին⁷ . զի զվկայութիւնն⁸ Քրիստոսի եւ-
տէին⁹ :

ԹԵՆՈՐՈՍ ՓՈՔՐ՝ որդի Արկատեայ՝ ամն երեսուն եւ¹⁰ եւթն :
Սա ի ծնէ թագաւորեաց ամն յիսուն եւ երկու¹¹ : Սորա աւուրս
էր Սուրբ Սահակ՝ Հայոց հայրապետ, յորոյ աւուրս¹² զարութիւն
հայերէն լեզուի քսան եւ ինն գրով ի Դանիէղէ փիլիսոփայէ Ասոր-
ւոց¹³ կարգեցաւ. զոր ետ բերել Վրամշապուհ¹⁴ թագաւոր Վախրճաց¹⁵
(ԻԲՈ. «Վահրճայ») նախարարի՝ ձեռամբ Հարէլի¹⁶ երկցու : Իսկ զեւթն¹⁷
զրոցն պակասութիւն Մեսրովք¹⁸ երանելի, ի Հացեկաց¹⁹ Տարաւնոյ,
յազատ տանէ, ամաւրեայ պահաւք եւ ազաւթիւք՝ հանդերձ աշա-
կերատաւքն հայցեալ յԱստուծոյ, եւ ցուցաւ²⁰ նմա ի տեսլանս :
Այս լինէր յԱսորւոց աշխարհին՝ յորժամ վասն նորին անդ²¹ ճա-
նապարհորդեցին : Իսկ զցուցեալ նշանախեցան՝ հանդերձ միայա-
րաւքն էր գրեալ... Ստեփանոսի²² (ԻԲՈ « Հոփանոսի ») գրչի
Սամսաղոյ : (Խոր. Պատմ. Գ. գլ. ԾԳ) :

Եւ 1) էր²³ հերձուած ի ժամանակին յայնմիկ²⁴ Դէողորի Տարսնա-
ցոյ²⁵ եւ թեոզորի Սամսաղոյ²⁶, եւ Նեստորի Անտիոքացոյ. քան-
զի Դէրզոր²⁷ (ԻԲՈ. «Դիողոր») էր աշակերտ Պաղոսի²⁸ Սամսաղոյ²⁹ .

- 1. Էձ. Չմանաւորսն :
- 2. Չվկայութիւնս :
- 3. վասն :
- 4. Հեր- ձուածոյն Կարաբբոսի :
- 5. Կարպոկրատիանոսի :
- 6. Դաւանին գրիստոս :
- 7. Ընդունէին :
- 8. Չի զվկա- յութիւնսն վասն Քրիստոսի :
- 9. Խոտէին : ~ : ~ : ԽԱ :
- 10. Ամս ԼԹ :
- 11. Ամս ԾԳ :
- 12. Գտաւ :
- 13. Ասորո :
- 14. Վրամշապահ :
- 15. Վահրճա :
- 16. Հարեղէի :
- 17. Է. գրոյն :
- 18. Մասրոպ :
- 19. Տարաւնացի՝ ի Հացեայ գեղջէ :
- 20. Եւ ցուցեալ :
- 21. Անդր :
- 22. Հոփ- փանոսի Սամստացիոց :
- 23. Էին հերձուածք :
- 24. չու- նի :
- 25. Դիողորի Տարսացիոց :
- 26. Մամուսես- տացիոց :
- 27. Նեստորի Անտիոքացիոց :
- 28. Դիողոր :
- 29. Պաղէ Դամշաղացիոց :

1). ԻԲՈ ունի այսպէս « Ընդ այն ժամանակս Նեստոր, աշակերտ Գիողորի Սախմաստացոյ, ասէր. Ոչ ուրեք իշխեցին ասել հարքն, թէ Աստուած Բանն ծնաւ ի Մարիամայ » եւ այլն :

և չնորհիւ որդի ասէ՛ զ'ի Մարիամայն՝ ծնեալն. իսկ բնութեամբ որդի զԱստուածն Բան, և՛ մկրտութեան արժանաւորեցաւ ի Մարիամայն մարդ ծնանել՝ հոգւոյն, և լինել տաճար բանին Աստուծոյ: Իսկ Թեոփորոս Մամստացի՝, աշակերտ Դիոփորի, (ասէ). Ոչ Աստուածն բան ծնանի ի Մարիամայ, այլ մարդ սոսկ ի կնոջէ ծնեալ. և վասն ազնուական գոլոյն և հաճելոյ նմա Աստուծոյ՝ Բանն է (որ) բնակեաց ի նմա: Վասն այնորիկ ճգնէր առ հոգեկանս, զի հնազանդեցու(ս)ցէ զախտսն՝ մարմնականս, և արժանի՝ լիցի կոչել որդի Աստուծոյ: Իսկ Նեստոր Անտիոքացի՝, եպիսկոպոս Կոստանդնուպազոսի՝, աշակերտ Պաւղոսի՝ Մամուկե տացոյ՝ ուսեալ՝ զբնախաւսութիւնսն Դիոփորի Տարսոնացոյ՝, ասէ. Ոչ՝ ուրեք իշխեցին ասել Հարքն՝, թէ Աստուածն՝ Բան ծնաւ ի կուսէն՝. այլ ա՛ն ի նշանակ զանուանսն, որ ցուցանեն զբնութիւնս երկուս՝. քանզի Քրիստոսն, և որդին, և աւերն՝ երբեմն զաստուածութիւնն զեկուցանեն, և երբեմն զմարդկութիւնն. իսկ երբեմն զերկուն (ԻԲՈ. « զերկեակն »): Եւ 1) ո՛չ զարձեալ ա՛յլ որդի, և ա՛յլ միւս. այլ ինքն որդի է ըստ՝ բնութեանցն կրկնակի. քանզի բնութեանցն ընտանի կարգաւորութեան՝ յամենայն ժամ մնացելոյ, իսկ արժանաւորութեամբ շարայարեալ առ աստուածութիւնն միակն: Եւ ա՛յլ անթիւ նորա հայհոյութիւնք՝ որ յարագս երկոց բնորթեանց՝. քանզի ոչ խոստովանի զԲանն Աստուած մարմնով՝ երեւեալ, այլ ի մարդ բնակեալ: Քանզի բնակորթիւն ընդարաւ, ասէ, Բանն Աստուած՝ զմարդկորթիւնն. և 2) այսպէս ոչստացանէր զարարչտորթիւնն՝ հակառակ ողջամիտ վարդա-

- 1. Էձ. Ասէր: 2. Մարիամա: 3. Եւ ի մկրտութեան: 4. Աւ-
- » ծանել հոգւոյն: 5. Մամուկեստացի: 6. Աստուծոյ բա-
- » նին՝ բնակեցաւ ի նմա: 7. (եղծուած է): 8. Ար-
- » ժացի: 9. Նեստոր Անտիոքա: 10. Կոստանդինու-
- » պալոսի: 11. Թէոփորոսի Մամսուեստացիոց: 12. Ա-
- » ռեալ: 13. Տարսացիոց: 14. Հայրքն: 15. Աստուած
- » Բանն: 16. Ի Մարիամա: 17. Առին նշանակ: 18.
- » Զերկուս բնութիւնսն: 19. Է կրկնակ ըստ բնու-
- » թեանցն: 20. Կարգաւորութիւնն: 21. չունի: 22.
- » Մարդացեալ:

1). ԻԲՈ. չունի ասկէց մինչեւ « միական »:
 2). Աստի մինչեւ « վարդապետութեան » չունի ԻԲՈ:

պետութեանն՝: Զոր գիտացեալ Կիւրղի եպիսկոպոսի՝ Աղեքսանդրի, զբէ երիցս անգամ առ Նեստոր՝ զանալ ի հայհոյութեանն՝. և 1) միաբանել կաթողիկէ եկեղեցեաց՝ վասն խոստովանութեան: Իսկ Նեստոր զընդդէմ հակառակսն ատնէր նմա՝ պատասխանիս: Վասն որոյ հարկաւորի երանելին Կիւրեղ՝ զբել առ Թագաւորն, զի տացէ հրաման ժողովելոյ՝. և նորա հրամայեալ՝ ժողովեցան յԵփեսոս՝ ի մետասան ամի Թագաւորութեան՝ նորա եպիսկոպոսք (ԻԲՈ. « եպիսկոպոսք Մ. »), որոց էին գլխաւորք Յորնադիոս Երուսաղէմի, Կիւրղիոս Աղեքսանդրի, որ էր գլուխ իսկ ժողովոյն. Մեմնոս Եփեսոսի: Յովաննէս Անտիոքոս, Պաւղոս Եմեսիու, Թեոփորոս Անիւրեայ, Ակակիոս Մեղիտինէ (ԻԲՈ. « Սուրբն Սահակ Հայոց »), Պրակղոս 2) Կիւրղիեայ, Կեղեստիանոս չոլմայ, Նեստոր Կոստանդնուպազոսի: Եւ ժողովեալք նստովեցին զՆեստովր, բայց 3) ի Յովաննէ Անտիոքացոյ՝ և որոց ընդ նմս՝ եպիսկոպոսք երեսու. զորս նրապորտեալ Նեստորի՝ սուեր յիւնէ յուղիոյ նաւատու. և զԿիւրեղ Աղեքսանդրի հայրապետն ստրակեալ յԱպողիւնարի հայհոյորթիւնն, վասն զի բնորթիւն բանին Աստուծոյ խոստովանելոյ: Եւ եղև պատաստմն արեւելեացն ի Կիւրղիէ՝ որոց ընդ նմս եպիսկոպոսք. մինչեւ ձշմարտորթիւն իրացն ծանուցաւ՝ քաղաքիւն: Որպէս ունի յարագս՝ այսորիկ անտառ յիշատակարանացն պատմորթիւն 4), ըստ հրամանի Թագաւորին

- 1. Էձ. չունի: 2. Եպիսկոպոսապետին: 3. ի հահողութեանցն:
- » 4. չունի: 5. Ժողովոց: 6. յԵփեսոս: 7. Թագաւորու-
- » թեանն: 8. Կիւրեղ: 9. Որ եւ գլուխ էր: 10. ...
- » մնոս: 11. Անտիոքա: 12. Պաւղաւոս: 13. Թէոփորոս:
- » 14. Մեղիտինեայ: 15. Պրակղոս: 16. Կիւրղիեայ: 17.
- » Կեղեստիանէս չոլմա: 18. Ժողովեալքն: 19. Անտիո-
- » քացիոց: 20. Նմա արեւելեաց եպիսկոպոսք թուով:
- » 21. Եւ որոց: 22. Մինչեւ: 23. Առ Թագաւորին:
- » 24. չունի սոյն երկու բառերը: 25. Եւ ըստ:

1). Ասկէց մինչեւ « վասն խոստովանութեանն » չունի ԻԲՈ:
 2). Աստի մինչեւ « ժողովեալք » չունի ԻԲՈ:
 3). Աստի մինչեւ « Պատմութիւն » սողերը չունի ԻԲՈ:
 4). Կամ փոքր Սոկրատ կանարկուի հոս, կամ Փիլոքսենի Պատմորթիւն Եփեսոսի ժողովոյն, և կամ լաւ եւս Արքահամ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի՝ առ վաշական Աղուանից Թագաւորը գրած ծանօթ թուղթը. (տես. սպ. վերետեղ, 1899):

Հալածական աննել¹ զՆստոր ի կողմանս Մծբնացոց², սրոց³ յարեցաւ ի Խոժաստան⁴ յարեւելս. իսկ 1) Կիւրեղ Աղեքսանդրի հայրապետն⁵ ծանուցանէ Յովհաննու Անտիոքայ եպիսկոպոսի զամբարշտութիւնն Նեստորի. եւ առաքեն արեւելեայքն⁶ զՊաղոս Մամոտացոց⁷ եպիսկոպոսն առ Կիւրեղ ի խաղաղութիւն. եւ եղև միաբանութիւն Անտիոքացոցն⁸ եւ Աղեքսանդրացոց: Իսկ յետ լուծման Նեստորի կալաւ զաթոս Հայրապետութեանն Մաքսիմանոս սմն՝ ամս երիս: Յետ որոյ Պրոկղ⁹ Կիւրիկեայ եպիսկոպոս՝ Հայրապետ եղև ի Կոստանդնուպոլիս: Յետ որոյ Փղաբիանոս կալաւ զաթոս Հայրապետութեանն. եւ սկսաւ ուսուցանել զՆստորի Հայհոյութիւնն¹⁰: Իսկ Եւտիքէս սմն, վանական ի Կու կղզւոջ, առադրէր ընդդիմակի Փղաբիանոսի զլուխ ութ, մի բնութիւն աւելոյ: Քանզի 2) ոչ խոստովանի գեանն Աստուած աւելոյ մարմին ի սրբոյ¹¹ կուսէն, եւ յիկեղ մարդ. այլ ասէ՝ Ոչիկէ կառ ի կուսէն Մարիանայ¹², բայց միայն եւանտրիւն մարդոյ. եւ կերպարանաւք գտեալ իրրեւ զմարդ, եւ ոչ ձշմարտութեամբ¹³: Եւ ժողովեալ Փղաբիանոս եպիսկոպոս¹⁴ գնաւախոսն՝ եւ յոժանէ զԵւտիքէս: Եւ զիտացեալ գնաւախոսութիւնս¹⁵ նոցա երանելիին թեոզոս, հրամայէ՝ կրկին¹⁶ անգամ ժողով լինել յԵփեսոս¹⁷, ի բոսն եւ հինգ ամի թաղաւորութեան իւրոյ, եւ քննել¹⁸ յաղաղս Փղաբիանոսի եւ Եւտիքոսի, եւ անսանել զառմարն Ղեւոյթի, զարքատասան 3) գրախն գրեալս առ Փղաբիանոս¹⁹ վասն Եւտիքոսի

- 1. Էձ. Աննէն: 2. Մծբնացոց: 3. Որով վարեցաւ: 4. Եւ յարեւելս: 5. չունի: 6. Արեւելեացքն: 7. Եմնուացոց: 8. Անտիոքացոց եւ Աղեքսանդրացոց: 9. Պրոկղոս Կիւրիկէ: 10. Հանութիւնն: Իսկ Եւտիքէս ունի ի Կու կղզոջ՝ առատրէր ընդդիմակի Փղաբիանոսի, մի բնութիւն ասելով, գրուիս ոչք քանզի ոչ խոստովանի, եւ այլն: 11. չունի: 12. չունի: 13. չունի սոյն խօսքերը. 14. Չհամախորհ եպիսկոպոսս իւր լուծանէ: 15. Չհակառակութիւն նոցա: 16. Երկրորդ: 17. յԵփեսոս: 18. Քննեալ վասն: 19. չունի նօտրագրուած խօսքերը:

1). ԻԲՈ. չունի ասէ մինչեւ « յետ լուծման Նեստորի » տողերը:
 2). Աստի մինչեւ « երանելին թեոզոս » տողերը չունի ԻԲՈ:
 3). ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « չարչարեալ եւ մեռեալ » տողերը. որով Նեւրածութեանս մէջ ըրած մեր տեսութիւնը կը ստուգուի, այսինքն՝ նկատմամբ եկամուտ լինելուն:

մարտութեանն, յարամ երկուս բնութիւնս խոստովանի մարմնացւոյ¹ Բանին Աստուծոյ, եւ երկուս կերպարանս, եւ երկուս ներգործութիւնս: Եւ ըստ Նստորի՝ տուէ Բանին Աստուծոյ խոստովանի գիշատմին մարդն: Եւ յետ ձեաներոյ կուսին՝ այս ասէ զԲանն Աստուծոյ բնակել² ի մարդն. քանզի ասէ այսպէս յերկոտասանև յայր զԻսի իւրոյ հայնոյութեանն. Եւ որչի մարդոյ ասի վայրեկեալն³ յերկնաւոս, յարժամ որչի Աստուծոյ զմարմին⁴ անորտա ի կուսէն, յարժամ ձեռն⁵, այս առնեցարաւ: Եւ տակ մարդ ասէ չարչարեալ եւ մեռեալ: Եւ ժողովեցան եպիսկոպոսք երկերիւր, Յորնաղիոս Երուսաղէմի, Գիտակորոս Աղեքսանդրի, որ եւ զլլխաւութիւն ժողովոյն հաւատացաւ ի թագաւորէն. Դոմնոս 1) Անտիոքայ՝ համախոհ⁶ Նստորի, Յովհան Եղեացոց, աշակերտ Նստորի. Իրատ Եղեացոց⁸, որ զթուղթն գրեաց առ Մարին⁹, յորում գովէ զՆստորի Հայհոյութիւնն¹⁰, եւ ամբարշտութիւն ասէ զԿիւրիկի խոստովանութիւնն. Թէոդորոս Կուրայ¹¹ քաղաքի, աշակերտակից Յովհաննու Եղեացոյ¹² Նստորի մուրութեանն¹³, հակառակ Կիւրիկի Աղեքսանդրացոյ. վասն որոյ զիմադրութիւնս արարեալ՝ երկօտասան զլուխ՝ առ Կիւրիկի¹⁴, երկօտասան նոյն իւրեաց. եւ ըստ թեոզորոսի Մամուկոտացոյ¹⁵ հաճութեամբն՝ ասէ՝ բնակել ի մարդն զԱստուածն Բան: Քանզի յերրորդ¹⁶ զլլխի՝ իւրոյ Հայհոյութեանն ասէ. Ոչ ի կուսէ ծնեալ էր Աստուծոյ կերպարանս, այլ տաճար էր, բնակիչ ունելով ըստ Պաղոսի ձայնին. Քանզի ի նմա հաճեցաւ, ասէ, ամենայն լուծմն աստուածութեանն բնակել: Եւ յերկօտասաներորդ զլլխին ասէ իսկ՝ պիտի հաւանել տեսնոյցոյն զերկուս¹⁷ բնութիւնս, եւ¹⁸ ասողին Հրէիցն. Լուծէք զառճարս զայս, եւ զերիս¹⁹ աւուրս կանգնեմ զսա. բանդից ցուցանէ լու-

- 1. Էձ. Մարմնացեալ: 2. բնակեալ: 3. ի վայր եկեալն: 4. Չմարմինն: 5. Ծնիցաւ՝ առնեալաւ: 6. Համախորհ: 7. Իգեացոց: 8. Եղեացոց: 9. Ի Մարս 2): 10. Քանաւանտրիւնն: 11. Կիւրոս: 12. Իգեացոց: 13. Մուրութիւնն: 14. Կիւրիկի: 15. Մամուկոտացոց: 16. Յերկրորդ: 17. Չերկուս բնութիւնս: 18. չունի: 19. Յերիս աւուրս կանգնեցից զսա:

1). ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « Փղաբիանոս Կոստանդնուպոլիս » տողերը:
 2). Այսպէս ունին նաեւ Կարթագինեցին Լիբերատոս Սարկաւաք եւ ուրիշներ:

ծեալ զամճարն, եւ զկանգնիչն Աստուած: Ուրեմն՝ ոչ Աստուած չարչարեալն¹, այլ ի մէնջ յԱստուծոյ² եղեալ մարդն: Ղեւնն Հոովմայ, զորմէ ասէ³ ոչ զոլ ի ժողովն, այլ փոխանակ իւր առաքեալ՝ տայ⁴ բերել զգիրս⁵ հայհոյութեանն չորեքտասան⁶ գլխոյն Եւսեբի Գորիզու. Փղարիանոս Կոստանդնուպաւզսի: Եւ ժողովեալք սահմանեցին⁷ զըստ⁸ հարցն խոստովանութիւն, զնշանակ հաւատոցն⁹ կնքեալ՝ մի բնութիւն մարմնացեալոյ բանին Աստուծոյ. խոստովանեալ¹⁰ ճշմարիտ մարդ լինել¹¹ Բանն Աստուած ասացին: Իսկ 1) Եւտիքէս խոստովանեալ¹² զյանցանս իւր, նզովէր զազանդն, եւ գիր խոստովանութեան մատուցանէր ժողովոյն, որ ասի Ղեւզբերդովն¹³. եւ ըստ հրատանի կանոնաց ընկալեալ եղև¹⁴. Իսկ յետոյ ի նոյն հայնոյրեան աղանդի պարձաւ: Իսկ համախոհք եւ հաւանեալք¹⁵ Նստորի ոչ զարձան յիւրեանց հայհոյութեանցն, զորս նզովեաց սուրբ ժողովն, ասելով. Որ սք ասիցէ¹⁶ ի Քրիստոս երկուս¹⁷ բնութիւնս՝ նզովեալ եղիցի¹⁸:

Յայնժամ երանելին Գիոսկուրոս¹⁹ լուծանէր ի պատուոյ զհաւանեալս Նստորի, զՓղարիանոս²⁰ եւ զպաղատանն եպիսկոպոս. որ բարկութեամբ հարեալ²¹ (ԻԲՈ. չունի) յետ եւթն աւուր սատակէր ի կենացս. Եւ զտոմարն Ղեւննի նզովէր հանդերձ 2) ժողովեցելով²² ընդ ինքեանք²³ եպիսկոպոսաքն, իբրև զՆստորի հայհոյութիւնն: Լուծանէր 3) եւ զԹեոդորոս՝ Կիւրոս քաղաքի եպիսկոպոս²⁴, եւ զԻբաս՝ Եգեսիայ եպիսկոպոս²⁵, եւ փոխանակ նորա ձեռնադրէր եպիսկոպոս՝ ի ժողովին²⁶ զՄաքսիմոս: Եւ եղև

- 1. Էճ. Զչարչարեալն: 2. Աստուծոյ ասեալ: 3. Ասի: 4. Տաւ
- » լով: 5. Զգիր: 6. զժ.Գ. գլուխսն: 7. Սահմանէին:
- » 8. Ըստ: 9. Հաւատո: 10. Խոստովանելով: 11. Լի-
- » նել ի սրբոյ կուսէն զԲանն Աստուծոյ ասացին:
- » 12. Խոստովանելով: 13. նստրագրուած խօսքերը
- » չունի: 14. Լինէր: 15. չունի: 16. Ասէ: 17. Երկուս:
- » 18. Լիցի: 19. Գիոսկուրոս: 20. զՓղարիանոս՝ պա-
- » դատան եպիսկոպոսն: 21. Հարեալ յԱստուծոյ: 22. Ժո-
- » ղովեցելովք: 23. չունի: 25. չունի: 25. Եւ զՈհան-
- » նէս Էգացիոց եպիսկոպոս, եւ զԴոմնոս Անտիոքս եւ
- » պիսկոպոս, եւ: 26. Ժողովոյն զՄաքսիմինն:

1). ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « ազանդն դարձաւ » տողերը:
 2). Նստրագրուած բառերը չունի ԻԲՈ:
 3). ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « զՄաքսիմոս » 2 տողերը:

խաղաղութիւն՝ յաւուրս Թեոդորի թաղաւորի՝ եկեղեցեաց¹՝ ամն յիսուս եւ երկուս² (ԻԲՈ. « ամս ԺԲ ».):

ՄԱՐԿԻԱՆՈՍ՝ ամս եւթն³: Սա յերկրորդ ամի թաղաւորութեանն իւրոյ հրամայեաց լինել ժողով ի Քաղկեդոնն, մայրաքաղաքն⁴ Բիրսանացոյ 1). քինախնդիր եղեալ լուծմանն Նեստորի, եւ նորին համախոհ եպիսկոպոսացն⁵. զի էր ինքն նորին ազանդոյ առաւել եւս վարժեալ⁶, յարագս գունարկոյ ժողովին⁷ ի Պողքերէ գուգակցէ⁸ իւրմէ, որ էր քոյր թաղաւորին Թեոդորի, եւ սիրելի Փղարիանոսի: Առաւել եւս յորդորէր ի ժողովոյն գումարութիւն ազանդակից⁹ Նստորի խոստովանութեանցն¹⁰ Ղեւնն Հոովմայ հայրապետն: Եւ հրաման ետ թաղաւորն զարձուցանել զՆստոր, զի կենդանի էր ի կողմանս Խուժաստանի, զի տացէ ընդունել զնա¹¹ ի ժողովն: Իսկ ի զանալն Նստորի¹² բարկութեան 2) Աստուծոյ հասանէր ի վերայ նորս. եւ հեղաւ¹³ որովայն նորս, որպէս զՅուրայիս¹⁴ եւ զԱրիստոսիս. եւ այսպէս սատակեր ի կենացս¹⁵: Իսկ ժողովեալքն ի Քաղկեդոնն էին վեցհարիւր երեսուն եւ վեց եպիսկոպոսք¹⁶. Յորնազիտս Երուսաղէմի, Գիոսկուրոս Ազեքսանդրի, Մաքսիմոս¹⁷ (ԻԲՈ. « Պետրոս ») Անտիոքայ, Սանկիանոս Եփեսոսի¹⁸, Լեւոն Հոովմայ, Եւսեբի Գորիզու, Անատոլիս Կոստանդնուպաւզսի: Իսկ Ղեւնն Հոովմայ հայրապետն ոչ կին ի ժողովն. բայց ետ բերել զգիրսն¹⁹ առ թաղաւորն չորեքտասան²⁰ գլխոյն զյառաջագոյն 3) գրեալն²¹ առ Փղարիանոս, զի հաւանեցիկն այնմ ժողովեալքն ի Քաղկեդոնի: Զոր²² խոսեալ Գիոսկուրոսի եւ ժողովոյն²³ Եփեսոսի սուրբ եպիսկոպոսաց: Եւ ասեալ թաղաւորին

- 1. Էճ. Եկեղեցիոց: 2. Ամս ԺԲ, (եւ լուսանցքի վրայ Խ.
- » կարոյ): 3. Ամս Զ: 4. Ի մայրաքաղաքն Բիւ-
- » թանացիոց: 5. չունի: 6. Շարժեալ: 7. Ժողո-
- » վոյն: 8. Զիւգակցէ: 9. Աղանդակցին: 10. չունի:
- » 11. չունի: 12. Նորա: 13. Հեղոյր: 14. Յուդան եւ
- » Արիստին: 15. Ի կենաց: 16. Իսկ զԽաւորք: 17. Մաք-
- » սիմիոս: 18. Եբեսոսի: 19. չունի: 20. զժ.Գ. գլուխս:
- » 21. Գրեալսն: 22. Զոր էր խոսեալ: 23. Ժողովեցին
- » ընդ նմա Մ. եպիսկոպոսաց յԵբեսոս:

1). ԻԲՈ. չունի այս եւ յաջորդ 2 տողից նստրագրուած խօսքերը:
 2). Աստի մինչև « եւ այսպէս » չունի ԻԲՈ:
 3). ԻԲՈ. չունի մինչև « միաբան ասացին եպիսկոպոսքն » տողերը:

զգիրան Ղեւոնի՛ն՝ ընդալաւ, եւ ետ զատուցանել ի միաբանութենէ՛ եպիսկոպոսացն՝ զերանելին՝ Գիտսկուրոս. եւ խնդրեաց ի ժողովոյն՝ սահման հաւատոց, ըստ գրեցելոյն՝ ի Ղեւոնէ՛ հայհոյութեանցն՝² : Իսկ ուղղափառ իշխանքն՝ որ էին ի ժողովին, ասացին՝³ առ եպիսկոպոսն. Այս է ժամանակ ճգնելոյ՝ ձեր՝⁴ ի վերայ հաւատոց⁵, զի հաստատուն ունիցիր զաւանդութիւն հարցն խոստովանութեան⁶. եւ եպիսկոպոսքն միաբան ասացին. Ոչ ումեք է իշխանութիւն՝ ըստ հրամանի կանոնաց՝ զինել սահման հաւատոց. զի բաւական է մեզ եղեալ՝ Նիկիայ, եւ Կոստանդնուպոլսի⁸ : Յայնժամ՝ հրամայեաց թագաւորն, զմիաբանեալ եպիսկոպոսն հանդերձ իշխանաւքն՝ ապա ի պահեստ, եւ զումարել ի վերայ նոցա զինազգեստ զաւրականս. զի եթէ ոչ հնազանդեցին⁹ կամաց թագաւորին, եղիցին պատուհասեալք: Եւ մեծաւ երկիւղիւ ահարեկեալ եպիսկոպոսացն՝ էին ի տարակուսանս, թէ զիսոյց հնար իցէ զերծանել ի պատմոց¹⁰: Յայնժամ Յորնազիտս¹¹ Երուսաղէմի եպիսկոպոս հրամայեաց Ասկղիպաղիայ¹² Սարկաւագի Կոստանդնուպոլսի¹³, առնուլ¹⁴ զսահման հաւատոյ, զինել ի նմա յերկուս¹⁵ բնութեանց զմին¹⁶ խոստովանել. որում առ երկուզի հնազանդեալ եպիսկոպոսացն, զի թերեւս հնար լիցի այնու¹⁷ զերծանել: Ետուն զգիրն առ թագաւորն. իսկ թագաւորն ոչ ընկալաւ, այլ ետ սանել առ լուսա¹⁸ զգիր հայհոյութեանցն¹⁹ Ղեւոնի: Զոր ընթերցեալ²⁰ մասն ինչ ի գիրոյն²¹, միաբան ասացին եպիսկոպոսքն. Այսոցիկ ոչ հաւանիմք, զի Պաւղոսի²² Սամատացոյ հայհոյութիւն է. այսպէս եւ ոչ Նատոր²³ յանդրդնեցաւ հայհոյել: Յայնժամ թագաւորն՝ զիւզակցաւ իւրով Պողոքեբաւ հանդերձ՝ եկն առ նոսա յառաքս երիս (ԻԲՈ. չունի): Իսկ ժողովեալքն ի Քաղկեդոնի²⁴ ոմանք յերկիւղէ, եւ այլք ակնատու-

1. Էձ. Գրելոյն: 2. Հահոութեանն: 3. Ասեն: 4. չունի:
 » 5. Հաւատոյս: 6. (չունի նօտրագրուած խօսքերը):
 » 7. Եղեալն ի Նիկիա: 8. Կոստանդինուպոլսի:
 » 9. Հնազանդեցին: 10. (չունի նօտր. խօսքերը):
 » 11. Յորնազիտ: 12. Ասկղոպիղեայ: 13. Կոստանու
 » զիանուպաւսեցիոց: 14. Առնել սահման հաւա
 » ստ: 15. Յերկուց: 16. Զմինն: 17. Այն հնար լիցի:
 » 18. չունի: 19. Հահոութեան թղթոյն: 20. Ընթեր
 » ցեալ: 21. Ի գրոցն: 22. զՊաւղա Շամատացիոց:
 » 23. Նատորի մոլեգնեալ: 24. չունի:

թեամբ թագաւորին եւ կնոջ նորա՝ եղն հաւանեալք պիղծ¹ նօրաձայնութեան թղթոյն Ղեւոնի հայհոյութեանն. զոր նզովեցին յառաջագոյն (ԻԲՈ. «Ի ժողովն Եփեսոսի»), եւ եղն ընդ ինքեանց նզովեք: Ընդալան եւ զլուծեալն թեոզորիտոս՝ զՆատորի զաշակերան², զտրէ ասի՝ զլուս կալ ժողովոյն. եւ զիպաս³ Եղեալայ եպիսկոպոսն՝ գնամախոխ⁴ Նատորի 1): Եւ գրեցին սահման հաւատոյ ըստ Ղեւոնի, եւ ըստ թեոզորիտեայ⁵, եւ Պաւղոսի⁶, եւ Արաբմանի⁷ կատարեալ⁸ հայնոյութեանն (ԻԲՈ. չունի). յորում կայ յետ սակաւոց⁹. Այսպէս 2) խոստովանիմք միաբան ամենեքին¹⁰ զաէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ ըստ աստուածութեանն ի հաւրէ, ըստ մարդկութեանն ի կուսէն, միածին յերկուց բնութեանց. ոչինչ բառնալով զբնութեանցն զանազանութիւն՝ վասն միանալոյ¹¹, այլ առաւել ողջ պահելով զյաւակութիւն իւրաքանչիւր բնութեանն¹². եւ ի¹³ մի դէմ, եւ ի մի անձն միաւորելով: Եւ զի մի իւրեանց¹⁴ ամբարշտութիւնն յայտնապէս¹⁵ երեւեցի, զՆատոր պատճառանաւք նզովին¹⁶: Իսկ բազումք ի զլիաւորաց քաղաքին Կոստանդնուպաւղսի, որք 3) Նատորի հաւանեալք էին, իրքեւ յառն զեզովսն որ զՆատորէ, զարմացեալք¹⁷ առաջի քաղաքորին, որպէս ի լոցունց իսկ¹⁸ Քաղկեդոնացոցն ցոցանի պատմութիւնս, ասեն. Սուրբ¹⁹ ընդէր նզովին. զի եթէ հաւատ զՆատորին հաստատեցին, զնա ընդէր նզովեցին: Իսկ 4) թագաւորն բարկացեալ սաստեաց նոցա, զի լռեցեն: Այսպէս²⁰ նոցունց իսկ յայտնեալ կեղծաւորութիւն նոցա՝ ծանուցաւ ամենեցուն, ուր²¹ եւս առաւելագունիւք յայտնի է

1. Էձ. Պեղծ նորաձայն հահոութեան: 2. Աշակերտն: 3. զԻբաս
 » Եղեալացիոց: 4. Համախորհ: 5. Թէոզորիտոսի:
 » 6. Գիեզորի: 7. Արտեմոնի, եւ Պաւղէ: 8. Կատա
 » ղեալ: 9. Սարկաւագաց: 10. Ամենեքեան: 11. Միա
 » նալոյն: 12. բնութեանցն: 13. Եւ մի դէմ, եւ մի:
 » 14. Իւրեան: 15. Յայտնի: 16. Նզովեցին: 17. Զար
 » մացեալք՝ ասացին: 18. Ի նոցուն զՔաղկեդոնիւս
 » պատմութեանն ցոցանի ասեն: 19. Եւ սուրբքն՝ զի
 » նզովին. զի եթէ զհաւատն Նատորին: 20. Այսպէս
 » եւ ի: 21. Որ առաւելագունաւք:

1) ԻԲՈ. չունի նօտրագրուած խօսքերը:
 2) Աստի մինչեւ « ի մի անձն միաւորելով » տողերը չունի ԻԲՈ:
 3) ԻԲՈ. չունի աստի մինչեւ « ցոցանի պատմութիւնս » տողերը:
 4) Աստի մինչեւ « ուրացութիւն նոցա » չունի ԻԲՈ:

ուրացութիւն¹ նոցա: Զի որք ի Քաղկեդոնի² ժողովեալ էին եպիսկոպոսք, նոյնք յԵփեսոսի ժողովնսն գրով սահմանեալ ասացին³. Որ ոք ասէ ի⁴ Քրիստոս երկու⁵ բնութիւն՝ նզովեալ եղիցի⁶: Եւ լուծին ի պատուոյ զՆստոր եւ զնմանիս նորա: Իսկ ի Քաղկեդոնի⁷ կործանեալք յերկիւզէ, եւ⁷ ձեռագրով զՔրիստոս ուրացեալ, ասացին. Որ ոք ոչ ասիցէ⁸ զՔրիստոս երկու բնութիւնս՝ նզովեալ եղիցի⁹: Եւ ընդալան ի պատիւ զհաւանեալսն Նստորի եւ զաշակերտան: Իսկ որք ոչ¹⁰ հաւանեցան՝ կործանուիս ժողովոյն հայնոյրեանց եւ ակառքեկ¹¹ սահմարութեանն, զնոսս արքութեցին. զՊետրոս Առաքեցի, եւ զՏիմոթէոս¹², եւ զԱնատոլիս նորին եղբայր, եւ զԴիոսկորոս¹³ եպիսկոպոս նախ ի Կիւզիկոն¹⁴ արքորեցին, ապա յԵրակղլայ (ԻԲՈ. « Երակղլա »), ապա ի Պափղագոնիա¹⁵. եւ անդ կատարեցաւ¹⁶ բարի վիայութեամբ եւ խստովանութեամբ: ի Քրիստոս (ԻԲՈ. « վիայութեամբ Դիոսկորոս »):

Իսկ 1) յետ արքորելոյն զԴիոսկորոս, զՊոստէ¹⁷ հրամանաւ Մարկիանոսի ձեռնադրեցին եպիսկոպոս ի ժողովն Քաղկեդոնի, փոխանակ Դիոսկորոսի. եւ առաքեաց թագաւորն յԱղեքսանդրիա: Զոր ոչ ընդալեալ քաղաքին, բազում աւարառութիւնս ընչից առնէին¹⁸. եւ հոշտանդանս¹⁹ զանից եւ տանջանաց, եւ հեղմունս արեան ընդալան ի թագաւորէն²⁰ վասն չընդունելոյ զՊոստէր եպիսկոպոս քաղաքին, եւ²¹ չհաղորդել ընդ նմա: Սակայն մինչ ի²² սպաս ոչ կացին ի ճշմարտութեան²³, այլք²⁴ եղևն բաժանեալք²⁵ յերկուս: Կէս քաղաքին ընկալան զՊոստէր²⁶ եպիսկոպոս, եւ եղևն

1. Էձ. Ուրացութիւնն: 2. Ի Քաղկեդոնի: 3. Ասէին: 4. զՔրիստոս: 5. Երկուս բնութիւնսն: 6. Վիցի: 7. չունի: 8. Ասէ: 9. Վիցի: 10. Ոչն: 11. (եղծուած են): 12. Տիմոթէոս: 13. ԶԴիոսկորոս Աղեքսանդի հայրապետն: 14. Կիզիկոն: 15. Փափղագոնիա: 16. Դիոսկորոս: 17. զՊոստէտէր: 18. չունի: 19. Խոշտանդանս: 20. Ի Մարկիանոսէ: 21. Եւ վասն չհաղորդելու: 22. Մինչև իսպաս: 23. Ի ճշմարտութեանն: 24. Այլ: 25. Բաժանեալք: 26. զՊոստէտէր:

1). ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « զկործանեալսն ի Պոստորայ » տողերը. այլ անոնց տեղ ունի. « Եւ էր խոսովութիւն եկեղեցւոյ զամենայն աւուրս Մարկիանոսի. եւ լեռնի հոսովայեցւոյ՝ ամս ԻԳ »:

հաւանեալք աղանդոյն Քաղկեդոնի. եւ կէս քաղաքին յուղղափառութեան¹ կացեալ՝ ոչ հաւանեցան նմա: Եւ յետ սակաւ աւուրց, ի սեկեկի՝ յորոցս² ակերդի գանոյից՝ նարեալ քարկոշքեամբ: յԱտոշոյ, ի եմիւն գիշերի սասակեցաւ 1): Յետ որոյ յաջորդէ զաթոս եպիսկոպոսութեանն Տիմոթէոս երանելի. եւ³ հաստատէր յուղղափառութեան հաւատս զկործանեալսն ի Պոստորայ⁴:

ՂԵՒՈՎՆ ԺԵԺ (ԻԲՈ. « Լեռն թագաւորէ ») ամս իննեւասն: Ի սորա երրորդ ամին՝ Տիմոթէոս եւ Անատոլի, նորին եղբայր, յափշտակեալ ի Սիրակուսէ՝ (ԻԲՈ. չունի) արքորեցան ի Քերսոնի⁵, վասն չընդունելոյ զսահման⁶ Քաղկեդոնի ժողովոյն. եւ ի նորին իններորդ⁷ ամին նշան երեւեցաւ յերկինս, սին ամառոյ⁸ փոզոյ նմանութեամբ երեւեալ յաւուրս քառասուն, եւ յետ սակաւ աւուրց ի Վա. . . ակերցոցեց⁹ (ԻԲՈ. « Ի Վաղանդանացոց ») արեւմտեայ զաւարցն¹⁰ սաստիկ կրտորած¹¹ եղև (ԻԲՈ. « առաւ Հոսմ »): Իսկ 2) յետ արքորելոյն Տիմոթէոս¹², միւս Տիմոթէոս¹³ աջորդեցաւ, որ անուանեցաւ Փուաս¹⁴. եւ յետ նորա Պետրոս, յորմէ Ակակ, Կոստանդնուպուղսի եպիսկոպոս, ինդրեաց ի ծածուկ ուսանել զգիտութիւն ուղղափառութեան հաւատոց. զի յառաջագոյն էր հաւանեալ աղանդոյն Քաղկեդոնի ժողովոյն. եւ սեղեկացեալ ի նմանէ՝ ուսաւ ի ձեռն հրովարտակացն՝ որ առ միմիանս, զի էր ի հալածանս երանելին Պետրոս. եւ էր ալեկիսծումն՝ ի սուրբ եկե-

1. Էձ. Յուղափառութիւն մնացին, եւ: 2. Յաւթաց ի ընդողնի:
- » 3: Յետ որոյ աջորդեալ զաթոս եկեղեցոյն Աղեքսանդրի Տիմոթէոս երանելի, եւ հաստատէ: 4. Պոստէտէրա: ~: ~: ~: ԽԳ: 5. Քերսոն: 6. Զսահմանն Քաղկեդոնի: 7. Ինն: 8. Ամբո: 9. Ի Վաղանդացիոց արեւմտեաց: 10. Առաւ Հոսմմ: 11. կրտորած եղեալ: 12. Տիմոթէ: 13. Միւս Տիմոթէոս յաջորդեցաւ: 14. Կոփոիոս:

1). Աղեքսանդրիոյ հայրապետը՝ Պոստէր Մարկիանոսի մահուանէն վերջ, եւ Տիմոթէոսի կուսակցութեան յարող մուշեանդ խոթանի հարուածոց ներքե սպանուած է, եւ մարմինն ալ Զիարձակարանին մէջ այրուած. (տես Gutschmid 451, — G. Krüger, Monophysiten, Realencykl. für protest. Theolog. und Kirche, 3. Aufl. — H. Gölzer, Abriss der Byzantinisch. Kaiser-geschichte s. 920:

2). ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « ամս քանեկերք » տողերը. այլ անոնց տեղ ունի. « Լեռն փոքր թագաւորէ ամս հինգ »:

ղեցիս Աստուծոյ՝ զամենայն աւուրս Մարիիանոսի եւ Ղեւոնի, ամս քսանեւերեք¹:

ԶԵՆՈՆ՝ ամս վեշտասան: Չսա աղաչեցին զգաւտ եւ երկիւշ դոծ ծառայք Քրիստոսի, յորս եւ 1) Ակակ Կոստանդնուպուզոսի եպիսկոպոս, եւ այլ բազում եպիսկոպոսներ, զի բարձցի երկպատակութիւնք² եւ խռովութիւնք եկեղեցեաց՝³ վասն ժողովոյն Քաղկեդոնի: Եւ զրեաց թուղթ առ⁴ կողմանս Յունաց (ԻԲՈ. « Յորնաց եւ Հոտմոց ») աշխարհին, որ կոչի Հեկատիսիս⁵, այս⁶ է միաւորիչ 2): եւ առ ամենայն կողմանս Հոտմոց զրեաց, որ ունի զսահման ուղղափառութեան⁷ հաւատոց, եւ նոյն է զժողովն Քաղկեդոնի⁸, որք 3) երկուս¹⁰ բնութիւնս ի մարմնացեալ¹¹ Բանն Աստուած սահմանեցին¹². եւ եղև խաղաղութիւն եւ միաբանութիւն ամենայն եկեղեցեաց¹³: Իսկ Հոտմոյնցիքն ամբարտաւանեալք, մասն 4) ի յրեանց եպիսկոպոս հայնոյնի Ղեւոնի, զի երսկզբէնաւոր¹⁴ ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ աշխիւարհաց երկուց բնութեանց, մնացին ի նմին կործանմանն Քաղկեդոնի 5) եւ ոչարցութեան Ղեւոնի. եւ ոչ համարեցան¹⁵ զուզել ի միաւորութիւն Չեւոնի¹⁶ ոչորափառութեան: Եւ զործեցաւ այս յառաջիկ տ՛ի ըստ զաւորութեան¹⁷ Չեւոնի. եւ ի նմին¹⁸ ամի եղև սաստիկ շարժումն ի Հոտմ, մինչև նիսեցաւ երկիրն ի բազմութենէ զիսկացն¹⁹: Եւ ի նմին ամի՝ հրահանուած²⁰ ըստ զարձաւ Տիմոթեոս յԱզքսանդր, եւ յերկրորդ²¹ ամին վախճանեցաւ²²:

ԱՆԱՍՏԱՍ՝ ամս քսան եւ եւթն: Սա ի նմին միաւորութեան

- 1. Էձ. ԽԳ: 2. Երկբառութիւնք: 3. Որ վասն: 4. Առ ամենայն: 5. Հէնիտիկոն: 6. Այսինքն է: 7. Ուղափառութեան: 8. չունի: 9. Եւ որք: 10. Երկու բնութիւն: 11. Ի մարմնացեալն Աստուած բան: 12. Սահման... զրեն: 13. Եկեղեցիոց: 14. Սկիզբն աւու... քաղաքին եւ Քաղկեդոնի ժողով...: 15. Հաւանեցան: 16. Չեւոնի: 17. Չեւոնի թագաւորութեանն: 18. Ի նոյն: 19. Գիսկանցն: 20. չունի: 21. Յերկրորդ: 22. ~: ~: ~: ԽԲ:

- 1) ԻԲՈ. չունի նօտրագրուած խօսքերը:
- 2) ԻԲՈ. « Հէնիտիկոն՝ որ է միաբանութիւն ուղղափառ հաւատոյ »:
- 3) ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « ամենայն եկեղեցեաց » 2 տողերը:
- 4) ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « երկուց բնութեանց » 2 տողերը:
- 5) Աստի մինչև « թագաւորութեան Չեւոնի » տողերը չունի ԻԲՈ:

Չեւոնի¹ զուղղափառութիւն² հաստատեալ կարգեաց՝ յարագս շարժեցեալ հերձառածոյն Քաղկեդոնի ժողովոյն³ տանձակ հաւատոյ, հակերթ ճգովիք⁴ (ԻԲՈ. չունի վերջի բառերը). եւ ի նորին աւուրս⁵ եղև հուր սաստիկ⁶ արատազոչ. աղաղակեցին առ Աստուած, եւ ապրեցաւ քաղաքն⁷:

ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ⁸ (ԻԲՈ. « Յուստին թագաւորէ ») ամս ինն: Սա վարձեալ նորոզեաց զաղմկեալ ժողովոյն նորոգածեութեան⁹ սահման՝ ի թագաւորաբնակ 1) միայն¹⁰ քաղաքին, այլ ոչ յամենայն կողմանս Յունաց աշխարհին¹¹:

ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ՝ ամս երեսուն եւ ինն (ԻԲՈ. « ամս ԼԳ »): Ի սորա 2) աւորս¹² քսան եւ եւթն ամի վախճանեցաւ զիւզակից իւր. իսկ Յուստիանոս, յետ մահուան¹³ թագուհւոյն, որպէս թէ կամեցաւ¹⁴ աստուածային իմն աւրինաց խնդրով¹⁵ լինել, եղև աստուածամարտ: Չորոյ ձախողակի յորդարումն զիսացեալ Բեդիկոս¹³ (ԻԲՈ. « Բինդիկոս ») հայրապետն Հոտմոյն, հրամայեաց¹⁷ անել ժողով⁸, հաստատել զհայհոյութիւն Քաղկեդոնի ժողովոյն, եւ զուստոյնի (ԻԲՈ. չունի տուժարին¹⁹ Ղեւոնի: Իսկ նորա²⁰ հրամայեալ լինել ժողով ի Կոստանդնուպուզիս, որ ասի հինգերորդ ժողով. եւ ետ հրաման, թէ եպիսկոպոս կամ հայրապետ՝ որ ոչ քարոզիցէ²¹ զժողովն Քաղկեդոնի՝ ընդ սուրբ ժողովս, ելցէ ի պատուոյ²² իւրմէ: Յայնժամ տէրն²³ Անթիմոս՝ Կոստանդնուպուզի եպիսկոպոս՝ բազում եպիսկոպոսաւք յանձն առնոյր²⁴ լինել²⁵ հաւածական վասն ճշմարտութեանն. ընդ 3) որս եր եւ Յուշիտակ

- 1. Էձ. Չեւոնի: 2. ուղափառութեանն: 3. Յարագս հերձուածոյն շարժեալ ժողովոյն Քաղկեդոնի: 4. Նոյնովիք: 5. Աւուրս յԱզքսանդր յերկնից: 6. Ահեղ, եւ արտասուրագոչ: 7. ~: ~: ~: ԽԳ: 8. Յուստին: 9. Նորոգածեութիւն սահմանի: 10. չունի: 11. ԽԷ: 12. չունի: 13. Մահու: 14. կամեցեալ: 15. Լինել խնդրով: 16. Բինդիկոս: 17. Հրամայէ: 18. ժողով եւ հաստատ: 19. Տուժարին: 20. նորա հաւանեալ հրամայեաց: 21. Քարոզեցի: 22. Ի Պատուէ: 23. Տէր Անթիմիոս: 24. Առ: 25. հաւած. լինել:

- 1) ԻԲՈ. չունի աստի մինչև « աշխարհին » խօսքերը:
- 2) Աստի մինչև « թագաւորաբնակ » չունի ԻԲՈ:
- 3) Աստի մինչև « ի հինգերորդ ժողովին » ընդարձակ հաստատել չունի ԻԲՈ:

կայկոպոս Աղիկառնաուս Կիւպրացոց քարաքի¹, որ ոչ հնազան-
 գեցաւ² պիղծ³ սահմանադրութեան ժողովոյն⁴ Քաղկեդոնի, զոր
 սահմանեաց⁵ պիղծ եւ ամբարիշտ⁶ թագաւորն Յուստիանոս, ժող-
 վեցեղովք⁷ կայկոպոսաւքն ի Կոստանդնուպոլսոյն⁸, որք կարգեցին
 զԻւրեանց հայհոյութեանն զլուսն շորեքասան, յորում յեթնե-
 րորդ զլիւի հայհոյութեանն ասէ⁹, այսպէս. Եթէ ոք ասէ¹⁰, յեր-
 կու¹¹ ասելով ոչ որպէս յաստուածութեան¹² եւ ի մարդկութեան¹³
 զմի աէր Յիսուս Քրիստոս ճանաչել խոստովանի. զի ձեռն այսո-
 րիկ նշանակիցէ զզանազանութիւն բնութեանցն, յորոց անշիթա-
 պէս¹⁴ անճառն եղև միաւորութիւն, ոչ Բանին առ Բարմնոյն¹⁵
 փոփոխեալ¹⁶ բնութիւն, եւ ոչ մարմնոյն՝ առ Բանին բնութիւն¹⁷
 փոխադրեալ¹⁸, բանզի մնայ յԻւրաքանչիւրան. զոր արինակ է բնու-
 թեան¹⁹ եւ եղելոյ²⁰ միաւորութեանն՝ ըստ անձնաւորութեանն. այլ
 յազազ բաժանման՝ ըստ որոշման զայնպիսին ընդունի զձայն²¹, սակս
 Քրիստոսին²² խորհրդոյ՝ զթիւ բնութեանցն խոստովանելով ի վե-
 րայ նորին Տեան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ Աստուծոյ Բանին
 մարմնացելոյ. ոչ տեսութեամբ միայն զանազանութիւն²³ բնու-
 րեանց²⁴ այսոցիկ ասնու, յորս²⁵ եւ շարադրեցաւ՝ ոչ բարձելոյ
 վասն միաւորութեանն. բանզի մի յերկաքանչիւրոցն, եւ միով եր-
 կաքանչիւրքն. այլ յազազ այսորիկ²⁶... թուոյն, որպէս որոշեալս
 եւ յասկանձնապէս²⁷ զու²⁸... նութիւնս, այսպիսին եղիցի նզո-
 վեալ: Եւ որք ոչն հնազանդեցան հրամանի թագաւորին՝ ընդունել
 զազմկեալ ժողովոյն սահմանադրութիւնս²⁹, եւ հաւանեալ³⁰ նորո-
 զաձնութեանն տաւնից եկեղեցական կարգաց, զոր հաստատեաց
 անաւրէնն Յուստիանոս՝ ժողովեցելովքն ի Կոստանդնուպոլսոյն, ի
 հինգերորդ ժողովին. զաւր առաքեալ³¹ հեղմունս արեանց³² արար

1. Էճ. (չունի տոյն խօսքերը): 2. Ոչ հաւանեալ: 3. Պեղծ: 4. չունի:
 > 5. Հաստատեաց: 6. չունի տոյն բառերը: 7. Հանդերձ:
 > 8. չունի: 9. Ասի: 10. Ասիցէ: 11. Յերկուս: 12. յաս-
 > տուածութեանն: 13. ի մարդկութեանն: 14. Անշիթա-
 > թապէս: 15. Մարմնո: 16. Փոխփոխեալ: 17. Բնու-
 > թիւնն: 18. Փոխադրեալ: 19. Բնութեանն: 20. Եղե-
 > լով միաւորութիւնն: 21. Զձայնս: 22. Նոյն: 23. Զզա-
 > նազանութիւնն: 24. չունի: 25. Յորոց: 26. Այսորիկ
 > պիտի: 27. Յայտկ անձնապէս: 28. Գու զբնութիւնն:
 > 29. Սահմանադրութեանն: 30. Հնազանդեալ: 31. Բա-
 > զում հեղմունս: 32. Արարին արեան:

ի տեղիս: Եւ առաքեաց ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, զի փո-
 խեցեն զաւրն քառասներորդ¹ նուիրաւոր տաւնին ընծայման²
 (ԻԲՈ. « զՏեանընդառաջն ») փրկչին մերոյ ի³ տաճարն, եւ
 արասցեն ըստ հրամանի թագաւորին. զոր եւ Երուսաղէմացոցն⁴
 սրտուրբեան 1) հաստատեալ կայ այսպէս. Մեք որ 2) յԵրուսա-
 ղէմ բնակեալ եմք, զոր տեսաք սքանչելիս՝ պատմեմք ձեզ, որ ի
 Հայք⁵ էք: Ի յերեսներորդ⁶ ամին Յուստիանոսի սկսաւ սատա-
 նայ մարտնչել ընդ ճշմարտութեանն, եւ փոփոխեցին զսուրբ հա-
 տաս. եւ այդայդեցին զկարգս արինաց⁷ եւ տաւնից, զոր եւ⁸
 Յակովբոս կղբայրն Տեան. քանզի մտեալ առաջի թագաւորին
 հրեայ ոմն հերեակիս⁹, զբրեւաց¹⁰ զթագաւորն վասն¹¹ Տեանընդ-
 առաջաց, թէ չէ պարս թոյլ տալ Երուսաղէմացոց¹² արտաքոյ
 եկեղեցական կարգաց անել զաւր Ծննդեան եւ զքառասներորդացն.
 այլ որպէս ամենայն երկիրս Հռոմոց¹³ տանէ, պարս է¹⁴ նոցա
 տանել: Եւ թագաւորն ունկնդիր եղև¹⁵. եւ վազվազակի գրէ թագա-
 ւորաստաւ հրամանաւ առ Ոստրոց¹⁶ (Գր. Արծր. « Յուստոս ») հայրա-
 պեա քաղաքին. եւ առ ամենայն կղերս եկեղեցոյ¹⁷, թէ զՏեանընդա-
 ռաջն՝ ըստ Ծննդեան¹⁸ արարէք, Փերբուսարի¹⁹ ամսոյ երկու: Յայն-
 ժամ հայրապեան հանդերձ բնակչաւ²⁰ քաղաքիս, պահաւք եւ
 ազաւթիւք, եւ յորդարուղիս արտասուաւք զոչէին առ Աստուած:
 Եւ յանկարծակի²¹ նշան²² երեւեալ առաջի սակերաց թագաւորին,

1.. Էճ. Քառասներորդացն: 2. Ընծայման: 3. Որ ի տաճարին:
 > 4. Երուսաղէմացիոցն Պատմութեան գրեալ հաստա-
 > տեալ, եւ այլն: 5. ի Հայստ էք: 6. յ'ԼԳ. ամի:
 > 7. չունի: 8. Ես գրով: 9. Հրեակիս: 10. Գրգռէր:
 > 11. վասն աւուրն Տեանն Ընդառաջաց: 12. Երու-
 > սաղէմացիոց արտաքս: 13. Հռոմա: 14. Է եւ նոցա:
 > 15. Եղեալ: 16. Աստուք (Eustochius): 17. Եկեղեցոյս:
 > 18. Ծննդեանն: 19. Փերբուսարի երկուցն: 20. Բնակ-
 > 21. Յանգարչաւք: ծակի: 22. Նշան յԱստուծոյ:

1). Տես թուրք Գրիգորի Արծրունեաց կայկոպոսի Երուսաղէմի ի Հայք վասն
 Տեանընդառաջին: Իսկ ԻԲՈ. աստի մինչև « երանելոյն Մակարայ », այսինքն ամ-
 բողջ հաստաճը չունի:
 2). Այս սկսուածքս քիչ մը կը տարբերի Գր. Արծրունեաց կայկոպոսի թղթի
 սկսուածէն, որը երկուքին հասարակաց աղբիւր մ'եղած կարծել կու տայ: Ներմու-
 ծողը համառօտած է Գրիգորի տարապայման հրաշից թիւը: Հայազգի աղբիւրն
 Սողոմէի մասին աւանդածն երկուքին բով կս նոյն է:

որք զհրամանն¹ կատարել եկեալ² էին, սուրբ սինն՝ սր ի սուրբն³ Սիովն, ուր ամենայն⁴ բազմութիւնն եկեալ⁵ էին եւ ժողովեալ, ջուր բղխեաց, առ ի հայտառակել⁶ զանարէն հրաման թագաւորին: Եւ ամենեցուն տեսեալ՝ փառաւոր աննէին զԱստուած: Այս առ Ոստրիւ:⁷ (Եւստրիսիւ) եղև: Ապա գարձեալ առ Մակարաւ ի նմին աւուր տանին՝ յանկարծարէն⁸ այլ զար սաստիկ առաքեաց թագաւորն, առ ի կատարել զչար խորհարդն, սատակել զամենեւեան՝ որք ոչ կատարեն զհրաման բարձրիկն⁹: Յայնժամ լցեալ շնորհաւք սուրբ Հոգւոյն բազմութիւնն քաղաքիս, ետուն զանձինս¹⁰ ի մահ զաւրացն¹¹. եւ կատարել զհրաման թագաւորին, արկանել ի սուր զքաղաքս: Ի սուրբ եկեղեցւոյն Սիովն, ուր ժողովեալ էին, յանկարծակի¹² սքանչելի եւ ահագին¹³ այլ նշան երեւեալ. սուրբ կոյսն Մարիամ, ունելով ի գիրկս¹⁴ զՓրկիչն, արպաւորեցաւ ի նմին սեան. եւ ի վերայ աջոյն Տեան՝ խաչ մի ծիրանի: Եւ տեսին առ հասարակ արգարք եւ մեղաւորք. եւ բազում բժշկութիւնք ախտաժեհաց եղևն: Բայց առջին նշան սքանչելեացն ի վերայ Հայոց եղև. զի կին մի սողուն՝ ի Մոկաց, Սողովէ¹⁵ անուն կորս¹⁶, քսան եւ չորք ամք էին՝ զի կարկամեալ¹⁷ կայր, եւ ի լինել սքանչելեացն, առաջին նա էառ¹⁸ զորմութիւն: Եւ զաւրացն տեսեալ զսքանչելիսն¹⁹, զարձան առ թագաւորն: Իսկ յետ մահու²⁰ երանելոյն Մակարայ՝²¹ Երուսաղէմացիք ընդալան զժողովն Քաղկեդոնի ի նոյն թագաւորին հրամանէ. եւ ի նորին²² երեսներորդ եւ ի չորրորդ (ԻԲՈ. « ԼԳ. ») ամի կարգեցին Աղբաստերացիք 1) զիկեւուսան²³ յորեքուսուսեւորդն զաակաց՝ քսանեւոքեակ²⁴ շրջագայտըրեւելն. ՇԼԲ ամաց²⁵

- 1. Էձ. Զհրամանսն: 2. Եկին: 3. չունի: 4. Է: 5. Ժողո-
- » վէին: 6. Խայտառակել: 7. Ստրիւ: 8. Յանգարծ-
- » արէն: 9. չունի: 10. Զանձինս: 11. Եւ զաւրա-
- » ցան կամացեալ: 12. Յանգարծակի եւ: 13. Ահաւոր:
- » 14. Գիրկսն: 15. Սողովէ: 16. Որոյ քսաններեք:
- » 17. Կայր կարկամեալ: 18. Եգիտ: 19. Սքանչելիսն:
- » 20. Մահուան: 21. և Երուսաղէմացիքն: 22. Ի Նոյն:
- » 23. Զիննեւասներեակն: 24. ԻԲ. 25. Ամացն զբո-
- » լորակն:

1). ԻԲՈ. ասոր տեղ ունի հետեւեալը. « Կարգեցին զհինգ հարիւրակ բոլորն »:

բարդակե. եւ 1) ի եոյն բարձրորի քսաներորդ¹ ամի՝ հայ² բուսկանե կարգեցաւ³:

ՅՈՒՍԽԻԱՏՈՍ՝ ամս ինն: Սա կամէր⁴ բանալ զազմուկ ժողովոյն Քաղկեդոնի. եւ բազումք երկբայեցուցանէին զթագաւորն, որք 2) հայնոյի ժողովոյն⁵ հնազանդեալք, ստեին. Ո՞չ ումեք է իշխանութիւն յերկմիտս լինել վասն ժողովոյն Քաղկեդոնի՝ երե ոչ եր ընդունելի⁶. զի Սիմեովն⁷ երանելի ձեռնարկ արարեալ է (ԻԲՈ. չունի), եւ հաւանեալ սահմանադրութեան⁸ ժողովոյն. եւ ցարդ եւս պահի զգուշութեամբ ի ներք⁹ ի տապանակի սրբոյն Եփրեմիայ¹⁰ (ԻԲՈ. « Եփրեմիայ ») ի Քաղկեդոնի¹¹, ուր ժողովն խկ եղև: Քանզի Սիմեովն¹² այս եղեալ է միայնակեաց՝ յԱնտիոքացոց¹³ քարաքի՛ն՝ հրաշալի եւ հոշակաւոր, եւ 3) ընտանի սրբոյ¹⁴ հոգւոյն շնորհաց, որպէս զմի որ ի տեսանողացն: Եւ 4) ամն ի մերձակայից¹⁵ իշխանացն մաւտաւորաց նախանձաւորեալ¹⁶ ուղղափառութեան¹⁷ հաւատոյն, ասէ ցթագաւորն. Եթէ¹⁸ երանելոյն Սիմեովնի¹⁹ ձեռնարկեալ է եւ հաւանեալ²⁰ ժողովոյն Քաղկեդոնի, ես դառն չարչարանաւք ընդալայց զգրաւումն²¹ կենաց իմոց: Քանզի այսպէս ունի պատմութիւն²² անսուտ յիշատակարանաց մերոց. զի Թեոդորիտոս՝ Կիրոս²³ քաղաքի եպիսկոպոս՝ հրամանով²⁴ Մարկիանոսի թագաւորի առեալ զգիր հրամանի ժողովոյն, հասանի²⁵ յԱնտիոք՝ առ սուրբն Սիմեովն²⁶: Իսկ երանելոյն²⁷ ստուռածայիկն 5)

- 1. Էձ. ԻԵ. 2. Հայոց: 3. Կարգեցաւ: ~: ԻԲ: 4. Կամեցաւ:
- » 5. Էին հնազանդեալք: 6. (չունի սոյն խօսքը): 7. Սի-
- » մեոն: 8. Սահմանադրութիւն: 9. Ի ներքս: 10... եմի:
- » 11. Ի Քաղկեդոնի: 12. Սիմեովն: 13. յԱնտիոք քա-
- » ղաքի: 14: Հոգւոյն սրբոյ: 15. Ի մերձեկայից: 16. Նա-
- » խանձաւոր եղեալ: 17: Ուղղափառութեան հաւատոյն:
- » 18. Թէ: 19. Սիմեովնի: 20. Հաւանեալ սահմանա-
- » դրութեան հաւատո: 21. Զգրաւումն: 22. Անսուտ պատ-
- » մութիւն: 23. Կիրոս: 24. Հրամանաւ: 25. Հաւանէր:
- » 26. Սիմեովն: 27. Երանելին:

- 1). Այս նօտրագրուած նախադասութիւնս չունի ԻԲՈ:
- 2). ԻԲՈ. չունի նօտրագրուած սոցը:
- 3). ԻԲՈ. չունի նօտրագրուած բառերը:
- 4). Աստի մինչև « Թեոդորիտոս եպիսկոպոս » սողերը չունի ԻԲՈ:
- 5). ԻԲՈ. չունի նօտրագրուած բառերը:

արդեցութեամբն զգացեալ¹ զգարուստ ևորս յառաջագոյն, հրամայէր սպասաւորին յարդեւաւորութենէն (ԻԲՈ. « յարդեւանէն ») զինքն ի խոնարհ իջուցանել² (ԻԲՈ. « և հրատ լուցանել »): Ընդ որ յոյժ զարմացեալ սպասաւորին՝ թէ զի՞նչ լինիցի այն. և յետ սակաւ ժամուց հասանէր Թեոդորիտոս ի գուրս խցիանն: Եւ ազգեն³ սպասաւորին, զի ասացէ սուրբ ծերոյն⁴, թէ սմն ի թագաւորէն եկեալ՝ ինչորէ տեսանել զքեզ: Իսկ սրբոյն պատասխանեալ ասաց⁵, թէ վասն նորին իջի ի տեղիս յայս. և հրամայէ ի ներքս թողուլ: Եւ մտեալ Թեոդորիտոս՝ բազում բանիք թախանձեցուցանէր, և աղաչէր՝ ձեռն արկանել և հառանկ առաջի կարեալ զաւանակն կանոնն⁶ (ԻԲՈ. « հաւանել զրոյն »): Իսկ⁷ նա ամենեւին ոչ երկնչէր ի մարդկանէ՝ յայնպիսի գործաւդաց⁸, և ոչ ակն անուղ զիտէր երեսաց. վաղվաղակի զյրեալսն յինքն աննոյր⁹, և ի վառեալ¹⁰ հոշրն ընդեկոյր 1), ասելով. Նշովեալ Մարկիանոս, և նշովեալ ժողովքն, և նշովեալ որ¹¹ հաւանին այնմ սահմանադրութեան: Եւ իսկոյն¹² սպասաւորին¹³ հրամայէ հանել արտաքս: Եւ ոչ ինչ աւելի քան զայս զացէ¹⁴ ոք, սիլ բարեպաշտ թագաւոր: Իսկ թագաւորն խորհրդակից¹⁵ եղեալ յինքեան աւուրս ինչ, յանկարծաւորէն¹⁶ միում աւուրց հրամայէ մա-

1. Էճ. Երանուցեալ: 2. Իջուցանել և նրատ լուցանել: 3. Ասզեն: 4. Երեւոնոյն: 5. Ասէ: 6. (եղծուած են): 7. Եւ նա քանզի: 8. Գործողաց: 9. Առեալ: 10. Ի վառեալն հրատն: 11. Որք: 12. Ի սոյն: 13. Հրամայէ սպասաւորին՝ հանել զնա: 14. Գտցես: 15. Խորհրդապահ: 16. Ի միում:

1). Սիմէոն Սիւնակացեան վրայ միաբնակ Ասորիներէն հետուած այս անձն զպատմութիւնս միամիտ հաւատքով ազգային ուրիշ գրողներ ևս իբրև պատմական գործի փաստ գործածեր են. սակայն պէտք է ըսել, որ շինծու առասպել է այդ ըստ ստուգապատում վկայութեանց ժամանակագրաց (Theod. Lect. Miller, 399, 2-6 և Theoph. 155. և Chron. Edess. ed. Hallier, p. 121), Անաստաս կայսրը չկարենալով ոչ մի կերպով իրեն ձգել Կ. Պոլսի ժամանակակից պատրիարքը Մակեդոնիոս, որ կը մնար աւանդապահ Քաղկեդոնի ժողովի պաշտօնական վճռագրին, — ծածուկ կերպով հանել Եւփեմիա վկայուհու տապանէն այն վճռագիրը, և այրել կուտար: Ահաւասիկ ճշմարիտ եղելութիւնը, որ Յուստինիանոսի պատմութենէն իսկ յայտնի կը տեսնուի: Յիրաւի, այդ տեղ յիշուած անանուն պալատականն իսկ այս բանիս լաւ տեղեակ ըլլալու էր. ապա թէ ոչ՝ իր կեանքը վտանգի ենթարկած կ'ըլլար, ժխտելով յիշեալ վճռագրի գոյութիւնը Եւփեմիայ տապանին մէջ:

կուկաչու ուղեկնացութեամբ՝ սակաւ արամբք՝ ի Քաղկեդոնի կըանել. և մտեալ ի վիպարան սրբոյն Եփրեմիայ¹, ստիպեն² զթագաւորն՝ բանալ զտապանակ ոսկերաց սրբոյն³ պահարանի: Իսկ 1) ևայ⁴ ասէ. Ո՞վ որք, որ զայո համարձակիք գործել: Եւ իմացեալ քէ ինքն րագաւորն է, վարվարակի մեծաւ երկիւղիւ բանայ ևնս⁵. և սիտեալ թագաւորն զքղամիտն⁶ սր զիւրե⁷, հրամայէ սպասաւորին⁸ ի վեր հանել. և 2) ասէ ցապասաւորն. Այո ինչ որք⁹ ի եկրքս: Եւ ևս ասէ. Ո՞չ: Եւ հայեցեալ թագաւորն¹⁰, ինքն իսկ տեսանէ՝ զի այլ ինչ ոչ գոյր: Յոգուց¹¹ հանէր, և ծածկէր¹² զերեսս իւր ասելով. Ոչիս¹³ (ԻԲՈ. « Ուրիս զանակիրացս, որ թարգմանի՝ սիլ վահանակիրաց »). ապաշուարով 3) զուտրքն և ողորտով զերանկի հովիւսն, որք յարագս ձշմարիտ հաշատոյն հարածեցան ևս աբանան: Եւ խորհուրդ արարեալ՝ կամեցաւ¹⁴ բանալ զսահման նորաձեւութեան¹⁵ ժողովոյն Քաղկեդոնի, և զվաղնջուցն յառաքելոցն և ի սրբոցն¹⁶ հաստատել զքարոզեալսն¹⁷: Եւ իսկոյն հասեալ նմա մահ գաւղղական, սրպէս¹⁸ բազմաց բան է ասել, ի նմին¹⁹ մնաց յառաջագոյն գործեցեալն: (Եւ 4) ի սորիև առարս ձեռնարկեցաւ Արդիշու²⁰ և պիսկոպոս ի Շերսիս²¹ Հայոց կարողիսուս. և յետ ասկաւոց²² և ի մարտիրոսացաւ սուրբն Յիզաբուզոս²³ ի պարսիկ Մարգարեաց²⁴: Եւ Տիֆեմ²⁵ ամս և թիւ²⁵. առ սովաւ եղև ժողովն²⁶ ի կոստանդնու-

1. Էճ. Եփեմիա: 2. Ստիպէ թագաւորն: 3. Սրբո պահարանին: 4. Իսկ սպասաւորն . . . ասելով: 5. ~: ~: 6. Զքղամիտն: 7. Զիւրեն: 8. Զնշխարսն ի վերս: 9. Կա՞յ: 10. Թագաւորին՝ ինքնին իսկ: 11. Յոգուց: 12. Երծէր: 13. Ուրիս: 14. Կամեցեալ: 15. Կոստանդնուպոլսէն: 16. Սուրբ հարցն: 17. Զքարոզեալն: 18. Որպէս և: 19. Ի նոյն: 20. Եպիսկոպոս Արդիշոս ստորի: 21. Ներսէսէ: 22. Սակաւ աւուրց եղև մարտիրոսացեալ ի Հայոս: 23. Յիզաբուզոս: 24. Մարգարեաց: ~: Խթ: 25. Գ: 26. Ժողով:

1). ԻԲՈ. չունի նոտագրուած երկու տողերը:
 2). ԻԲՈ. չունի սոյն տողը:
 3). ԻԲՈ. չունի այս երկու տողերը:
 4). Աստի մինչև « ի պարսիկ Մարգարեաց » չունի ԻԲՈ:

ՅՈՒՍԻՒՍՆՈՍ, որդի երրորդ Կոստանդինի¹, ամս երկուս: Ի սորա առաջին ամին ախրեցին հիւսիսային² ազգն, որ ասին Հաղիբք³, Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից. եւ 1) սպսեիւ ի պատերազմի զիշխանս⁴ Հայոց, Վրաց եւ Արշակից, յամուսնակ Սանմի, որ աշտաւս եր ամսոյն, ի ՃԼԳ թուականին Հայոց⁵:

- 1. ԷՃ. Կոստանդինի. 2. Հիւսուսային: 3. Խաղիբք: 4. Ձիշխանն Հայոց, եւ այլն: 5. (չունի վերջին խօսքերը):

1). Աստի մինչեւ « տան էր ամսոյն » բառերը չունի ԽԿԿ:

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այս համեմատութեամբս կը տեսնուին — իբր ի հայեւոջ — երկու գրչագրացս՝ Ժամանակագրութեան բնագրէն ունեցած հոծ եւ հետաքրքրական տարբերութիւնքը: Սակայն պետ շատ աւելի պիտի ստուարանար անոնց թիւն՝ եթէ բառերու յետևողութիւնքն եւս կամ շարագատութիւնը, միշտ նշանակէինք: ԷՃ գրչագրի խմբագրիչը, կարծէք, թէ տրամադրուած է մեր բնագրէն յաճախ տարբեր թիւեր շարել, տարբեր ձևերով ուղղագրել յատուկ անունները, յեղաշրջել՝ դիմամբ՝ ոչ միայն բառերու կարգն ու շարքը, այլ եւ բնագրին հակառակ հստուգումներով եւ ուղղագրութեամբ գործածել նոյն իսկ մի և նոյն բառերն ու բայանունները, այլովք հանդերձ: Արդ՝ բոլոր այս պարագաներն ի նկատի առած՝ մանաւանդ պատմական պարունակութիւնն ու ընթացքը, որով այս վերջինս՝ քայլ առ քայլ եւ գրէթէ կէտ առ կէտ կը վուզընթանայ Անանիայի, կը հետևի երկու բան. այսինքն են՝ կամ այն է՝ որ եղած է երկուքին հասարակաց աղբիւր մը. այսինքն է՝ Կալսերաց պատմութեան¹ աւսորի կամ յոյն բնագիրը — որուն վրայէն ինքնուրոյն թարգմանութեամբ, եւ փոփոխութիւններով կատարուած ըլլան — տարբեր ժամանակներ եւ տարբեր անձանց ձեռքով — այդ կրկին խմբագրութիւնքը: Եւ կամ ԷՃ խմբագրութեան հեղինակն՝ ուղղակի Անանիայի Ժամանակագրութեան կամ ԺԹ. ճառընտրի բնագիրը միայն ունեցած է իր գիմաց, եւ անոր վրան կատարած է իր վերը, իմաստակորէն փոփոխելով բնագրի շարարանութեան կարգն ու շարքը, եւ ըստ բնաց յերիւրեւելով ամէն բառ ու բան: Սակայն եւս չեմ կարծեր՝ որ այդ անձանթ գրիչն — ո՛վ ալ ըլլայ — ունեցած ըլլայ այնքան յանդգնութիւն եւ յիմարութիւն՝ այնպէս վարուելու իր հին բնագրին հետ. նա մանաւանդ պատմական եւ ժամանակագրա-

1. Ի դէպ՝ մեր Մատենագարանի թիւ 512 գրչագրի (Գ. Ճառընտիր) Պատմութեան Մեծի թեոքոսի թագաւորի՝ Ի Կալսերական գրոց խորագրով ընծայած ընդարձակ հատուածը՝ բաղադրուածով սոյն երկու խմբագրութեանց հետ, մասամբ համաձայն գտանք միւսն, եւ մասամբ ալ միւսին հետ:

կան փափուկ կէտերու նկատմամբ, որոնք ուրիշ բանի պիտի չծառայէին՝ բայց եթէ դժուարացնել իր գործը: Ասկէց զուրո ուրիշ աւելի զօրեղ փաստեր ևս հակառակ կը զինուին վերջին ենթադրութեան: Այսինքն՝ - ինչպէս ցոյց տուին համեմատութիւնք - Էձ խմբագրութիւնը նախ կը վերակազմէ ԺԹ. ճառընտրի եղծուած տեղերը: Երկրորդ՝ կը ներկայացնէ մեզ և - նոյն իսկ ժամանակագրութեան անեղծ պահուած ատղերուն մէջ - այնպիսի բաներ և բաներ, որոնք նիւթին աւելի յատուկ են և յարմար: Երրորդ՝ շարքանութեան մէջ բրած փոփոխութիւններում իսկ - ի բաց առեալ բառերու ուղղագրութեանց մէջ ներմուծուած սխալները, որոնք կրնան ամենայն հաւանականութեամբ տգէտ օրինակողին իսկ վերագրուիլ - աւելի տրամաբանական է, և՛ լեզուին և՛ շարքանութեան իսկ հմուտ: Այս ուրեմն՝ կը մնայ իբրև հաւանականագոյն առաջին կարծիքը:

Էձ խմբագրութիւնն - ի հարկէ սկզբնագրին համաձայն - աշխարհաց ու քաղաքաց, և այլն, վերաբերեալ յատուկ անուանց տարօրինակ ձևագրութեամբք և ուրիշ թերութիւններով հանդերձ՝ ըստ իս աւելի հին ըլլալու է, քան Շիրակացու ժամանակագրութեան խմբագրութիւնը, զէթ ըստ ԺԹ. ճառընտրին: Եւ ասոր նպաստող զօրաւոր փաստն է՝ ըստ իս՝ նախ հետեւալ պարագայն. այսինքն՝ ՃԼԳ. թուականը, որը զրած է Ժամանակագրութեան խմբագիրը՝ ճիշտ ամսոյն և օրուան քանիժումութեամբը՝ իբր վերջակէտ, կը պակսի Էձ խմբագրութեան վերջը: Անտարակոյս՝ եթէ նա այդ թուականէն վերջ խմբագրած ըլլար, պէտք է՝ որ գնէր մի ուրիշ աւելի նոր թուական. իսկ եթէ ԺԹ. խմբագրութեան բնագրի վրայէն ընդօրինակած՝ անշուշտ զայն իսկ հաստատումութեամբ պիտի արտագրէր: Բ. այն 56 զլխահամարները, զորս նշանակեցինք Էձ խմբագրութեան տարբերութեանց մէջ, չունի ԺԹ. խմբագրութիւնը: Արդ՝ այդ զլխահամարներէն ԼԳը սէր ալ զրուած և ինչ բանի համար ալ զրուած համարուին, ըստ քմաց ընդօրինակողէն ներմուծուած չեն կրնար եղած ըլլալ. այլ յատուկ էին սկզբնագրին, ուսկից սա թարգմանուեցաւ: Գիտելու արժանի կէտ մ'է և այս, որ կայսերաց իրաքանչիւրին հանդէպ արուած այդ զլխահամարները՝ անոնց թուէն աւելի են: Կարելի՞ արդեօք ըսել, որ սա՝ կայսերաց Ա. ցանկին համեմատ խմբագրուած ըլլայ: Դժուար է, վասն զի հոս ալ՝ կայսերաց թիւը 56էն աւելի է:

Էձ.ին՝ հնագիր երկաթագրէ մը ընդօրինակուած ըլլալն առանց

երկրայութեան է: Ասոր յայտնի ապացոյց են նախ տողագրածները, որոնց յաճախ մէկ ատուն անդամ յաջէն զէպ ի ձախ փոխադրուած է, նոր սողի սկիզբը: Բ. Մ և Տ տառերն երբեմն իրարու փոխանակած են: Գ. Բառամիջում և բառին վերջ՝ յ և ռ տառերը զանց եղած են ընդհանրապէս: Դ. Է և Ե տառերը իրարմէ անզգալի կերպով կը զանազանին: Այս ալ ըսած ըլլանք, որ սոյն խմբագրութեանս ուղղագրութեան և անուանագրութեանց մէջ երեցող նորաձևութիւնքը չեն կրնար սոսկապէս իբր յետնութեան կամ նոր ժամանակի յատուկ նշան համարուիլ. զի Մ. Սոկրատի թարգմանութեան մէջ իսկ - ինչպէս և առ Բուզանդայ - այլպիսիներ (օրինակի աղապաւ. Աղեքսանդրացեաց, Աղեքսանդրոս, և այլն), պակաս չեն: Եւ այս բանս սպիտութենէ աւելի՝ կամ երկաթագրի Եաց և Խոց տառերէն յառաջ եկած է, զորս ընդօրինակողն Խո կարգացեր է սխալմամբ. և կամ մատենագրին կամ թարգմանչի գաւառական լեզուին և զարոցի արտասանութեան իսկ իբր անմիջական հետեւանք:

Իսկ գալով ԻԲՈ. Չ.ին - որը ուշ ծանօթանալով կարելի չեղաւ բոլոր տարբերութիւնները մանրամասնօրէն նշանակել - երկուքէն իսկ կը տարբերի, և հետեւաբար՝ առանձին խմբի մը կը վերաբերի: Շատ աղեղր ունեցած ուղղագրական թերութեամբք հանդերձ՝ կրնայ ըսուիլ, որ նախընթաց երկու օրինակներէն աւելի լաւագոյն ընթերցուածներ կը ներկայացնէ ընդհանրապէս. ուսկից կը հետեի, որ լաւագոյն վիճակի մէջ պահուած երկաթագրէ մի ընդօրինակուած է: Շիրակացոյ Ժամանակագրութեան ուսումնասիրութեան համար մեզ այդ Չ.ի մատուցած ծառայութիւնը ուրիշ կրկին կէտերով ևս նշանաւոր է. այսինքն՝ նախ որ կը լրացնէ մեզ Ներուտոն սկսեալ՝ մինչև Մարկոս Անտոնինոս եղած կայսերաց պատմութիւնը, որ կը պակսէր բնագրին կամ ԺԹ. ճառընտրի մէջ: Բ. ինչպէս տեսանք՝ ազատ է - բացառութեամբ միոյն - զրէթէ բոլոր այն անհաւաստի և ընդարձակ հատուածներէն, որոնք մուտ գտած են ԺԹ. և Էձ. Չեռագիրներու մէջ, թէպէտև այս վերջնոյս բով իսկ բաւական տարբեր են անոնց պարունակութիւնն ու պարագաները: Յամենայն զէպս՝ ինչ որ մենք ի յառաջագումն խորհրդածեցինք Անանիայի Ժամանակագրութեան մէջ յետոյ ուրեմն ներմուծուած հատուածոց մասին, նոյները կը հաստատուին մեծապէս ԻԲՈ. Չ.րի բաղադարութիւններու ձեռքով ևս: Ուստի՝ հետեւալ պայմանով - այսինքն՝ եթէ ինչորոյ նիւթ եղած հա-

առաջները ԻԲՈ. օրինակի գաղափարողէն և կամ լաւ ևս անոր
հին բնագրի խմբագրողին կողմէն և զխումամբ զուրս ձգուած չեն
— կրնանք եզրակացնել՝ որ այդ Չեռագիրն ըլլայ, եթէ ոչ կասա-
րեալ, այլ համեմատաբար աւելի ճիշտ և յարմար ներկայացուցիչ
Շիրակացոյ ժամանակագրութեան վերջին մասին : Ազգայ ու-
սումնասիրութիւնք անշուշտ վերջնական խօսքը պիտի զուրցեն :

Յ Ա Ն Կ Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Յ

Ա

Ազգադպրոցներ 17
Աբգար 2, 32, 37
Աբղիս 16
Աբղիշու 75
Աբղոն 15
Աբեղուս 21
Աբել, Աբէլ, Աբել 2
Աբենիմ 14
Աբեններ 15
Աբիա 16
Աբիաթար 16
Աբիմեղէք 14, 16
Աբիմեէզ 8
Աբիսացիք 14
Աբիսոյն (Աբիոյն) 39
Աբրահամ 8, 13, 31, 41, 42
43, 59
Աբրիպղա 27
Ագաթոն ԻԲ, 78, 79
Ագէնոյր 5
Ագոլրա 8
Ագրիպաս 24
Ագրիպիանոս 40
Ագամ Հ, Ժ, ԺԷ, ԺԹ, ԼԳ, 1,
2, 4, 13, 16, 19, 20, 25,
31, 36, 40, 42, 44, 46
Ագգա 21
Ագէ 37
Ագիթեացիք 9
Ագրիակէ 6
Ագրիանոս 26, 39, 40

Ագարիա ԻԱ, ԻԲ
Այեաէոս, Աէաիոս 52
Աթանազենոս (Աթենագորոս) 48
Աթանաս, Աթանասիոս 28, 53
Աթաշ 33
Աթաշլիշնասոյ 33
Աթենացիք 5
Աթէնք 5
Աէքսանդր 27
Աիշան Ը, ԻԱ
Ակակ 67, 68
Ակակիոս 59
Ակարնէա 6
Ակիղէիա, Ակիղէիա, Ակու-
լէա 27
Ակիւտանացիք 6
Ակտանացիք 10
Ահարոյն 13
Ադամտանացիք 9
Ազանք 5
Ազել 15
Ազեքսանդր եպիսկոպոս 52
Ազեքսանդր, Ազեքսանդրի, Ա-
զեքսանդրիա (քաղաք) 21,
28, 29, 38, 45, 48, 49, 51,
55, 59, 61, 62, 66, 68, 77
Ազեքսանդր Մամէա Թ, Ժ, 19,
20, 27, 39, 45
Ազեքսանդր, Ազեքսանդրոս մեծն.
20, 21, 24, 33, 35, 42
Ազեքսանդրացիք 77
Ազեքսանդրոս քահան. 22, 44,
46, 52

Աղիկառնաս 70
 Աղիւթիւրոս 40, 43
 Աղկակնէ 14, 15
 Աղլովն 15
 Աղուանք ժԳ, 5, 6, 9, 11, 59
 Աղփիզովթ 14
 Աղփիտ 12
 Ամազոնիա 6
 Ամազոնք 5
 Ամաթի 7, 17
 Ամաթուսեցիք 7
 Ամասիա 17, 31
 Ամաքսիսրացիք 11
 Ամբակ 31
 Ամբակուժ 19
 Ամբրովն 14
 Ամեկ 14
 Ամինազար 15
 Ամիսոս 10
 Ամոզիւզացիք 11
 Ամովն 18
 Ամովնացի 8, 15
 Ամովս 17, 30
 Ամովրհացիք 7, 9
 Ամրամ 13
 Ամիթիովն 31
 Աւեաիւրս 52
 Աւիս 50
 Անակ հայկազ. 31
 Անանիա մարզ. 16, 18
 Անանիայք (Նարեկացի և Սաւնազնեցի), Ի
 Անանիա շիրակացի Է, ժԳ, ժԶ, ժԷ, ժԸ, ժԹ, Ի, ԻԱ, ԻԲ, ԻԳ, ԻԴ, ԻԸ, Լ, ԼԱ, ԼԳ, ԼԴ, ԼԵ, 81, 83
 Անանիա սանազնեցի Ի, ԻԳ, ԻԴ, ԼԲ
 Անաստաս, Անաստասիոս ժԶ, ժԷ, ժԹ, ԻԳ, ԻԴ, ԻԷ, 25, 68, 74
 Անատոլիոս 49
 Անատոլիս 63, 66, 67
 Անգէոս 19, 20
 Անգրեաս 53

Անգրէաս կրեաացի Զ, Է, Թ, ժ, ժԳ, ժԵ, ժԸ, ԼԲ. 4
 Անգրիակահան ծով 6
 Անգրոս 10
 Անթեմիս, Անթեմոս ժ, ժԳ, ժԴ, 29, 50, 69
 Անթիպատոս 35
 Անիանոս 38
 Անկիւրիս 59
 Անտիոպէ 14
 Անտիոք քաղաք 34, 38, 46, 48, 52, 55, 56, 61, 63
 Անտիոքացիք 48
 Անտիոքոս 22, 44, 45
 Անտիպատրոս 35
 Անտիպատրոս սակազոնացի 23
 Անտոնինոս Գետաս 26
 Անտոնինոս Կարակազոս 26
 Անտոնիոս (Անտոնինոս) Բարեպաշտ 26, 39, 45
 Անտոնիոս Սեւերեայ, Սեւեայ 44
 Անտրիկեցի 33
 Աշրամ 32
 Ապեղղէս 42
 Ապրղինար 59
 Ապրղինարացիք 54
 Ապրղինարիս 40
 Ապրղեասացիք 10
 Առէացիք 7
 Ասափ 16
 Ասդերէս 43
 Ասինացի 7
 Ասիա 6, 31
 Ասիանացիք 10
 Ասիբոս 21
 Ասինացիք 9
 Ասինէս 9
 Ասկղիպադիէս 64
 Ասկղիպիդէս 44
 Ասկղոպիդէս 64
 Աստղիկ (Ստեփան) ժԶ, ԻԹ, Լ, ԼԳ
 Ասորեստան 9
 Ասորեստանեայք 8, 5, 18, 31, 32
 Ասորիք 7, 9, 10, 77

Ասորպիս 12
 Ասորոց Կողմն 9
 Ասուր 8
 Ասպտորացիք 11
 Ասաս 16
 Ասասրիս 34
 Աստերիոս 52
 Աստիպաղեա 7
 Ասրամովթ 8
 Աջիս 22
 Ատղաս Լ. 11, 13
 Ատտիկէ 6
 Ատրպատական 6
 Արանացի ժԱ
 Արարացիք 8, 9, 10
 Արարացիք առաջինք 8, 9, 11
 Արարիա Փառաւոր 9, 10
 Արազովն 42
 Արազացիք 7, 8
 Արազիովն 7
 Արաձանի 4, 12
 Արամ 8, 31
 Արամազդ 31
 Արամայիս 31
 Արամացիք 8
 Արայ 31
 Արարատ թերթ ԼԳ
 Արբակ հայկազ. 31
 Արբուն հայկազ. 31
 Արբուսացիք 11
 Արգոս 14
 Արիանացիք 8
 Արիանոս 54
 Արիանոք 28, 55
 Արիոս ԻԶ. 28, 51, 52, 53
 Արիսեան դաշտ 28
 Արիսոս 63
 Արիստաբուզոս 22
 Արիստոփանէս 17
 Արկադէոս, Արկադէս, Արկազիոս, ժ, 10, 19, 20, 29, 40, 56, 57
 Արմենակ 31
 Արմեսոքու 20
 Արշակ 32, 34

Արշակունի ԻԹ, ԼԳ
 Արշաւիր 19, 33
 Արուակացի 7
 Արուայաստան 11
 Արուայիկէք 9
 Արտազ 37
 Արտաշէս 19, 20, 32, 33
 Արտաշէս Ուլքոս 20
 Արտաշէս Ուշիմ 20
 Արտաշիր 32
 Արտաշիր շապհեան 30
 Արտաշիր, Արաշիր սասանեան ԼԳ, 30, 34
 Արտաւան 20
 Արտեման ԼԲ, 34, 48
 Արտիման 65
 Արիաքսազ 4, 8
 Արքեղ քաղ. 26
 Արքեղայոս 24, 38
 Արքեղաւոս 23, 35
 Ազապիացիք 7
 Ազոստոս 21, 23, 25, 28, 35, 36
 Ազոնէս 33
 Աւնտիղոս 27
 Աւնիս 21, 22
 Աւովդ 14
 Աւովք 14
 Աւրեղ, Աւրեղիանոս, Աւրէղ, Աւրիանոս 26, 27, 39, 41, 49
 Աւրեղիոս Բերոս (Վերոս) 26
 Աւրիացիք 11
 Ափսարովսա 11
 Ափրաթովնացի 15
 Ափրիացիք 10, 11
 Ափրիկանոս, Ափրիկիանոս ժԲ, ժԳ, 13, 14, 15, 30, 32, 37, 44, 45
 Ափրիկացիք 6
 Ափրիկէ 27
 Աքսար 17
 Աքազ 17
 Աքայեցիք 9
 Աքայիս 6

Աքարեանք 14
 Աքեղոս 19
 Աքիաս Սեղովնացի 16
 Աքսիոս 12

Բ

Բաբելոն, Բաբելոնի 4, 18, 19, 21, 28, 31
 Բաբելոնացիք 19
 Բաբելոն 36
 Բաբելոնի 6, 9
 Բագրատունիք, 1,
 Բաղմալէպ, 2
 Բաղուկ 31
 Բաղրոս 37
 Բաթուկ 17
 Բակուացիք 10
 Բակարացի 33
 Բակարիանոսք 6
 Բակարիոն 4
 Բակարոն 9
 Բաղրինոս 27
 Բաղդասար 18
 Բաղերեփոն Տիպէնասան 31
 Բաղէստոս 43
 Բաղինացիք 11
 Բայիէս 26
 Բանաթիփթորիիմ 6
 Բասիղիզէս 34
 Բասկանացիք 11
 Բասդաոնացիք 5
 Բարակ 14
 Բարզաձան 41
 Բարսեղ (Ս.) 1Բ. 54
 Բարզէնհաւեր, Թ
 Բաքիզոս 43
 Բեաէս 12
 Բեթղեէմ 23, 36
 Բեկտար 43
 Բեղոս 31
 Բենիամին 16
 Բենիոս 43
 Բենիսեա 11
 Բեռիւացիք 9

Բեսիոս 39
 Բեաիկացիք 11
 Բերդինեղացիք 11
 Բերեղացիք 10
 Բերոս 26
 Բերոսոս 1
 Բերեղոս Բոսորայ 46
 Բէերէս 17
 Բիզլիլիոս (Վիզլիլիոս) ԺԲ
 Բիզէս 28
 Բիթանացիք 63
 Բիթինիա 8
 Բինգիզոս 69
 Բիտոսացիք 10
 Բիւզանդացիք 51
 Բիւզանդիոն ԻԳ
 Բիւթանացիք 52
 Բիւթինացիք 7
 Բիւթինիա 24
 Բիւրենազացիք 11
 Բլոս 12
 Բնդիզոս 69
 Բոսպորացիք 9, 11
 Բոսպորիա 6
 Բովրիսթենէս 12
 Բուզանդ (Փ) 83
 Բուզի 18
 Բրիտաոսացիք 10
 Բրիտանացիք 10
 Բրիտանիա 6
 Բրիտանիկեցիք 6
 Բիւզանդիա 10
 Բւթանացիք 10

Գ

Գադ 16
 Գադիրովն, Գադիրոն 4, 6, 7, 8
 Գաթեր 8
 Գալուստ Տ. Մկրտչեան, 1Գ
 Գաղատացիք 5, 9
 Գաղատէ 7, 11
 Գաղատիա 6
 Գաղբաս 25
 Գաղղ(ղ)ոս 27

Գաղիա 6, 28
 Գաղիանոս 27
 Գաղիանոսք 6
 Գաղիացիք, Գաղղէացիք 6, 10, 11, 43
 Գաղղէա 53
 Գաղղնոս, Գաղղոս 27, 28, 47
 Գաղոս, 27, 39
 Գամբրացիք 44
 Գամեր 31
 Գամիրք 5, 9, 11
 Գայիոս Յուլիոս 23, 25
 Գայոս (Գաղոս) 25, 36, 38
 Գանիմիդէս 14, 32
 Գասինացիք 8
 Գարմանք 10
 Գացացիք 50
 Գաւղոս 7
 Գաւրոս 7
 Գերաղ 8
 Գեհովն 5, 8, 12
 Գեղամ հայկ. 31
 Գեղասիոս, Գեղամիոս, 55
 Գերգեսացիք 7, 9
 Գերմակացիք 9
 Գերմանացիք 9, 11
 Գերմանիկէ, 41
 Գեղէովն 14
 Գեղզէր, Թ, 14
 Գէորգեան (Յուլյակ) ԺԲ, 1Գ
 Գիմնոսոփեսոսայք 8, 9
 Գիրբաէ 11
 Գլակ (Հայկազունի), 31
 Գլակայ վանք, ԺԵ
 Գլաւկոս Քիացի 32
 Գոզողլա, Գոթողլա 17, 30
 Գոթանիէզ 13
 Գոմեր 5
 Գոնգիարոն 34
 Գոռակ հայկազ. 31
 Գորգիա 17
 Գորգիանոս 27, 39, 45
 Գորգոնա 31
 Գորղիանոս 27
 Գորսիւնա 7

Գորսինացիք 40
 Գուղք 33
 Գութացիք 9
 Գրատիանոս 28, 29, 40, 54, 55
 Գրեկացիք 11
 Գրիգոր Աստուածարան 1Բ, 54, 55, 56
 Գրիգոր Արծրունեաց 71
 Գրիգոր Լուս. 28, 50, 71
 Գրիգոր Մազիսարոս ԺԹ
 Գրիգոր Նիկացի 1Բ, 54, 55
 Գրիգոր Աքանչեղագործ 47
 Գրիգորիոս 48

Դ

Դակիացիք 6
 Դաղմազիա 28, 50
 Դաղմասք 10
 Դամասոս 56
 Դան 15
 Դանասովէ 14
 Դանիէլ, Դանիէզ մարգ. 19, 22
 Դանիէզ փիլ. 57
 Դարգանացիք 9
 Դարեհ 19, 20, 22, 34
 Դարեհ Արամայ 20
 Դարեհ Խորթ 20, 33
 Դաւիթ 15, 16, 19
 Դաւնացիք 6
 Դերսոլրա 14
 Դեղաղ, Դեղաղոս 15, 31
 Դեկոս, Դեկիոս, 27, 39, 46, 47
 Դեղուտացիք 10
 Դեմեստիանոս 38
 Դեմետր 45
 Դենոս 10
 Դեռիա 6
 Դեւկաղիովն 14
 Դէկղամ 8
 Դէոզոր տարածացի 57
 Դէտարակրնեացիք 11
 Դէրգոր 57
 Դիդիմոս 31
 Դիդիոս Յուլիանոս 26

Գիմնակրիտոս Աբգիրացի 17
 Գիմնակրիտա, Գիմնակրոս 55
 Գինդորֆ, ը, 12
 Գիտկղեախանոս ժԱ, 25, 28, 39, 49
 Գիտնեսիոս 30, 40, 48, 49
 Գիտնեսիոս 21
 Գիտոս (Արամազդ) 31
 Գիտոս (Գիտորոս) 14
 Գիտակուրոս ԻԳ, ԻԵ, ԻԷ, 29, 61, 62, 63, 64, 66
 Գիտոյփերոս 55
 Գիզաթ 4, 6, 12
 Գոմեսիանոս, Գոմեսորիանոս 26, 38, 39
 Գոմեսորիոս 43
 Գոմնոս 61, 62
 Գովմեր 17
 Գուին 76, 77
 Գրեկոսարմատք 11
 Գրեզեկէ, Թ

Ե

Եբեր 4, 8
 Եբրայեցիք 8, 9, 20, 21, 23, 31, 33
 Եբրոն, Եբրովն 12, 15
 Եգերացիք 5, 7, 9, 11
 Եգիպտացիք 6, 7, 9, 13, 18, 32, 50
 Եգիպտոս ԱԱ, 7, 11, 18, 19, 24, 25, 32, 38
 Եզդամ 14
 Եղեսիա 62
 Եղովմացիք 9
 Եղովրամ 8
 Եղոքսիա (Եւզոքսիա) 56
 Եղեկիաս 18
 Եղեկիէզ, ԻԱ, ԻԲ, 19 45
 Եղեզ 8
 Եղբ ժԵ, 76
 Եղբաս 20
 Եթովպացիք 9
 Եթովպէ, Եթովպիէ, Եթովպէ 7, 10

Եթովպացիք 6, 7
 Եւանտացիք 33
 Եկզոս 56
 Ելադաս 5
 Ելամ 8, 9
 Ելամացիք 8
 Եղեսազարոս 21
 Եղեզա 14
 Եղեթերա 10
 Եղեսինեակ 30
 Եղեա, Եղեաս 16, 17
 Եղիազար 22
 Եղիակիմ 18
 Եղիասերոս 21
 Եղիասիոս 21
 Եղիկոն 12
 Եղիմանթոս 12
 Եղիոս Պերտինաքս 43
 Եղիսա 5, 30
 Եղիսէոս 17
 Եղլեսո 30, 32
 Եղմովզազ 8
 Եմեսիա 59
 Եմիլիանոս 27
 Եմնաուու 45
 Եմպիդոկլէս 17
 Ենովք 1, 3, 43
 Եոզացիք 10
 Եպորքուս 12
 Եպիսկինիա 7
 Եպիփան Զ, ժԱ, ժԲ, ժԳ, ժԵ, ժԶ, ժԹ, 31, 36, 46, 47, 54, 55
 Եսայի 17, 18
 Եսեփովն, Եսիբոն 14, 15
 Եսթեր 19, 33
 Եսիդոս 30
 Երակլոս, Երակղիս, Երակղէս 14, 15, 29
 Երակղեա, Երակղեա քղ. 66
 Երասի 12
 Երասպիտոս 17
 Երեմիա 18, 19
 Երեւթրէ 10
 Երեքով 44

Զ

Երմեա 15
 Երմիա 18
 Երմոս 12
 Երովպեմինոս 14
 Երուանդ սակաւակեաց 32
 Երուանդ արշ. 32
 Երուազէմ ժԲ, ժԷ, ժԸ, ԻԱ, ԻԶ, ԻԷ, ԼԲ, ԼԳ, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 33, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 49, 52, 53, 55, 59, 61, 63, 64, 71, 76, 77
 Եւբենիսեա 11
 Եւբիա 10
 Եւենոս 12
 Եւթազ 56
 Եւիզաթ 6, 8
 Եւղիզա 14
 Եւնամիոս 52
 Եւնամիտացիք 54
 Եւոզերայիք 54
 Եւոզիոս 38
 Եւպրէ 36
 Եւսերի, Եւսերիոս կեսարացի Զ, Է, ժ, ժԱ, ժԲ, ժԳ, ժԴ, ժԵ, ԼԱ, ԼԲ, ԼԳ, ԼԵ, 2, 17, 19, 24, 25, 26, 47, 50
 Եւսերի Գորիզո 62, 63
 Եւստաթիոս 52
 Եւստոքիոս 72
 Եւտիքէս 60, 62
 Եւտիքիանոսք 54
 Եւրիզանոս 12
 Եւրիթրա (տես Կարմիր ծով)
 Եւրոտոս 12
 Եւրրաս 12
 Եւփեմիա, Եփրեմիա, Եփեմիա, Վկայուհի 74, 75
 Եփեսացիք 43
 Եփեսոս 10, 41, 56, 59, 63, 65, 66
 Եփեսոսի ժողով ԻԵ
 Եփեսոս 48
 Եփրեմ 14, 15, 16, 73
 Եփրեմ Սեթեան (Հ). ԻԸ, ԼԲ, ԼԳ, 22

Զարուզովն 15
 Զակիւնթոս 6
 Զարմայր Հայկազ. 31
 Զաւան 31
 Զաքարիա 17, 19, 20, 22, 23
 Զեթոս 14
 Զենոր Գլակ Է
 Զենոր Ծայղանու. 50
 Զենոն կայսր, ժԳ, ժԴ, ժԵ, ԻԳ, ԻԴ, ԼԲ, 29
 Զենոն փիլիսոփայ, 17, 68, 69
 Զեսա 14, 15
 Զէք 14
 Զորարարէզ, Զորորարէլ, Զորարարէլ 20, 21, 41

Է

Էեսացիք 8
 Էլամացիք 8
 Էղիոս Պերտինաքս 26
 Էջմիածին ժԸ, Լ

Ը

Ընձակ Հայկազ. 31

Թ

Թադեսո 37
 Թաշիչ 5
 Թատոս 10
 Թարա 12
 Թարզատոս, Թեւզա 43
 Թարզիտոս 42
 Թերայիս 7
 Թերէացիք 32
 Թեեմստես 17
 Թեոդիտոս 62
 Թեոդոս 60, 63
 Թեոդոսուպաւղիս 76
 Թեոդոտոս 59
 Թեոդոտոն 42

Թեոզորիտոս 65, 73, 74
 Թեոզորոս 61, 77
 Թեոսիկնոս 89
 Թեոսիկոս 43
 Թեսաղացիք 33
 Թեսաղք 9
 Թեսէոս, Թեսեւ 33
 Թեսաւք 5
 Թերա 7
 Թերմոզոն 12
 Թէոզոս, Թեոզոս, Թեոզոս մեծ
 ժԲ, ԻԵ, 20, 24, 40, 55,
 56, 81
 Թէոզոս փոքր 29, 40, 51
 Թեոզոր ԻԶ, 57, 58
 Թեոզորիտոս Կուրայ 61
 Թեոզորոս ԻԷ, 50
 Թեոտրատէս 44
 Թէոսիկոս 40
 Թիբարէնացիք 5
 Թիբեացիք 5
 Թիբրիս գետ 12
 Թերաս 5, 31
 Թոսկենէ 6
 Թորէզ 5
 Թովրա 14
 Թորգոմ 31
 Թուկիդիդէս 17
 Թուսկք 10
 Թրակ 28
 Թրակացիք 5, 9
 Թրակէ, Իթրակէ, Իթ
 Թրակիա 56

Ի

Իբաս Եղեսացի 61, 62
 Իբերարացիք 6
 Իբերիա 6
 Իզակորսուզա 7
 Իեսուս 22
 Իթակէ 6
 Իկոնացիք 49
 Իղիոն 6, 15
 Իղիւրիկացիք 5

Իղիւրիս 6
 Իյարսոս 7
 Իյովաթամ 17
 Իյովաննէս 21, 22
 Իոնիաթէս 22
 Իոնիաս 22
 Իովակիմ 18, 21
 Իորսաբաթ 16
 Իովրդանան 12
 Իպաս 65
 Իպոկրատէս 17
 Իսաբինացիք 7
 ԻսաՀակ 13
 Իսբրոս 7
 Իստրացիք 6
 Իստրոս 12
 Իսրայէզ 13, 14, 15, 16, 17,
 19, 21, 25, 41
 Իտաղիա 6
 Իրենեսոս, Իրէանոս 34, 43
 Իւզիանոս 28
 Իւրէպիդէս 17

Լ

Լաբուքնիա 37
 Լատինացիք 5, 6, 10
 Լեոն, ժ, ժԵ, 67
 Լեոն քաճանայապետ, ԻԳ, ԻԵ,
 ԻԶ, ԻԸ, 63, 66
 Լիբանան 11
 Լիբերատոս ԻԸ, 61
 Լիկիանէս, Լիկիանոս ժ, ժԳ,
 50, 51
 Լիւբէ 8
 Լիւսինոս 35
 Լիլինք 5

Խ

Խաղերք ժԳ, 35, 80
 Խաղտիք 5, 9, 11
 Խաչիկ, Բ, ԻԳ, ԻԵ
 Խառան 26
 Խեւացիք 7, 9

Խոսրով 32, 76
 Խոսրով Կաւասեան 30
 Խոսրով որմզդեան, Զ, ժԱ, ԼԳ,
 30, 40, 42, 45, 76
 Խոսրովիկ ԻԳ
 Խորենացի (Մ)• Ե, Զ• ժԳ, ժԸ,
 ԻԲ, ԻԹ, Լ, ԼԳ, ԼԵ, Լ,
 2, 3, 37, 46, 49, 50, 52
 Խուժաստան 60, 63
 Խուժիկք 8

Շ

Շամրիմ 7
 Շաւրացիք 50

Կ

Կաղմէս 5
 Կաթարոք 47
 ԿաՀաթ 13
 ԿաՀիւատոս 12
 Կաղաբերացիք, Կաղամբրացիք 6
 Կաղարբոս 57
 Կաղիւկեցիք 11
 Կաճաղիա 7
 Կամբիւսէս, Կամբիսիոս 20,
 Կամեղացիք 8
 Կամպանացիք 10
 Կայինան, Կայնան 2, 4
 Կապան 32
 Կապիտոսիոն 34
 Կապոզնիդէս 44
 Կասպք 9
 Կասիանոս 40
 Կասպից դրունք 11
 Կար Հայկազ• 31
 Կարապետ եպ• ԼԲ
 Կարացիք 7, 10
 Կարէաթոս 7
 Կարիա 8
 Կարիաթարիմ 18
 Կարին քղ• ԼԲ, 76
 Կարինոս 28, 49
 Կարմիր ծով• 7, 9, 11

Կարոլոս մեծն 20
 Կարոս 28, 39, 49
 Կարպոկրատ 57
 Կարևոս 28
 Կարքեղովնացիք 5
 Կաւատ 30
 Կաւկաս 11
 Կեդարք 9
 Կեղրուսացիք 8
 Կեղեսախանոս 59
 Կեղտացիք, Կեղտք 5, 6, 10
 Կեղտիբերք 6
 Կեղտիս 6
 Կեովս 10
 Կեսարանացիք 11
 Կեսարիա Ստրատոնեա 46
 Կեսարիա Կապադովկացոց 47,
 48, 54
 Կեսարիա Պաղեստինացոց 43,
 49, 56
 Կերինթոս 39, 40
 Կերկինա 11
 Կերպերոս 32
 Կեփաղենիա 6
 Կէփիտոս 12
 Կիբիւա 6
 Կիթերա 6
 Կիմեղեսացիք 10
 Կիդիկեցիք 7
 Կիդիկիա 8
 Կինդացիք 11
 Կինեգոկոզպիտք 10
 Կիպրացիք 54
 Կիպրոս 47
 Կիտիա 5
 Կիտիացիք 5, 10
 Կիրակոս ժԶ, ԻԱ, ԻԲ, ԼԲ
 Կիրոս 10
 Կիւզիկէ, Կիւզիկոն 59, 66
 Կիւթերոն 11
 Կիւզադէս 6
 Կիւզիկեցիք 9
 Կիւզիկէ 60
 Կիւզիկիա 9, 28
 Կիւնացիք 6

Կիւնիտըս 35
 Կիւնտեղըս 27
 Կիւպրոսցիք 5
 Կիւպրոս 7, 8
 Կիւրեղ, Կիւրոս, Կիւրդիոս ժԸ,
 ԼԲ, 53, 55, 59, 60, 61
 Կիւրենացիք 10
 Կիւրոս 19, 20, 21, 22, 24,
 33, 77
 Կիւրոս քաղաք 62, 73
 Կզազմենէ 10
 Կզաւղէոս, Կզաւղիոս 25, 27,
 38, 48
 Կղեոպատր, Կղէովպատրա 21,
 25, 35, 36
 Կղօղիոս 36, 39
 Կնիզոս 7
 Կողբատոս 40
 Կողբին 10
 Կողքացիք 5
 Կողքեցիք 9, 11
 Կողքիս 6
 Կոմաղենէ 9
 Կոմիզոս, Կոմոզոս 26, 39, 42, 43
 Կոռնակ 32
 Կոստանդ, Ե
 Կոստանդիանոս ժԲ, Լ, ԼԲ, ԼԳ,
 39, 42, 50, 51, 52, 56, 57
 Կոստանդին քաղաք 54
 Կոստանդին ժԸ, ԼԲ, ԼԳ, 40,
 76, 77, 78, 80
 Կոստանդին Բողոնատոս, Գ, ժԲ,
 ժԳ, ԼԳ, 29
 Կոստանդինոն 29
 Կոստանդինոս 28, 52
 Կոստանդինոս փոքր 28
 Կոստանդիոս 53
 Կոստանդնուպոլիս 28, 51, 52,
 53, 55, 56, 58, 60, 61,
 64, 65, 67, 68, 69, 70,
 76, 77
 Կոստանդնուպոլսացիք 77
 Կոստանդոս 28
 Կոստանտա 28, 52, 53
 Կոստաս, Կոստիոս 39, 52

Կովաս 7, 10
 Կորդուք 9
 Կորկիւրա 6
 Կորկիւրենէս 8
 Կորնակ 28
 Կորնթացիք 40
 Կորնթոս 43
 Կորսիկիս 11
 Կու 60
 Կուազո 40
 Կուեղար 54
 Կուկիանոս 41
 Կրեսացիք 6, 7, 41
 Կրեստէ 7, 8, 10
 Կրոնոս 14

Հ

Հարեղ, Հարէլ 57
 Հաղիք 80
 Հաղիս 12
 Համբուրգ, Ը
 Հայկ 31, 35
 Հայկազունք, Լ
 Հայկակ 31, 32
 Հայք ժԳ, 5, 6, 9
 Հայք մեծ 6
 Հայք փոքր 6
 Հանաք (ԱԷ) Թ
 Հարամ Հայկազունի 31
 Հացեակ (Հացեկաց) 57
 Հաւանակ Հայկազ. 31
 Հերբայեցիք 9
 Հեղաս 5
 Հեղենացիք 7
 Հեղի 15
 Հեղնոս, Հեղիանոս 48
 Հեղինէ 2
 Հեղղէնք 5
 Հեղում 16
 Հեոմիւրատո 10
 Հերակ, Հերակլէս Զ, Ժ, ժԵ,
 Ի, ԻԸ, ԼԳ, 8, 30, 33,
 76, 77
 Հերակղ եպ. 45

Հերմապուլիս 44
 Հերմոն ԻԱ, ԻԲ
 Հերոզոտոս 17
 Հերովդէս ԻԸ, ԼԲ, 22, 35, 38
 Հեպիրոտիս 6
 Հիգրա 32
 Հինզոս 12
 Հիպպոլիտոս Բոստրացի, Հի-
 պերպոս Բոստրացի Ը, Թ,
 Ժ, ժԳ, ժԸ, ԼԳ, ԼԵ, 12,
 16, 18, 19, 20, 21, 45
 Հիւսիքէս 50
 Հիւրկիանոս, Հիւրկիանոս ԻԸ,
 22, 23, 35
 Հնդիկք 4, 6, 8, 9
 Հնդկաստան ժԹ
 Հոմերոս 30
 Հոյ Հայկազ. 31
 Հոնք 6, 10
 Հոսոմք 5, 6, 10, 68, 76
 Հոկաուիոս 36 աես Աւգոստոս
 Հոեղամա 6
 Հոննոս 27
 Հոբիսիմեանք 50
 Հոովմ Թ, ժԸ, ԻԳ, ԻԵ, 19,
 25, 26, 27, 35, 38, 42,
 43, 45, 46, 47, 51, 52,
 53, 56, 59, 69, 77, 78, 79
 Հոովմայեցիք 10, 23, 25, 48,
 53, 68
 Հոսիանոս 57
 Հրանդ Հայկազ. 31
 Հրաչեայ Հայկազ. 32
 Հրեայք Թ, 9, 22, 23, 24,
 25, 61
 Հրէաստան 36
 Հօրա Հայկազունի 31

Ղ

Ղարաիմ 6
 Ղազար, Ս, Ը,
 Ղազմիւացիք 8
 Ղակոնացիք 10
 Ղամէք 3

Ղապիթեանք 33
 Ղատինացիք աես Լատինացիք
 Ղաւողիկեցիք 49, 78
 Ղեգէ 7
 Ղեմնոս 10
 Ղենացիք 5
 Ղեսրոս, Ղեսիոս 6, 7, 10
 Ղեւի 13, 16
 Ղեւոն Հոովմայ 62, 63, 64,
 65, 68, 69, 79
 Ղեւոնդ 40
 Ղեւոնդեանք կայսերք 29
 Ղեւոնդէս 43
 Ղեւոնք, Ե
 Ղեւոյն 29, 60, 67
 Ղեւոյն փոքր 29
 Ղիւրացիք 5
 Ղիւզոնդնիս 8
 Ղիկուրզոս 14
 Ղիգատիանոսք 6
 Ղիգացիք 8
 Ղիկիանէս 28
 Ղիկարանտոս 12
 Ղինոս 38
 Ղիւբաղուսա 7
 Ղիւբեացիք 7
 Ղիւբեացիք 9
 Ղիւբիացիք 6
 Ղիւբիէ 8
 Ղիւզրացիք 10
 Ղիւկասմիւացիք 9
 Ղիւկիս 8
 Ղիւկիացիք 6, 7, 10
 Ղիւպիէ 8
 Ղիւստանացիք 11
 Ղոնդուն (Ղուզոն) 43
 Ղովրիոս 26
 Ղուդ 8
 Ղուդիլիմ 6
 Ղուսենացիք 11
 Ղուկանացիք 10
 Ղուկաս, ժԵ
 Ղուկէոս 26
 Ղուկիանոս 50
 Ղուսինացիք 11

Ճ

ձիւղբ 5

Ս

Մագարացիք 7
 Մագնոս 53
 Մագովք 5
 Մագայ 5
 Մաղիամ մեծ 11
 Մաղիամ փոքր 11
 Մաղիանացիք 9, 10, 14
 Մագրաս ժԹ
 Մաղիկացիք 10
 Մաթուսաղայ 2, 3
 Մաժան 15
 Մակարայեցիք 21
 Մակարէոս 22
 Մակասք 8
 Մակար, ԻԵ, 71, 72, 78
 Մակարիոս 53
 Մակեդոն 55, 56
 Մակեդոնացիք 5, 9, 34, 54
 Մակրիանոս, Մարկինոս, 26, 45, 48
 Մակրոնացիք 7
 Մաղաղայել 1, 3
 Մաղաքիա 19
 Մամիկոնեանք 59
 Մանասէ 14, 15, 18
 Մանասիա 22
 Մանգնոս, Է
 Մանի 49
 Մանինեցիք 49, 54
 Մանուէ, 15
 Մասաղիա 6
 Մասենացիք 8
 Մասիք Լ. 12
 Մասքուժք 5
 Մատաղիոս 54
 Մատուսիա 6
 Մարաթոն 10
 Մարտսիանոս 54
 Մարզեան 28

Մարիամ 44, 57, 58, 60, 72
 Մարիանդէնացիք 5, 7
 Մարի 61
 Մարկեմոնացիք 11
 Մարկիանոս ԻԳ, ԻԳ, ԻԵ, ԻԶ, ԼԲ, 29, 40, 63, 66, 68, 73, 74
 Մարկինոս 77, 79
 Մարկիովն 40, 42, 44
 Մարկոս (Ս), Ը
 Մարկոս կայսր 40
 Մարկոս Անտոնինոս 26, 39, 40, 83
 Մարկոս Աւետ. 38
 Մարմատիս 6
 Մարմարիզացիք 7
 Մարուք ժԳ
 Մարտինոս, ժԸ, 77, 78
 Մարք 10, 18, 19
 Մարցացիք 10, 11
 Մաւրիկ, Մաւրիկիս, Մաւրիկոս 29, 40, 76
 Մաւրիսացիք 7
 Մաւրիտանիա 8
 Մաքսենտիանոս 28
 Մաքսիմէոս 63
 Մաքսիմիանոս 27, 28, 39, 45, 50
 Մաքսիմիանոս եպ. 60
 Մաքսիմիդա 42
 Մաքսիմինատէս, Մաքսինատէս 50, 51
 Մաքսիմինոս 50
 Մաքսիմոս, ԻԸ, 28, 51, 62, 77, 78, 79
 Մաքսիմոս Բասարացի 49
 Մաքսինոս 79
 Մեանդրոս 12
 Մեդիզան 27
 Մեժացիք 50
 Մեղանք 5
 Մեղէղոս 40
 Մեղինոս 27
 Մեղիատէ 7
 Մեղիատէս 17
 Մեղիտինէ 41, 59

3

Մեղիտոս 55
 Մեղրոտէս 42
 Մեմնոս 59
 Մենանդրոս 39
 Մեովասցիք 5
 Մեովաիս 6
 Մեաողինա 23
 Մեսիւզացիք 7
 Մեսուրիս 8
 Մեստրայիմ 6
 Մեսրովր 57
 Մեստրոփանէս 52
 Մէկէնք 25
 Մէնիզա 7
 Մէնոս 12
 Մինոս 33
 Մինոտաւրոս 33
 Միջագետեայք 10
 Միջագետք 9, 13, 28
 Միսեցիք 9
 Միրզովնական 10
 Միւսացիք 7
 Միւսիս 8
 Միւսիւղինէ 10
 Միքայել Հ. Չամչեան, ԻԳ
 Միքեէ 16, 17, 18
 Միքոնացիք 7
 Միսիթար ապարանեցի, ԼԲ
 Մծրնացիք 60
 Մոգինտիանաք 27
 Մոդք 9
 Մոկք 72
 Մոդրոսացիք 33
 Մոնտանոս 42
 Մոտնիկեցիք 7
 Մոսք 5, 8
 Մովար 14
 Մովսէս տես Խորենացի
 Մովսէս կաթղ. 76
 Մովսէս Կաղանկատուացի ԻԹ,
 Մովսէս մարզ. 11, 13, 23, 30, 41, 42, 43
 Մորատացի 17
 Մուսի 33
 Մուսուղենացիք 11
 Մուրդքէ 19

Յարեթ, ԻԹ, ԼԱ, 4, 5, 6, 8, 12, 31
 Յարիս 14
 Յազկերա ժԱ, ԼԳ, 30, 46
 Յակիմա 21
 Յակոբ 13, 23
 Յակոբոս 37, 38, 41, 71
 Յայեր 15, 44
 Յաննէոս, ԻԸ, 22
 Յապիւզացիք 6
 Յարապուղիս 40
 Յարեգ 3, 44
 Յուան 5
 Յերուսացիք 7, 9
 Յեկուան 8
 Յեմբղոս 16
 Յեսու Նաւեայ 13, 18, 20
 Յեսու Յովսեփեկեայ 21
 Յեսու Սիրաբայ 21, 22
 Յեփթայէ 15
 Յեքովնիա 18, 19
 Յիզարուզա 75
 Յորեղեան 20
 Յորեղն 31
 Յորիանոս 40
 Յորնաղիոս ԻԶ, 59, 61, 63, 64
 Յոհան Եգեացոց 61
 Յոյնք, ԻԲ, 5, 6, 9, 10
 Յոնիզէս 10
 Յովար 16
 Յովաթամ 17
 Յովակիմ 18
 Յովանիա 6
 Յովաննէս 21, 22
 Յովաննէս առաք. 24, 26 տես Յովհ.
 Յովաս 17
 Յովեղ 17
 Յովիզայէ 17, 21
 Յովհան 76
 Յովհաննէս, Է
 Յովհ. անտիոքացի ժԳ, 59, 60
 Յովհ. աւետ. 34, 38, 39, 41
 Յովհ. երզնկացի ԻԳ, ԻԳ

Յովհ. Կողեոն, ԻԱ
 Յովհ. Մայրազոմեցի ԻԲ
 Յովհ. Մկրտիչ 22, 23, 37, 38
 Յովհ. Ոսկերեբան 54, 56
 Յովհ. պատմ. ժՁ, ԻԲ, Լ
 Յովհ. Սարկաւազ ԻԱ, ԼԲ
 Յովաթամ 30
 Յովնաթան 22
 Յովնան 17
 Յովսարէ 17
 Յովսափաս 16
 Յովսեպոս ժԷ, 1, 2, 24, 25, 36, 37, 39
 Յովսէփ 32
 Յովսիա 18
 Յովրամ 17, 30
 Յորգանան 37
 Յորոբովամ 16
 Յուբիանոս (Յովիանոս) 53
 Յուզա, Յուզայ, Յուզաս 13, 15, 16, 21, 22, 23, 43, 63
 Յուզազան 6
 Յուլիանոս 28
 Յուլիանոս 26, 53
 Յուլիանէ 69
 Յուլիոս Վայրոս, Յուլիոս Կե- սար ժԳ, ժԸ, 23, 35
 Յուլիա 35
 Յուսակ Հայկազ. 31
 Յուստանոս 40
 Յուստիանոս ժԲ, ժԳ, 29, 41, 69, 70, 71, 73, 80
 Յուստինիանոս, Բ, ժԲ, ժԳ, ժԸ, ԻԳ, ԻԴ, ԻԷ, 29, 74
 Յուստինոս 39, 40
 Յուստոս եպ. ԻԷ

Ն

Նարուզդոմնոսոր 18
 Նադան 16
 Նահովդ 14
 Նամասնացիք 7
 Նասամովնացիք 11
 Նասացիք 11

Նարկէոս, Նարկէսոս 43, 44
 Նաւատիոս 47, 48
 Նաւում 19
 Նաքովր 4, 12
 Նաքսոս 10
 Ներթենացիք 11
 Ներրովթ 15
 Նեկտաներոս 32
 Նեկտասիոս 56
 Նեղոս 8
 Նեոկեսարիա 47
 Նեովն 54
 Նեպոս (Նեպտոս) 48
 Նեստոր, ԻՁ, 29, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66
 Ներեկղիտազ 18
 Ներոն 25, 38
 Ների 15
 Ներուսա 26, 38, 40, 83
 Ներսէ 30
 Ներսէս, Ա, ԼԲ, 29, 53, 56
 Ներսէս, ժԷ
 Ներքղոս (Յոքղամ) 47
 Նեփթաղիմ 6, 14
 Նեքաւով 18
 Նեէմի, Նէեմի 19, 20, 33
 Նիզիմ 6
 Նիկադաւոսացիք 39
 Նիկարոս 32
 Նիկիա Լ, 24, 52, 64
 Նիկոտէ (Նիկոմեոս) 49
 Նիկոքեմացիք 50
 Նիղոս 12
 Նինոս 32
 Նին 56
 Նիսիւրոս 7
 Նիւսիա 55
 Նիւքղոս քարայր 29
 Նոմադացիք 7
 Նոյ Զ, Է, Լ, ԼԴ, 3, 4, 5, 8, 12, 31, 44
 Նովատէս 34
 Նովրեկեցիք 10
 Նորայն Հայկազն 31
 Նուերիանոս 54

Նումադացիք 7
 Նումանոս Պոմպիլիոս 34
 Նումերիանոս 28, 49
 Նումերոս 54
 Նումիդացիք 11
 Նումիդիա 8
 Նունէ Ը
 Նոփոիոս 67

Շ

Շամիրամ 31
 Շամրտացիք 36
 Շապուհ 32
 Շապուհ արաշրեան 30
 Շապուհ որմզղեան 30
 Շաւաշ 31
 Շմաւան 41
 Շուշան Ը

Ո

Ոգա 15
 Ողիաս 17
 Ոթոն 25
 Ուիմրիադ 20, 34, 30
 Ոկդարբոս 25
 Ողզա 18
 Ողմպոս 12
 Ողողիոս (Գիոս) 50
 Ոնորէս, Ոնորիոս, Ոնորիս, ժ, 19, 20, 29, 40, 56
 Ոսիողոս 33
 Ոստոքոս 71, 72
 Ուաննէս (տես Յովհ.)
 Ուլկիանոս 5, 7
 Ուլկիթա 8
 Ուլնադար 30
 Ուլնիաս 21, 28
 Ուլնեկացիք 6
 Ուլս 8
 Ուլսիէ 17, 18
 Ուլրեգենէս, Որողինէս 43, 45, 46, 47
 Ուլփեր 8

Որբանոս 43
 Որթոսեցիք 7
 Որմիզդ 31, 76
 Որմզղի 30
 Որփեւս 33
 Ուխտանէս, Լ
 Ուկղոզէս 44
 Ուստիղիանոս 27
 Ուվաղերիոս 27
 Ուրէք 14
 Ուրիա, Ուրիաս 18
 Ուրհա 37, 41
 Ոքողիա

Պ

Պաղտղ 54
 Պաղեստինացիք 47
 Պաղեփատոս 31, 32, 33
 Պաճոյճ Հայկազն 32
 Պամիրեղիա 6, 7, 54
 Պամրիւղիա 8, 47
 Պայկաստան 9
 Պանդուրացիք 54
 Պաննոնիա 26
 Պանոնացիք 9
 Պանոպտէս 14
 Պառնասոս 11
 Պատկանեան (տես Քերովրէ):
 Պատմէոս, Պատմոս, 38, 39
 Պատրոսանիմ 6
 Պարէա Հայկազն 31
 Պարթենիոս Լ. 12
 Պարթենիոս գեա. 12
 Պարթեւք 9, 10, 34
 Պարեղ ժՁ
 Պարմեղիանոս 48
 Պարմենիդէս 17
 Պարսյր 32
 Պարսիկ Թ, Լ, 19, 20, 31, 32, 46
 Պաւղոս (Պեղիւս) 50, 58, 59, 61, 77
 Պաւղոս առաք. 25, 38, 41, 44
 Պաւղոս, Պաւղ Սամոսացի 34, 48, 49, 57, 60, 64, 65

Պափղաղոնացիք 5, 9
 Պափղաղոնիա 6, 66
 Պեգասոս 31
 Պաւտամիզով 6
 Պեղենիա 6
 Պենիովս 12
 Պետերբուրգ ԻԱ.
 Պետրոս 63, 66, 67, 77
 Պետրոս առաք. 25, 38, 44
 Պետրոս Գետադարձ ժԹ, ԻԳ.
 Պետրոս եպ. 50
 Պերիթուս 32
 Պերիկլէս 17
 Պերինթոս 10
 Պերճ Հայկազն 31
 Պերոզ 30
 Պերսես, Պերսէոս 14, 31
 Պերսինաքս 39
 Պէոնիացիք 9
 Պիմիթէս 14
 Պիպկոս 14
 Պիտիզացիք 7, 9
 Պիտիզիա 8
 Պիտոս 14
 Պիւկենացիք 10
 Պիւրամոս 12
 Պղատովն 17, 32
 Պոլիկարպոս 43
 Պոլիպոնէսիոս աես Պեղէնիա
 Պոլիս 17, 39
 Պոլիքզոնիոս 79
 Պոլլա 30
 Պոլլեր, Պոլլերիա, ԻԳ, ԻԶ,
 63, 64
 Պոմպէոս 23
 Պոնտացիք 10, 47
 Պոնտոս 10, 11, 27
 Պոպլիոս 40
 Պորփիր 30
 Պուպիլիոս 27
 Պուպլիոս 27
 Պոմիլիէս 13
 Պոքրոս, Պոքրոս 27, 39
 Պոտտեր 66
 Պոտտէ 66

Պտէնիոս 12
 Պտղոմեոսա 21
 Պտղոմեանք Թ, Լ, 21
 Պտղոմեոս 44, 45
 Պտղոմեոս Բարերար 21
 » Եղբայրասէր 21
 » Ղազոս 21
 » Մայրասէր 21
 » Փրկիչ 21
 Պրաւկոս 59
 Պրիենէ 10
 Պրիսկիլա 42
 Պրոկրոս, Պրոկլ 60
 Պրոպոս 49
 Պրոտեր ժԳ, ԻԷ
 Չ
 Չամասպ 30
 Ռ
 Ռագաւ 12
 Ռագուէլ 11
 Ռենեկիւրնոս 10
 Ռինիկորոն 4
 Ռենոս 12
 Ռեքար 30
 Ռինոկորուրա, Ռինոկորուրոյ,
 Ռինոկորուրոն, 4, 9, 10
 Ռորովամ 16
 Ռուպակք 5
 Ռուդոս 6, 10
 Ս
 Սարա 6
 Սարաթ 8
 Սարաթա 6
 Սարեկաթա 6
 Սարեղացիք 54
 Սատովկ 16
 ՍաՀակ (Ս) Ը, ԼԳ, 45, 46,
 57, 59
 Սաղա 48

Սաղեփ 8
 Սաղմանասար 18
 Սաղուատեան 25, 26
 Սամարացիք 9
 Սամարիա 16, 17, 18
 Սամեզար 15
 Սամեզար 13
 Սամէս 16, 18
 Սամմարէս 8
 Սամոթրակէ 10
 Սամոս 7, 10
 Սամոսացի 57
 Սամուէլ, Սամուէլ 15
 Սամուէլ անցել, է, ժէ, Ի, ԻԱ,
 ԻԲ, ԼԲ
 Սամիտովն 15, 30
 Սայեսացիք 5
 Սանատուկ 32, 37
 Սանգարիա 12
 Սանդուխա 37
 Սանիտացիք 11
 Սառակինուք 7
 Սասանեան ժԱ, Լ, 29
 Սարապուովն 43
 Սարգիսացիք 40
 Սարգոնիա 11
 Սարգոնիէ 7
 Սարգովիա 8
 Սարմատացիք 9, 11
 Սարմատք 5, 41
 Սարուհէ 16
 Սաղուատեան 41
 Սաւուղ 15
 Սաւրացիք 9
 Սաւրոմատէս 6
 Սաւրոմատք 5
 Սերաստուպոլիս 11
 Սերէոս, Ե, ժԱ, ԻԹ, ԼԳ
 Սեդիկիա 16, 18, 19
 Սելեւկիա 28
 Սելլեսարոս 53
 Սեղեմի 18
 Սեղեւկացիք 10
 Սեղեւկիա 56
 Սեղինուճ 26

Սեղղենէ 14
 Սեմ, Լ, 4, 8, 9, 12
 Սեմպիրովն 27
 Սեպոս 33
 Սերբերոս 28
 Սերգիս 77
 Սերկանոս, Տիւրանիոս 50
 Սերմին 56
 Սերուք 4, 1 2, 44
 Սերուէոս 27
 Սեւերիանուք 41
 Սեւերիոս, Սեւերոս, Թ, ժ, 26,
 39, 41, 43
 Սէթ 1
 Սէնեփովն 17
 Սեդովն 7
 Սեդովնացիք 5: 7, 31
 Սեկեղացիք 5
 Սեկեղիա, Սիկիլիա, Սկզիա, ԻԹ,
 6, 10, 78
 Սեկենացիք 11
 Սեղոս (Նեղոս) 50
 Սելուանոս 50
 Սիմէոն ապարանցի ԼԳ
 Սիմէոն Սիւնակեաց ժԳ, 29, 74
 Սիմոն 12
 Սիմոն, Սիմովն 22, 38, 73
 Սիմովն կախարդ 39
 Սինկեղոս ժԲ, 1, 2, 13
 Սիւովն 72
 Սիտարա, 14
 Սիրմիոն 27
 Սիրմիոս 27
 Սիւրաէոս 8
 Սիւրաթա 8
 Սիւփնոս 10
 Սիւամանարոս 12
 Սիւլիթացիք 5, 8, 9, 11, 39
 Սիւլիթիա 6
 Սիւլուճա
 Սոգդիանոս 20
 Սոկրատ 59, 83,
 Սոկրատէս 17
 Սոլոմէ 71

Սողոմոն, Սողոմոն, ԼԱ, 16, 24, 30, 41, 43
 Սողոմք 28
 Սողովմէ 72
 Սովետեր 40
 Սուեդար 54
 Սուր հայկազ. 31
 Սովոկէս 17
 Սովոնիաս 18
 Սովոնիա 18
 Սովորնացիք, Սովրոնացիք 54
 Սպանիա մեծ 6
 Սպանիացիք 6, 10, 11
 Սպանոզաղիա 6
 Սպերոն 5
 Սպրադէս 10
 Ստեո 10
 Ստեփան, Ստեփանոս աես Ասողիկ
 Ստեփաննոս Նախասարկ. 37
 Ստեփաննոս քահանայապետ 48, 63
 Ստեփաննո 57, 79
 Ստիւմն 12
 Ստրատոնեայք 46

Վ

Վախրճայք 57
 Վակիացիք 6
 Վահրիճ 57
 Վաղանդանացիք 67
 Վաղարշ 30, 32
 Վաղարշակ 32
 Վաղենախանոս, Վաղենախո 29, 40, 41, 53, 54
 Վաղենախանոս Կրասեր 29
 Վաղերիանոս 27, 39
 Վաղերիոս 48
 Վաղէս, ԼԲ, 29, 40, 53
 Վաչտակ հայկազունի 31
 Վաչական 59
 Վարազդատ 32
 Վարդան թՁ, ԼԲ
 Վենետիկ թԸ, ԻԱ

Վեսպասիանոս, Վեսպիանոս 24, 25, 36, 38, 39
 Վիեննա թԳ
 Վիտեղիոս 25
 Վիտիդեան 26
 Վիրք, Ը, թԳ, 5, 9, 11
 Վոամ 30, 32, 46
 Վոամշապուհ 57
 Վասամ հայկազ. 31
 Վրկանիկք 8, 9

Տ

Տակիտոս, Մակիտոս 27, 39, 49
 Տաճիկ, Տաճկաստան 9, 11, 77
 Տայանոսք 9
 Տանայիս 12
 Տանտաղոս 32
 Տաշեան (Հ. Յ.) թԵ
 Տապրիկք 9
 Տարասիոս, Տարասինոս 54
 Տարսացիք 9
 Տարսոնացիք 49
 Տարսովն 27
 Տարօն Ը, 57
 Տաւտամէացիք 8
 Տաւրացիք 5
 Տաւրինիս 6
 Տաւրոս 33, 46, 47, 56
 Տաւրոս գետ 12
 Տաւրոս Լ. 11
 Տենետոս 7
 Տեովն 10
 Տերախանոս 42
 Տիրեր, Տիրերիոս, ԼԱ, 24, 25, 29, 36, 37, 38, 40
 Տիրերեան 27
 Տիրերիս գետ 12, 28, 51
 Տիգրան 32
 Տիմոթէոս թԳ, թԳ, ԻԳ, 29, 55, 66, 67, 68
 Տինգիացիք 11
 Տիտոս (Արիոս) 51
 Տիտոս կայսր. 5, 24, 26, 36, 38, 39, 47

Տիրան 32
 Տիրենացիք 5, 6, 10, 11
 Տիւքիկոս ԻԱ
 Տուզլոս (Ոստիղիոս) 34
 Տրայիանոս, Տրալնոս 26, 34, 39, 40, 41
 Տրապեզուռք 11
 Տրդատ, ԻԱ, ԻԲ, 32, 43
 Տրիպոլիտք 7
 Տրիպոլոմեոս 30
 Տրոզլացիք 6, 7, 10
 Տրովա 32
 Տրովադա 8
 Տրովացիք 10

Ր

Րէբբու, (Արբրու, Արդարա) 42
 Րիգատոս 44
 Րիփաթ 5
 Րոդանոս 12

Փ

Փաղաղէզ, Փաղեղա 39
 Փաղամինէս 27
 Փաղեզ, Փաղէզ, Փաղէկ, Է, 4, 8, 12
 Փաղեստոս 42
 Փանտիաէս 32
 Փառնակ հայկազ. 31
 Փառնաւաղ հայկազ. 32
 Փատիս 11
 Փարան 77
 Փարանացիք 77
 Փարաւովն 32
 Փաւուստոս 50
 Փենիէս 13
 Փերեզացիք 9
 Փիլիպպոս 27, 35, 39, 46
 Փիլոն 37
 Փիլոքսեն 59
 Փիղէս 14
 Փիլիպեանք 27

Փիլիպպեանք, Փիլէասթէմ, 50
 Փիլիպպիւմացիք 6
 Փիլիպպոս 40
 Փիլոքսոս 30
 Փիլոքորոս 33
 Փիտովն 12
 Փիրմիլիանոս 47
 Փիւղիտացիք 7
 Փիւնիկացիք 6, 7, 9
 Փիւնիկէ 9, 50
 Փլարիանոս, Փղարիանոս, Փաւրիոս թԳ, ԻԳ, ԻԵ, ԻԶ, ԻԷ, 29, 42, 43, 45, 46, 48, 60, 61, 62, 63

Փղեզմովն 24
 Փղշաացիք 6, 15
 Փղրիանոս 27, 49
 Փոկաս ԲԳ, 29, 40, 76
 Փոսթոր եւ Բոսթոր 77
 Փովկէս 10
 Փուսա 67
 Փուսա 6
 Փուրկացիք 7, 9, 42
 Փուրկիս 8
 Փրէքսոս 32

Ք

Քաղղեացիք 8, 9, 10, 19
 Քաղեր 13
 Քաղիւկացիք 5
 Քաղիկեղովն թԳ, թԹ, ԻԳ, ԻԴ, ԻԶ, ԼԲ. 10, 29, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 78
 Քամ, ԼԱ, 4, 5, 6, 8, 12
 Քանասն, Քանան 6, 7, 13, 16
 Քանանացիք 9, 14, 14
 Քափաղէ 39
 Քեբրոն 16
 Քեզիկա 18
 Քեղոս 12
 Քեաղանիւմ 6
 Քեաացիք 7, 9
 Քերովրէ (Պատկանեան) ԻԱ, ԻԲ

Էջ	10	տող	4	Ափրեացիք	Ափրեացիք
»	10	»	16	Յունիդէս	Յունիդէս
»	11	»	4	Եւ Բենիսեա	Եւ Բենիսեա
»	11	»	10	Ոսպորացիք	Սաս(տ)որացիք
»	11	»	11	Ղ . . . ւոնացի	Ղ . . . ւոնացիք
»	11	»	12	Աւրինացիք	Աւրիացիք
»	11	»	33	Տրապեզունտ	Տրապեզունտ
»	11	»	34	Էրկու	Էրկուց
»	12	»	11	Պարթենիս	Պարթենիոս
»	12	»	35	բա դատել	բաղդատել
»	13	»	32	ՎԿԵ	Վ(Շ)ԿԵ
»	15	»	29	Էրբեւ	Էրբեւ
»	17	»	1	Թագարեաց	Թագաւորեաց
»	18	»	15	արբլայ	արբայի
»	18	»	15	Սեղեեայ	Սեղեմեայ
»	18	»	26	Խւր առ	առ Խւր
»	19	»	5	Բարեղովե	Բարեղովե
»	22	»	3	Ոջեխաս	Ոջեխաս
»	23	»	27	որոյ	որոյ
»	24	»	29	Աբբեղալոս	Աբբեղաւոս
»	24	»	31	Վեապախանուէ	Վեապխանուէ
»	41	»	2	զինորացն	զինուորացն
»	49	»	7	Սամնացի	Սամնացի
»	63	»	23	Քաղկեդրովելի	Քաղկեդրովելի
»	63	»	15	Արիսոսին	Արիսոսին
»	67	»	14	կոտորած	կոտորած
»	68	»	2	: ~ :	: ~ : ԽԳ :
»	68	»	4	Կոստանդնուպաղոսի	Կոստանդնուպաղսի
»	68	»	32	ԽԲ	ԽԵ
»	71	»	30	Ընակ Յանգարչաւք: Ծակի	Ընակչաւք յանգարծակի
»	75	»	19	Շերսիսէ	Շերսիսէ
»	75	»	23	: ~ : ~ :	: ~ : ~ : ԽԸ :
»	76	»	10	զերկիրս	զերկիրս
»	79	»	7	շինեցին	շինեցին
»	83	»	4	յ եւ ղ	Յ եւ չ

« Ազգային գրադարան

NL0413167

5533

